

STRATEGIA ROZWOJU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO: 2010-2020

– projekt środowiskowy

Projekt okładki i stron tytułowych

Jakub Rakusa-Suszczewski

Redaktor prowadzący

Anna Matysiak

Opracowanie graficzne

Redaktor techniczny

Zofia Kosińska

Redakcja i korekta

Anna Matysiak

Skład i łamanie

Logoscript

© Copyright by Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP), Warszawa 2009

© Copyright by Fundacja Rektorów Polskich (FRP), Warszawa 2009

© Copyright by Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009

ISBN 978-83-235-0575-4

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego

00-497 Warszawa, ul. Nowy Świat 4

<http://www.wuw.pl>; e-mail: wuw@uw.edu.pl

Dział Handlowy WUW: tel. (0 48 22) 55-31-333; e-mail: dz.handlowy@uw.edu.pl

Księgarnia internetowa: <http://www.wuw.pl/ksiegarnia>

Wydanie I

Druk i oprawa: Drukarnia Naukowo-Techniczna, Oddział PAP

Spis treści

Kompozycja opracowania oraz najważniejsze propozycje o charakterze strategicznym	9
1. Wprowadzenie	15
1.1. Geneza prac nad <i>Strategią</i>	15
1.2. Znaczenie <i>Strategii</i> dla wprowadzania zmian w szkolnictwie wyższym – uwagi i uwarunkowania metodologiczne	16
1.3. Założenia ogólne	17
1.4. Kompozycja <i>Strategii</i> i organizacja prac	18
1.5. Inne uwagi	18
Osoby uczestniczące w realizacji przedsięwzięcia pod nazwą Opracowanie projektu środowiskowego <i>Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010-2020</i>	21
CZĘŚĆ I: KONTEKST, TRENDY, DIAGNOZA	
2. Szkolnictwo wyższe – kontekst międzynarodowy oraz rysujące się trendy	25
2.1. Wprowadzenie	25
2.2. Zewnętrzsystemowe uwarunkowania szkolnictwa wyższego	25
2.3. Wewnętrzsystemowe uwarunkowania szkolnictwa wyższego	34
2.4. Zadania szkolnictwa wyższego w świetle uwarunkowań krajowych i międzynarodowych	37
3. Ogólna ocena stanu szkolnictwa wyższego w Polsce	40
3.1. Szkolnictwo wyższe a kapitał intelektualny Polski	40
3.2. Szkolnictwo wyższe a rynek pracy	41
3.3. Benchmarking Procesu Bolońskiego	45
3.4. Tendencje w zakresie finansowania szkolnictwa wyższego w Polsce	46
3.5. Polski system szkolnictwa wyższego w ocenie OECD	47
3.6. Polskie uczelnie w rankingach europejskich szkół wyższych	49
3.7. Polski system szkolnictwa wyższego w ocenie krajowego grona konsultantów społecznych	50
3.8. Analiza jakości kształcenia w ocenie PKA	52
3.9. Analiza kadrowa	53
3.10. Analiza SWOT polskiego systemu szkolnictwa wyższego	55
3.11. Podsumowanie	58

CZĘŚĆ II: WIZJA, MISJA, CELE STRATEGICZNE 61

4. Wizja i misja szkolnictwa wyższego w Polsce	63
5. Cele strategiczne	69
5.1. Działalność edukacyjna uczelni	69
5.2. Działalność naukowa i badawczo-rozwojowa uczelni	83
5.3. Współdziałanie uczelni z ich otoczeniem	89
5.4. System szkolnictwa wyższego	98

CZĘŚĆ III: UWARUNKOWANIA REALIZACYJNE 121

6. Karta strategiczna	123
7. Uwagi końcowe	131

*Fundacja Rektorów Polskich wyraża podziękowanie
Uniwersytetowi Warszawskiemu
za wydanie tej książki*

Kompozycja opracowania oraz najważniejsze propozycje o charakterze strategicznym

Opracowanie składa się z trzech zasadniczych części:

Część I przedstawia kontekst oraz analizę stanu polskiego szkolnictwa wyższego, prowadzącą do diagnozy, na podstawie której zostały opracowane dalsze części.

W **Części II** przedstawiono misję i wizję rozwoju szkolnictwa wyższego w dekadzie 2010-2020 oraz wynikające z tego cele strategiczne.

Część III zawiera wskazanie wybranych uwarunkowań realizacyjnych.

Zaproponowane cele strategiczne wraz z celami operacyjnymi i działaniami zostały pogrupowane w następujące obszary funkcjonalne, przedstawione wraz z komentarzami w odpowiednich podrozdziałach rozdziału 5:

Działalność edukacyjna uczelni (Rozdz. 5.1): cele strategiczne **CS1** (cele operacyjne CO1.1 – CO1.4) i **CS2** (cele operacyjne CO2.1 – CO2.5);

Działalność naukowa i badawczo-rozwojowa uczelni (Rozdz. 5.2): cele strategiczne **CS3** (cele operacyjne CO3.1 i CO3.2) i **CS4** (cele operacyjne CO4.1 i CO4.2);

Współdziałanie uczelni z ich otoczeniem (Rozdz. 5.3): cele strategiczne **CS5** (cele operacyjne CO5.1 – CO5.3) i **CS6** (cele operacyjne CO6.1 – CO6.3);

System szkolnictwa wyższego (Rozdz. 5.4): cel operacyjny **CS7** (cele operacyjne CO7.1 – CO7.5).

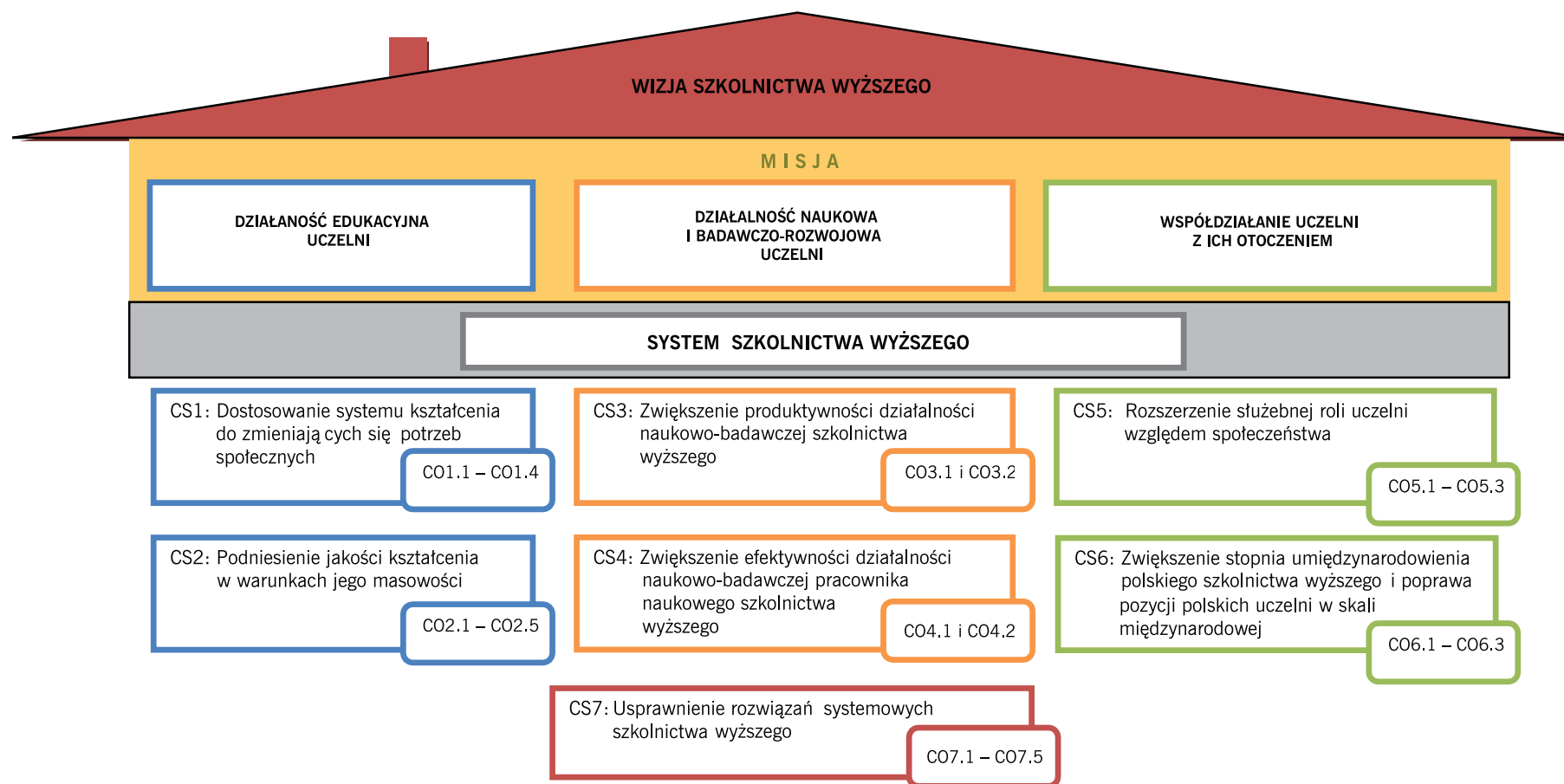
Wzajemne powiązanie obszarów funkcjonalnych i celów strategicznych zilustrowano na rys. 1, przedstawiającym tzw. dom strategiczny.

W sumie, sformułowano siedem celów strategicznych, 24 cele operacyjne oraz 181 działań. Dla każdego celu operacyjnego związanego z celem strategicznym sformułowano od kilku do kilkunastu działań. Należy podkreślić, że niektóre cele operacyjne i związane z nimi działania mogą wspierać realizację więcej niż jednego celu strategicznego, gdyż z natury rzeczy różne sfery działalności uczelni są ze sobą powiązane.

Zasadnicze, oczekiwane efekty realizacji zaproponowanych celów strategicznych wynikają z przyjętej wizji polskiego szkolnictwa wyższego, ze wskazaniem jego misji, w perspektywie do roku 2020 (Rozdz. 4). Przyjęta wizja odwołuje się do trzech priorytetów:

- (1) zapewnienie równych szans i powszechnego dostępu do szkolnictwa wyższego oraz wymaganej jakości studiów;
- (2) osiągnięcie przez szkolnictwo wyższe, potwierdzonej w wymierny sposób, pozycji międzynarodowej adekwatnej do potencjału Polski;
- (3) wprowadzenie nowych rozwiązań systemowych i instytucjonalnych w szkolnictwie wyższym, umożliwiających osiągnięcie tych celów.

Poniżej przedstawiono zestawienie zawierające rozwiązania zaproponowane w rozdziale 5, które uznano za najważniejsze z punktu widzenia realizacji przyjętej wizji.

Rys. 1. „Dom strategiczny” – wizja, misja, obszary funkcjonalne i cele strategiczne

Propozycje te pogrupowano, przypisując im umownie status:

(BD) – bezdyskusyjnych, tj. uznanych już przez społeczność akademicką i właściwe organy za ideowo bezdyskusyjne, wymagające jednak dalszych działań realizacyjnych;

(D) – dyskutowanych, tj. zgłaszanych wcześniej pod dyskusję, wobec których nie podjęto jeszcze wszystkich niezbędnych decyzji o charakterze realizacyjnym;

(N) – nowych, które nie zostały dotychczas zgłoszone i nie były przedmiotem debaty środowiskowej.

Propozycje znane wcześniej, oznaczone symbolami (BD) i (D), zamieszczamy w naszej strategii w celu odnotowania udzielonego im poparcia oraz dla zachowania kompletności obrazu. Jesteśmy przekonani, że wymagają one wdrożenia, pomimo spodziewanych trudności. Za szczególnie ważne w opracowanym projekcie strategii uważamy propozycje oznaczone (N).

Proponowane rozwiązania odniesiono do wyróżnionych czterech obszarów funkcjonalnych szkolnictwa wyższego:

Działalność edukacyjna uczelni

- Upowszechnienie uczenia się przez całe życie (D), jako zadania dla państwa i uczelni, mającego podstawowe znaczenia dla procesu kształtowania się społeczeństwa wiedzy, dostosowywania kompetencji osób uczących się do realnych potrzeb społecznych i gospodarczych, wyrównywania szans edukacyjnych na poziomie wyższym oraz kompensowania skutków niekorzystnych trendów demograficznych.
- Podniesienie jakości kształcenia (BD), w szczególności poprzez rozwój uczelnianych systemów zapewniania jakości oraz ustanowienie nowych zasad akredytacji programowej i instytucjonalnej, odwołujących się do oceny efektywności funkcjonowania tych systemów.

- Wdrożenie Krajowych Ram Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego (D), jako kolejnego, ważnego elementu Procesu Bolońskiego, wprowadzającego systematykę kwalifikacji poświadczanych odpowiednim dyplomem, uzyskiwanych przez uczących się w trybie kształcenia sformalizowanego i/lub nieformalnego, w wyniku akumulowania cząstkowych osiągnięć edukacyjnych.
- Dostosowanie efektów kształcenia do potrzeb społecznych i gospodarczych (D), poprzez dywersyfikację misji szkół wyższych, stymulowanie kształcenia o profilu praktycznym i włączanie interesariuszy spoza środowiska akademickiego do procesu definiowania misji i programów nauczania, oraz wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji.
- Umiejdzynarodowienie działalności edukacyjnej szkół wyższych (BD), w szczególności poprzez wprowadzanie zajęć prowadzonych w językach obcych na studiach polskojęzycznych, uruchamianie kształcenia prowadzonego wyłącznie w językach obcych (szczególnie na studiach II i III stopnia), zwiększanie liczby studentów odbywających część studiów za granicą oraz liczby obcokrajowców studiujących w Polsce, a także wzrost mobilności kadry akademickiej.
- Ograniczenie zjawisk patologicznych w procesie kształcenia (BD), poprzez wdrażanie przez uczelnie zasady „zero tolerancji” dla nieetycznych zachowań pracowników i studentów, w tym skuteczne wyeliminowanie plagii ściągania i przypadków niesamodzielności prac dyplomowych.

Działalność naukowa i badawczo-rozwojowa uczelni

- Zwiększenie efektywności działalności badawczej, w wymiarze instytucjonalnym i indywidualnym, do poziomu adekwatnego do potencjału intelektualnego, społecznego i gospodarczego Polski (D), w szczególności poprzez przyjęcie strategicznego programu rozwoju nauki i działalności badawczo-rozwojowej, z określeniem obszarów

priorytetowych, zintegrowanego ze strategicznym programem rozwoju społecznego i gospodarczego Polski, a także poprzez konsolidację zasobów uczelni i instytutów badawczych oraz koncentrowanie środków Unii Europejskiej na inwestycjach w tzw. dużą infrastrukturę badań, ze stymulowaniem udziału zespołów naukowych w międzynarodowych przedsięwzięciach badawczych.

- Zracjonalizowanie ścieżki kariery naukowej i awansów akademickich (D), (N),
w szczególności poprzez wdrożenie znowelizowanych zasad awansu naukowego, opracowanych przez KRASP i PAN (D), wprowadzenie alternatywnych ścieżek awansu akademickiego, niewymagających uzyskania stopnia doktora habilitowanego oraz wprowadzenie możliwości uzyskania, bez ubiegania się o tytuł naukowy, przyznanego przez Centralną Komisję uprawnienia do promowania prac doktorskich przez osoby posiadające stopień doktora, mające wymagane doświadczenie i dorobek naukowy, zatrudnione w uczelni na stanowisku profesora nadzwyczajnego (N).
- Wprowadzenie zróżnicowanych ścieżek z wykorzystaniem mechanizmów konkurencyjnych, prowadzących do osiągnięcia przez wyłonione w postępowaniu konkursowym związku uczelni albo uczelnie powstałe w wyniku połączenia się szkół wyższych, statusu uczelni flagowej lub uczelni badawczej (N),
w wyniku zrealizowania projektu rozwojowego finansowanego ze środków UE, w celu m.in. osiągnięcia przez te uczelnie, dzięki ich dorobkowi, wysokiej pozycji międzynarodowej, potwierdzonej wymiernymi wskaźnikami (w tym wysokimi pozycjami w rankingach międzynarodowych).
- Ograniczenie zjawisk patologicznych w procesie prowadzenia badań naukowych (BD),
poprzez konsekwentne egzekwowanie przepisów ustawowych, dotyczących przypadków naruszania zasady poszanowania autorstwa w pracach badawczych oraz eliminowanie i piętnowanie innych form oszustwa naukowego

Współdziałanie uczelni z ich otoczeniem

- Wdrożenie idei nowej misji społecznej szkolnictwa wyższego (N),
w wyniku wprowadzenia do misji i statutów uczelni zadań związanych ze służebnością względem otoczenia społecznego, poprzedzonego ogólnopolską debatą nad nowymi zadaniami uczelni.
- Zapewnienie wpływu zewnętrznych interesariuszy na szkolnictwo wyższe (D),
poprzez wprowadzenie rozwiązań instytucjonalnych, zapewniających ich udział w procesach decyzyjnych na szczeblu systemowym i uczelnianym.
- Poprawa pozycji konkurencyjnej polskich szkół wyższych (BD),
w szczególności poprzez zdobywanie przez nie najbardziej prestiżowych akredytacji międzynarodowych oraz udział uczelni w sieciach, konsorcjach i innych wspólnych przedsięwzięciach europejskich.
- Wprowadzenie reguł typologii, klasyfikacji i benchmarkingu w szkolnictwie wyższym (N),
w celu stworzenia warunków do obiektywizacji oceny osiągnięć uczelni z uwzględnieniem charakteru ich misji oraz zakresu prowadzonej działalności, a także dla jednoznaczności w charakteryzowaniu uczelni krajowych w oparciu o kryteria czytelne na forum międzynarodowym, sprzyjającej podnoszeniu jakości i konkurencyjności polskich szkół wyższych.

System szkolnictwa wyższego

- Modyfikacja roli oraz zakresu i sposobu działania ministerstwa właściwego ds. szkolnictwa wyższego, a także instytucji centralnych, pośredniczących pomiędzy ministerstwem a szkołami wyższymi (D),
poprzez m.in. przekształcenie Państwowej Komisji Akredytacyjnej w Polską Komisję Akredytacji i Uprawnień Akademickich, przekształcenie Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w Radę Główną Szkolnictwa Wyższego i Nauki, z poszerzeniem zakresu jej działania, oraz adekwatną do tych zmian modyfikację zadań Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów.

- Objęcie wszystkich uczelni działających w systemie szkolnictwa wyższego jednolitymi zasadami nadzoru ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego (D),
z ustawowym zapewnieniem udziału właściwych ministrów branżowych w nadzorowaniu oraz finansowaniu uczelni w celu realizacji zadań należących do zakresu działania tych ministrów.
- Wprowadzenie w szkolnictwie wyższym w stopniu możliwym ze względu na ogólne uwarunkowania prawne, zasady konwergencji sektorów – publicznego i niepublicznego, poprzez dążenie do zapewnienia równych reguł konkurencyjności przez uczelnie publiczne i niepubliczne w celu zwiększenia dostępności studiów wysokiej jakości (N),
a w tym objęcie – równocześnie z wprowadzeniem zasady powszechnego czesnego w uczelniach publicznych – uczelni niepublicznych, spełniających określone warunki i wymagania dotyczące m.in. jakości studiów i przejrzystości działania (w tym w zakresie finansów), dotacją budżetową w oparciu o kryteria konkursowe, na pokrycie części kosztów prowadzenia studiów stacjonarnych i stacjonarnych studiów doktoranckich, z wyodrębnionego, dedykowanego strumienia środków w dyspozycji Agencji Rządowej NFSW.
- Wprowadzenie nowych rozwiązań ustrojowych sprzyjających zachowaniu zasobów szkolnictwa wyższego, umożliwiających zmianę statusu formalnoprawnego szkół wyższych z niepublicznego w publiczny oraz z publicznego w niepubliczny poprzez uzyskanie przez uczelnię publiczną na jej wniosek statusu niepublicznej uczelni Skarbu Państwa ze zmianą charakteru zarządu publicznoprawnego na prywatnoprawny (N).
- Wprowadzenie nowych rozwiązań ustrojowych i mechanizmów zarządzania szkołą wyższą (N),
a w szczególności możliwości ustanowienia rady powierniczej w statucie uczelni publicznej, jako organu nadzorującego zarządzanie zasobami uczelni, przy pozostawieniu senatowi nadzoru nad realizacją jej misji – z określeniem wymagań kwalifikacyjnych, warunkujących możliwość członkostwa w radzie, dotyczących doświadczenia i osiągnięć, niezbędnych do pełnienia takiej funkcji.
- Wprowadzenie nowych zasad i mechanizmów alokowania środków budżetowych na uczelnie (N),
m.in. poprzez utworzenie ze środków budżetu państwa Narodowego Funduszu Szkolnictwa Wyższego, przekazywanego nowo utworzonej instytucji – Agencji Rządowej NFSW i alokowanie przez nią na uczelnie wszystkich typów i branż środków finansowych na zadania edukacyjne i inne koszty z nimi związane, z wykorzystaniem zróżnicowanych strumieni finansowania, trybu konkursowego i kilkuletnich kontraktów jako podstawy przyznawania środków, z wydzieleniem funduszu na restrukturyzację, konsolidację i rozwój uczelni.
- Zwiększenie poziomu finansowania szkolnictwa wyższego i nauki ze środków budżetowych i pozabudżetowych do poziomu w relacji do PKB, zgodnie z następującym zestawieniem (N),

	ŚRODKI BUDŻETOWE		ŚRODKI POZABUDŻETOWE	
	obecnie	zgodnie z wnioskiem	obecnie	zgodnie z wnioskiem
Szkolnictwo wyższe	0,88%	1%	0,4%	1%
Nauka	0,34%	1%	0,2%	1%

- Wprowadzenie powszechnej częściowej odpłatności za studia w powiązaniu z powszechnym systemem dostępu do kredytów i pożyczek studenckich (D),
jako: rozwiązania na rzecz równości dostępu do studiów, narzędzia regulacyjnego w systemie szkolnictwa wyższego oraz źródła dodatkowych środków finansowych.
- Zmiany w budżecie zadaniowym państwa (N),
w zakresie funkcji i zadań dotyczących szkolnictwa wyższego oraz objęcie prac nad budżetem państwa planowaniem kilkuletnim.

Atrybuty o charakterze wdrożeniowym przypisane do poszczególnych celów operacyjnych zawiera Karta Strategiczna, przedstawiona w rozdziale 6.

1. Wprowadzenie

1.1. Geneza prac nad *Strategią*

Opracowanie niniejsze powstało w następstwie inicjatywy Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP), przedstawionej w uchwałach Prezydium z 2003 i 2008 roku, dotyczącej podjęcia przez Fundację Rektorów Polskich (FRP) prac nad strategią rozwoju szkolnictwa wyższego, realizowanych we współdziałaniu z instytucjami partnerskimi. Opracowanie takiej strategii zapowiedziane zostało także w projekcie założeń reformy szkolnictwa wyższego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), ogłoszonych w 2008 roku. Po okresie niezbędnych dyskusji i przygotowań, w wyniku zawartych porozumień, których partnerami stały się – obok KRASP i FRP – Konferencja Rektorów Zawodowych Szkół Polskich (KRZaSP) oraz Konferencja Rektorów Państwowych Szkół Zawodowych (KRePSZ), prace nad projektem strategii podjęła 1 kwietnia 2009 roku, z zamiarem ich zakończenia przed końcem roku 2009, Fundacja Rektorów Polskich, wspierana przez Instytut Społeczeństwa Wiedzy (ISW), działająca w imieniu konsorcjum KRASP-(KRePSZ)-FRP-KRZaSP.

W 2007 roku pojawił się Raport OECD poświęcony szkolnictwu wyższemu w Polsce, który wskazał m.in. na brak strategii rozwoju szkolnictwa wyższego. Jak wynika z treści Raportu, „brak takiego dokumentu ogranicza możliwość formułowania i prowadzenia długofalowej polityki edukacyjnej Państwa. Stało się to szczególnie niekorzystne w sytuacji pojawienia się możliwości finansowania ze środków Unii Europejskiej przedsięwzięć rozwojowych w szkolnictwie wyższym w perspektywie wieloletniej”.

Wspólną intencją inicjatorów i autorów tego opracowania jest zaproponowanie strategicznych kierunków rozwoju szkolnictwa wyższego¹ w dekadzie 2010–2020. Nasze prace nad projektem strategii zostały

¹ Szkolnictwo wyższe jest zasadniczą częścią obszaru określanego jako *tertiary education*, obejmującego, obok studiów wyższych i studiów doktoranckich, wszystkie formy kształcenia policealnego (pomaturalnego).

zrealizowane po upływie około pięciu lat od uchwalenia ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* i nowelizacji *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Okres ten stwarza właściwą perspektywę umożliwiającą formułowanie propozycji dotyczących ciągle nierozwiązanych problemów i konkretnych słabości w funkcjonowaniu szkolnictwa wyższego w naszym kraju. Problematyka ta była w ostatnich latach przedmiotem wielu debat i propozycji, m.in. ogłaszanych przez MNiSW. Ogłoszone zostały także uchwały i stanowiska różnych gremiów, w tym Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (RGSW), Parlamentu Studentów RP (PSRP) oraz Krajowej Reprezentacji Doktorantów (KRD).

Także w debacie rektorów zagadnienia te były wielokrotnie dyskutowane. W ostatnim roku stały one się przedmiotem dyskusji z udziałem najwyższych przedstawicieli MNiSW, m.in. w ramach dorocznych posiedzeń Zgromadzenia Fundatorów FRP i ISW 17 września 2008, Seminarium FRP pt. „Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 r.” 30 października 2008, oraz posiedzeń Zgromadzenia Plenarnego KRASP, które odbyły się 5 grudnia 2008 i 5-6 czerwca 2009, a także KRZaSP – 2 i 3 kwietnia 2009. Spotkania te stanowiły niezbędną formę właściwego przygotowania się realizatorów prac nad strategią do czekających ich zadań.

Formuła organizacyjna prac nad *Strategią*, prowadzonych przez FRP, została określona w postanowieniach szczegółowych zawartych w umowach o utworzeniu Konsorcjum KRASP-(KRePSZ)-FRP-KRZaSP. Postanowiono, że wynikiem prac będzie środowiskowy projekt *Strategii*, przedstawiony właściwym organom konferencji rektorów działających w ramach Konsorcjum i Radzie Fundacji.

W stanowisku wspólnym, przyjętym w styczniu 2009 roku przez konsorcjantów, stwierdzono m.in.: „(...) gotowi jesteśmy bez wsparcia Ministerstwa, własnymi siłami i wspólnie, działając *pro publico bono*, opracować projekt *Strategii*, który zostanie przekazany społeczności

akademickiej, a także Rządowi RP na ręce Pana Premiera”. To opracowanie, po jego przekazaniu Prezesowi Rady Ministrów, stanowi realizację tej zapowiedzi.

Projekt został sfinansowany przez uczelnie członkowskie KRASP, KRZaSP, KRzPSz oraz Fundację Rektorów Polskich. Za pośrednictwem Fundacji prace zostały dofinansowane przez jej partnerów strategicznych: Krajową Izbę Gospodarczą, Telekomunikację Polską i PKN Orlen. Większościowy udział w sfinansowaniu projektu miał KRASP, reprezentowany przez ponad osiemdziesiąt uczelni akademickich uczestniczących w przedsięwzięciu.

1.2. Znaczenie *Strategii* dla wprowadzania zmian w szkolnictwie wyższym – uwagi i uwarunkowania metodologiczne

Nasza *Strategia* rozwoju szkolnictwa wyższego na najbliższą dekadę jest propozycją kompleksowego programu zmian w szkolnictwie wyższym w Polsce. Potrzeba ich wprowadzenia nie budzi wątpliwości. Wynika ona z dynamicznych zmian w bliższym i dalszym otoczeniu uczelni. Otoczenie bliższe w tym rozumieniu to instytucje oświatowe, naukowe i proinnowacyjne, a także inni partnerzy instytucjonalni uczelni w realizacji ich misji społecznej. Otoczenie dalsze to pozostała część świata zewnętrznego. Do działania przede wszystkim w tym właśnie świecie szkoły wyższe kształcą swoich absolwentów. Jeśli właściwe przygotowanie ich do funkcjonowania w zmieniającym się otoczeniu jest zadaniem uczelni, to one same muszą efektywnie nadążać za tymi zmianami, które tym samym stają się źródłem wyzwań. Odnajdujemy wśród nich zarówno te związane z potrzebami zachowywania wartości, nawiązywania partnerstwa i działania na rzecz rozwoju innowacyjności, jak i te wynikające z rywalizacji oraz rosnących wymagań konkurencyjności w szkolnictwie wyższym.

Dążąc do sprostania tym wymaganiom, szkoły wyższe muszą pozostawać wierne swej tożsamości odwołującej się do tradycji akademickich, w tym do etosu i fundamentalnych wartości uniwersyteckich, kształtujących

kulturę uczelni z jej autonomią instytucjonalną, ale i z wymogami adekwatnej do rozwoju świata zewnętrznego społecznej służebności uniwersytetu.

Tradycyjny charakter, który jest pielęgnowanym dziedzictwem przeszłości, oraz nadszarpnięte przez postępek kreatywność i innowacyjność, stanowiące wymóg przyszłości, muszą być zatem we współczesnym uniwersytecie harmonizowane wspólnym wysiłkiem jego profesorów i studentów oraz zróżnicowanego grona interesariuszy zewnętrznych. Wymaga to opartego na zaufaniu i dialogu współdziałania prowadzącego do formułowania programów niezbędnych zmian. W tych działaniach fundamentalne powinno być założenie o potrzebie równoważenia dwóch wartości: adekwatności zmian w funkcjonowaniu systemu szkolnictwa wyższego wobec wyzwań i wymogów zewnętrznych oraz stabilności i przewidywalności reguł i form działania uczelni. Oznacza to, że w szkolnictwie wyższym niezbędna jest nadążająca ewolucja spełniająca racjonalne wymagania metodologiczne, odwołujące się do spójnego zbioru celów strategicznych.

Zasadą powinno być, że uzyskany wcześniej stan musi przechodzić etap weryfikacji przed kolejną zmianą, co wymaga czasu. Należy identyfikować obszary proponowanych przekształceń, bo nie wszystko ich wymaga. Trzeba wskazywać narzędzia niezbędne do poprawy niezadowolającego stanu. Zgodnie z zasadą pomocniczości, po rozwiązaniu ustawowe należy jednak sięgać w ostateczności, tam gdzie to jest naprawdę niezbędne. Trzeba bowiem stosować także inne narzędzia, usytuowane niżej w hierarchii, tak aby mogły być one użyte szybko i efektywnie – chodzi o znowelizowane rozporządzenia, zmiany statutowe, instrumentarium ekonomiczne; należy także uwzględnić kodeksy etyczne oraz kodeks dobrych praktyk szkół wyższych, ogłoszony przez KRASP w 2007 roku i przyjęty przez większość uczelni akademickich.

Zasadnicze znaczenie ma plan strategiczny. *Strategia* w dłuższym okresie spełni swoją rolę, jeśli zyska wiarygodność i poparcie opiniotwórczej części środowiska akademickiego. Uważamy, że aby tak się stało w przypadku aktualnie realizowanej inicjatywy, należy w kolejnych krokach

opracować rządowy projekt dokumentu strategicznego, który po debacie powinien zostać przyjęty wraz z planami funkcjonalnymi dalszego działania. Powinien też zostać opracowany szczegółowy program operacyjny zmian przewidywanych do wprowadzenia w pierwszym etapie. Partnerami w całym tym procesie powinny być konferencje rektorów. Wdrażanie wielu z tych zmian będzie zadaniem uczelni, które powinny identyfikować się z ich celami. Wszystko to wymaga przejrzystego planu i przewidywalności działań w dłuższym okresie.

1.3. Założenia ogólne

Przyjęto, że *Strategia* musi być śmiała, ale realistyczna. Powinna być osadzona w realiach krajowych, tak aby mogła zostać efektywnie wdrożona. Musi ona brać pod uwagę zarówno nowatorskie trendy, idee i propozycje, jak i zróżnicowane interesy – i próbować je harmonizować, nie rezygnując z postulatów istotnych przemian. Powinna także – będąc, w granicach możliwości, wizją całościową – akcentować wybrane fundamentalne propozycje zmian, którym należy nadać priorytet. Opracowanie powinno wskazywać propozycje harmonogramowania zadań w ramach planu dla szkolnictwa wyższego, zgodnie z zasadą „nie wszystko na raz”, ale „krok po kroku wszystko, co zaplanowano”. Proponowane rozwiązania o charakterze priorytetowym powinny znaleźć uzasadnienie w założeniach konkretnej wizji przyszłego stanu szkolnictwa wyższego².

Założono, że punktem wyjścia dla prac nad koncepcją długofalowego rozwoju polskich uczelni będzie ogólna ocena stanu szkolnictwa wyższego w Polsce, odwołująca się do zróżnicowanych źródeł i kryteriów oraz własnych badań i ocen.

Zgodnie z założeniami realizatorzy projektu powinni dokonać identyfikacji zasadniczych zjawisk i tendencji w polskim szkolnictwie wyższym w kontekście występujących ograniczeń i uwarunkowań rozwojowych na

² Przy redakcji *Strategii* przyjęto ogólną zasadę nieodnoszenia się do aktualnie istniejących rozwiązań w szkolnictwie wyższym, które – zdaniem autorów – nie wymagają zmiany.

tle analizy rysujących się przed nim wyzwań i z uwzględnieniem globalnych trendów rozwojowych.

Przyjęto, że efektem prac powinna być spójna i nowatorska wizja systemu szkolnictwa z nowymi rozwiązaniami o charakterze proefektywnościowym, zapewniającymi w większym niż dziś stopniu funkcjonowanie mechanizmów samoregulacji w polskim systemie szkolnictwa wyższego na poziomie krajowym i uczelnianym, z uwzględnieniem uwarunkowań międzynarodowych. Zaproponowane powinny zostać nowe mechanizmy zapewniania jakości funkcjonowania uczelni we wszystkich obszarach ich działania, sprzyjające realizacji ich zadań statutowych i funkcji społecznych. Powinno się to odnosić także do rozwiązań ustrojowych i modelowych o charakterze instytucjonalnym, w tym do regulacji dotyczących sposobu sprawowania władztwa w uczelniach w obszarze realizacji ich misji (*governance*) oraz zarządzania zasobami uczelni (*management*). Wymaga to zwiększenia zarówno autonomii instytucjonalnej, jak i odpowiedzialności oraz przejrzystości i rozliczalności uczelni.

Autorzy opracowania kierowali się założeniem, że elementem zaproponowanej wizji systemowej powinna stać się harmonizacja tradycji akademickich z wymogami coraz bardziej międzynarodowego rynku i nasilającej się konkurencji w szkolnictwie wyższym oraz narastającej presji proinnowacyjnej. Nie ma wątpliwości, że będzie to wymagać zmiany niektórych utrwalonych reguł działania uczelni. Zmiany takie zostały zaproponowane w projekcie *Strategii*.

Cele przedstawione w projekcie *Strategii* zostały sformułowane ze świadomością treści mających znaczenie dla prowadzonych prac, zawartych w różnych opracowaniach o charakterze strategicznym, zarówno europejskich, jak i krajowych³. Do zbioru opracowań, którymi realizatorzy przedsięwzięcia dysponowali w punkcie wyjścia, należały także m.in.:

³ M.in. raportów OECD, Banku Światowego, UE, UNESCO, EUA, analiz dotyczących Procesu Bolońskiego, Strategii Lizbońskiej, dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju kraju w różnych horyzontach czasowych, w tym Krajowego Programu Reform oraz wybranych Programów Operacyjnych, a także opracowań strategicznych dotyczących rozwoju nauki, innowacji i transferu technologii.

założenia projektowanych reform MNiSW z 2008 i 2009 roku, liczne uchwały KRASP (KRePSZ), KRZaSP i RGSW oraz monografie i raporty FRP-ISW, a także inne źródła wskazane w przypisach. W projekcie *Strategii* nie odnosimy się szczegółowo do tych materiałów, koncentrując uwagę czytelnika przede wszystkim na propozycjach własnych, co zapewnia naszemu opracowaniu charakter oryginalny.

W trakcie prac prowadzonych nad *Strategią* przygotowanych zostało sześć raportów szczegółowych, które stały się punktem wyjścia dla prac Zespołu Wykonawców. W znacznej części dostarczyły one istotnych informacji dla tych prac, nie mogły być jednak wykorzystane w całości. Dlatego też raporty, wydane wspólnie, w formie jednego, osobnego wydawnictwa monograficznego, zawierają nie tylko rozwinięcie niektórych tez przedstawionych w projekcie *Strategii*, ale także tezy, które w pracach Zespołu nie zostały wykorzystane.

1.4. Kompozycja *Strategii* i organizacja prac

Zgodnie z wymogami profesjonalnymi projekt *Strategii* obejmuje m.in. wskazanie uwarunkowań działania szkolnictwa wyższego oraz diagnozę jego stanu w Polsce na tle trendów rozwojowych z perspektywy międzynarodowej i krajowej, a także propozycje obejmujące cele strategiczne, cele operacyjne oraz wnioskowane działania wraz z komentarzami. W Karcie Strategicznej przedstawiono kroki niezbędne do osiągnięcia zakładanych celów. Opis ten obejmuje wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za jego realizację w konkretnym terminie, z wyróżnieniem podmiotu wiodącego, a także oszacowanie ryzyka nieosiągnięcia celu oraz propozycje mierników i wskaźników sukcesu.

Opracowany projekt *Strategii* ma charakter środowiskowy. Przy jego opracowywaniu wykorzystano liczne ekspertyzy odnoszące się do wielu szczegółowych problemów w szkolnictwie wyższym. Doświadczenia i afiliacja środowiskowa autorów umożliwiły identyfikację działań prowadzących do realizacji zaproponowanych celów strategicznych i operacyjnych. Działania te zostały przedstawione w *Strategii*, dokumentując szczegółowo intencje i zakres proponowanych celów.

Prace nad projektem *Strategii* prowadzone były przez Zespół Wykonawców, działający pod nadzorem Komitetu Sterującego, przy wsparciu grona ekspertów i konsultantów społecznych. Za przygotowanie tekstu projektu *Strategii* odpowiedzialna była Grupa Redakcyjna. W pracach uczestniczyły różne gremia osób współpracujących, w tym grono ekspertów – autorów raportów i opracowań cząstkowych oraz konsultantów mających zadania doradcze i opiniodawcze.

Odpowiedzialność za zrealizowanie przedsięwzięcia oraz za jego wyniki została powierzona przez konsorcjantów Kierownikowi Projektu – w jednej osobie przewodniczącemu Komitetu Sterującego i koordynatorowi prac Zespołu Wykonawców i Grupy Roboczej oraz ekspertów i konsultantów społecznych.

Partnerem Fundacji Rektorów Polskich dla wypełnienia zadań ewaluacyjnych w pracach nad *Strategią* stała się firma PENTOR, doświadczona w realizacji zadań o podobnym charakterze. Firma ta, we współdziałaniu z FRP, przeprowadziła badanie ankietowe z udziałem konsultantów społecznych. Wybrane wyniki tych badań zrelacjonowano w p. 3.7.

1.5. Inne uwagi

Strategia stanie się wieloletnim planem strategicznym zapowiedzianych i wdrażanych zmian w szkolnictwie wyższym w okresie dłuższym niż jedna kadencja Parlamentu, jeśli jej projekt zyska wiarygodność w kręgach rządowych, w środowiskach akademickich, ale także w oczach opozycji parlamentarnej. Jesteśmy przekonani, że z tych względów wspierająca i współautorska rola konferencji rektorów może być bardzo istotna.

Pragniemy, aby opracowany w imieniu konsorcjum KRASP-(KRePSZ)-FRP-KRZaSP projekt *Strategii*, będąc dziełem firmowanym przez współdziałające ze sobą konferencje rektorów, reprezentatywne dla całej sfery instytucjonalnej szkolnictwa wyższego w Polsce, stał się publicznym znakiem potwierdzającym ze strony środowisk akademickich rozumienie znaczenia i nadrzędności interesu publicznego oraz gotowość do działania na rzecz wprowadzania niezbędnych zmian w szkolnictwie wyższym w naszym kraju.

Pragnę podziękować uczestnikom Konsorcjum KRASP (z KRePSZ)-FRP-KRZaSP za stworzenie warunków do realizacji naszego przedsięwzięcia.

Wyrażam podziękowanie członkom Komitetu Sterującego oraz Zespołu Wykonawców i Grupy Redakcyjnej, autorom ekspertyz oraz raportów szczegółowych, a także konsultantom społecznym i recenzentom poszczególnych opracowań. Bez zaangażowania i wkładu pracy wszystkich tych osób opracowanie niniejszego projektu *Strategii* nie byłoby możliwe.

Podziękowanie składam instytucjom, których członkowie Prezydium zechcieli wesprzeć nasze prace, w tym Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego, Państwowej Komisji Akredytacyjnej i Polskiej Akademii Nauk.

Dziękuję także moim współpracownikom z Fundacji Rektorów Polskich za wkład w opracowanie i edycję tekstu kolejnych wersji *Strategii*.

Pragnę podziękować instytucjonalnym partnerom strategicznym FRP-ISW, a w tym Krajowej Izbie Gospodarczej (KIG), Polskiemu Koncernowi Naftowemu ORLEN (PKN ORLEN), Telekomunikacji Polskiej (TP), a także Związkowi Banków Polskich (ZBP) za wsparcie udzielone naszemu przedsięwzięciu.

prof. Jerzy Woźnicki

Przewodniczący
Komitetu Sterującego i Zespołu Wykonawców

Osoby uczestniczące w realizacji przedsięwzięcia pod nazwą Opracowanie projektu środowiskowego *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010-2020*

Komitet Sterujący Projektu Strategii

Przedstawiciele konsorcjantów uczestniczący w posiedzeniach: Katarzyna Chałasińska-Macukow, Waldemar Tłokiński.

Członkowie Komitetu: Andrzej Arendarski, Wiesław Banyś, Adam Budnikowski, Andrzej Eliaz, Andrzej Kolasa, Tadeusz Luty, Jerzy Malec, Krzysztof Pietraszkiewicz, Jan Sadlak, Włodzimierz Siwiński, Tadeusz Szulc, Antoni Tajduś, Jerzy Woźnicki – przewodniczący.

Zespół Wykonawców

Ewa Chmielecka, Stanisław Chwirot, Ludmiła Dziewięcka-Bokun, Maciej Grelowski, Andrzej Kraśniewski, Krzysztof Leja, Józef Lubacz, Mariusz Luterek – sekretarz, Krzysztof Pawłowski (do 30.06.2009 r.), Marek Ratajczak, Małgorzata Rószkiewicz, Krzysztof Sikora, Aleksander Sulejwicz, Tomasz Winnicki, Jerzy Wilkin, Jerzy Woźnicki – przewodniczący.

Grupa Redakcyjna

Jerzy Woźnicki, Ewa Chmielecka, Cezary Kochalski, Andrzej Kraśniewski, Józef Lubacz, Mariusz Luterek, Roman Z. Morawski, Jerzy Wilkin.

Autorzy opracowań cząstkowych

Jerzy Axer, Bartłomiej Banaszak, Justyna M. Bugaj, Wojciech Cellary, Ewa Chmielecka, Stanisław Chwirot, Ludmiła Dziewięcka-Bokun, Marek Frankowicz, Bogdan Galwas, Zofia Godzwon, Maciej Grelowski, Hubert Izdebski, Janina Józwiak, Andrzej Kaczmarek, Cezary Kochalski, Anna Kolasa, Marta Komuda, Agata Kozielska, Franciszek Kozłowski, Andrzej Kraśniewski, Tomasz Krzyżyński, Józef Kuczmaszewski, Olga Kurek, Katarzyna Kuźmicz, Ewa Lankosz, Krzysztof Leja, Józef Lubacz,

Mariusz Luterek, Iwona Maciejowska, Bohdan Macukow, Barbara Minkiewicz, Jadwiga Mirecka, Roman Morawski, Karol Musioł, Joanicjusz Nazarko, Marek Niezgódka, Karolina Pado, Krzysztof Pawłowski, Tadeusz Pomianek, Paweł Poszytek, Andrzej Rabczenko, Marek Ratajczak, Sławomir Rębisz, Andrzej Rozmus, Małgorzata Rószkiewicz, Rafał Ruzik, Tomasz Saryusz-Wolski, Andrzej Siemaszko, Beata Skibińska, Stanisław Sławiński, Mieczysław Socha, Aleksander Sulejwicz, Joanna Urban, Michał du Vall, Piotr Węgleński, Mariusz Wielec, Jerzy Wilkin, Tomasz Winnicki, Anna Wiśniewska.

Konsultanci indywidualni

Jerzy Błażejowski, Jacek Guliński, Andrzej Kasprzak, Tadeusz Marek, Tadeusz Słomka, Bogusław Smólski, Łukasz Turski, Piotr Węgleński.

Recenzenci zewnętrzni

Hubert Izdebski, Włodzimierz Kurnik, Zbigniew Marciniak, Emil Panek, Jan Sadlak, Mieczysław Socha.

Liczba konsultantów społecznych zaangażowanych w realizację projektu poprzez udział w ankiecie internetowej Firmy Pentor – 113

CZĘŚĆ I

KONTEKST, TRENDY, DIAGNOZA

2. Szkolnictwo wyższe – kontekst międzynarodowy oraz rysujące się trendy

2.1. Wprowadzenie

Efektywność funkcjonowania krajowego systemu szkolnictwa wyższego zależy zarówno od czynników wewnętrznych, takich jak jego struktura organizacyjna czy liczebność i jakość kadry akademickiej, jak i od czynników zewnętrznych, takich jak sposób i poziom finansowania oraz stopień przygotowania do studiów absolwentów szkół średnich. Mniej oczywisty, bo do niedawna mało istotny, jest wpływ czynników wewnątrzsystemowych i zewnątrzsystemowych, mających swoje źródło poza krajem, a więc np. w strukturach politycznych UE czy w organizacjach międzynarodowych związanych ze szkolnictwem wyższym, takich jak European Commission – Education and Training, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), European Society for Engineering Education (SEFI), Eurydice (the information network on education in Europe) czy European University Association. W odrębnym raporcie⁴ podjęto próbę zarysowania najistotniejszych zależności i procesów zachodzących wewnątrz systemów szkolnictwa wyższego, głównie europejskiego, oraz interakcji tych systemów z nadsystemami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi w skali lokalnej i globalnej. W niniejszym rozdziale przedstawiono najistotniejsze elementy analiz przeprowadzonych w owym raporcie.

2.2. Zewnątrzsystemowe uwarunkowania szkolnictwa wyższego

2.2.1. Myśl strategiczna dotycząca rozwoju szkolnictwa wyższego na świecie

W drugiej połowie XX wieku nastąpiło umasowienie szkolnictwa wyższego: w USA – w latach sześćdziesiątych, w Kanadzie – w latach

siedemdziesiątych, w Europie Zachodniej – w latach osiemdziesiątych, a w Europie Centralnej i Wschodniej – po roku 1989. Nie pozostało to bez negatywnego wpływu na jakość kształcenia, dlatego w latach dziewięćdziesiątych wyraźny priorytet uzyskała kwestia jakości kształcenia, obecnie definiowanej poprzez efekty kształcenia. Inne istotne wyznaczniki rozwoju szkolnictwa wyższego to jego internacjonalizacja oraz zmiany instytucjonalne, dotyczące zakresu sprawowania nadzoru nad coraz bardziej autonomicznymi instytucjami, budowania marek uczelni i finansowania szkolnictwa wyższego⁵.

Do głównych czynników wpływających obecnie na rozwój szkolnictwa wyższego należą zmiany demograficzne i migracyjne, upowszechnianie się technologii informacyjnych, globalizacja oraz chroniczne niedofinansowanie⁶:

- Zmiany demograficzne i migracyjne – wpływające na liczebność i strukturę populacji studentów i nauczycieli akademickich – rodzą istotne konsekwencje ilościowe i jakościowe w sferze zarządzania (np. odchodzenie od zamkniętej samorządowej formuły zarządzania na rzecz różnych form kontraktacji).
- Upowszechnianie się technologii informacyjnych na uczelniach wpływa na zmianę podejścia do uprawiania nauki i kształcenia studentów (istotnym czynnikiem sukcesu staje się infrastruktura w zakresie technologii informacyjnych)⁷.
- Globalizacja sprawia, że zaostrza się konkurencja międzynarodowa w działaniach na rzecz pozyskiwania studentów, kadry naukowo-dydaktycznej i funduszy.

⁵ A. Usher, *Ten Years Back and Ten Years Forward: Developments and Trends in Higher Education in Europe Region*, European Centre for Higher Education, Bucharest 2009.

⁶ Na problemy globalizacji, demograficzne oraz technologii informacyjnych zwraca się również uwagę w opracowaniu: *Giving Knowledge for Free. The Emergence of open educational resources*, Centre For Educational Research and Innovation, OECD 2007.

⁷ T. Wilen-Daugenti, A. Grace, R. McKee, *Higher Education Practice*, Cisco Internet Business Solutions Group, August 2008.

⁴ R.Z. Morawski (red.), *Uwarunkowania międzynarodowe i internacjonalizacja szkolnictwa wyższego*, FRP, Warszawa 2009.

- Chroniczne niedofinansowanie szkolnictwa wyższego jest następstwem dość częstego niezrównoważenia finansów publicznych w krajach „starego świata”, które wiąże się ze wzrostem udziału wydatków emerytalnych i zdrowotnych w budżecie państwa. Dalsza ewolucja tego zjawiska będzie następowała pod wpływem bieżącego kryzysu finansowego i gospodarczego.

Najważniejszym zadaniem, przed którym stoi szkolnictwo wyższe, jest dostarczenie na rynek pracy absolwentów zdolnych sprostać wymaganiom XXI wieku oraz udział w rozwiązywaniu problemów społecznych o znacznej doniosłości dzięki wynikom prac naukowych i badawczo-rozwojowych, a także zmniejszanie dysproporcji między studentami w wymiarze edukacyjnym, kulturalnym i ekonomicznym⁸. Wykonanie tego zadania nie będzie możliwe bez działań na rzecz poprawy jakości zarządzania instytucjami szkolnictwa wyższego, poprawy jakości kształcenia⁹, poprawy efektywności w działalności badawczej i podniesienia poziomu finansowania szkolnictwa wyższego, rozwoju różnych form kształcenia ustawicznego¹⁰, zwiększenia mobilności studiujących i nauczających¹¹ oraz zwiększenia innowacyjności i kreatywności na wszystkich poziomach kształcenia i badań¹².

⁸ *Partnerships for Public Purposes: Engaging Higher Education in Societal Challenges of the 21st Century*, A Special Report by the National Center for Public Policy and Higher Education, The National Center for Public Policy and Higher Education, April 2008.

⁹ M. Canning, M. Godfrey, D. Holzer-Zelazewska, *Higher Education Financing in the New EU Member States. Leveling the Playing Field*, The World Bank, Paper 112, 2007.

¹⁰ Decision No. 1720/2006/EC of The European Parliament and of the Council of 15 November 2006 establishing an action programme in the field of lifelong learning.

¹¹ Komunikat Komisji Wspólnot Europejskich do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Aktualizacja strategicznych ram współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia i szkolenia, Bruksela 16.12.2008.

¹² Na potrzeby innowacyjności i kreatywności uniwersytetów zwraca uwagę Deklaracja Lizbońska: *Europejskie uniwersytety po 2010 r.: Różnorodność przy wspólnym celu*. Przesłankami dla takiego stanowiska są zmiany klimatyczne, problemy

Analizy OECD wskazują na cztery możliwe scenariusze dalszej ewolucji szkolnictwa wyższego¹³, zdefiniowane poprzez cztery modele docelowej jego formuły:

- Model 1 – szkolnictwo wyższe jako otwarta sieć (*open networking*):
 - Szkolnictwo wyższe jest w tym modelu bardzo umiędzynarodowione i przyjmuje postać sieci współpracujących ze sobą instytucji, naukowców, studentów oraz innych interesariuszy (np. ze sfery biznesu).
 - Model ten oparty jest bardziej na współpracy aniżeli na konkurencji. Kluczowym czynnikiem ewolucji w kierunku tego modelu jest dobrowolna współpraca między krajami i instytucjami, prowadząca do harmonizacji systemów szkolnictwa wyższego.
 - Zwiastunami ewolucji w kierunku tego modelu są: harmonizacja i przejrzystość formuły studiów w ramach procesu bolońskiego, powstawanie międzynarodowych konsorcjów, okresowe studiowanie za granicą, upowszechnienie technologii informacyjnych na uczelniach, nowe podejście do zarządzania własnością intelektualną.
- Model 2 – szkolnictwo wyższe zorientowane na realizację misji krajowych/lokalnych (*servicing local communities*):
 - Kluczowym czynnikiem ewolucji w kierunku tego modelu jest odchodzenie od internacjonalizacji z obawy przed negatywnymi konsekwencjami globalizacji (zwłaszcza masowych migracji ludności).
 - Zwiastunami ewolucji w kierunku tego modelu są problemy migracyjne (będące przedmiotem wielu analiz i debat politycznych¹⁴), rozwój ruchów antyglobalistycznych, dostrzeganie coraz większej roli szkolnictwa wyższego w rozwoju regionu.

energetyki, rosnąca przeciętna długość życia, szybkie tempo rozwoju technicznego, coraz większe wzajemne zależności w skali globalnej oraz rosnące nierówności ekonomiczne w ramach Europy, a także pomiędzy Europą a innymi kontynentami.

¹³ OECD Centre for Educational Research and Innovation (CERI).

¹⁴ W. Laqueur, *Ostatnie dni Europy – Epitafium dla Starego Kontynentu*, tłum. P. Pawlaczek, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2008.

- Model 3 – szkolnictwo wyższe zorientowane na „nową odpowiedzialność publiczną” (*new public responsibility*):
 - Priorytet mają w tym modelu instrumenty zarządzania, odwołujące się do sił rynkowych, ale działające na rzecz realizacji akademickiej i społecznej misji uczelni.
 - Kluczowym czynnikiem ewolucji w kierunku tego modelu jest podnoszenie efektywności zarządzania uczelniami jako instytucjami życia publicznego.
 - Zwiastunami ewolucji w kierunku tego modelu są coraz częstsze przypadki wprowadzania opłat za studia i konkursowych zasad rozdzielania środków na badania, rozszerzania autonomii uczelni, a nawet jej prywatyzacji.

- Model 4 – szkolnictwo wyższe funkcjonujące na zasadach rynkowych (*higher education Inc*):
 - Instytucje szkolnictwa wyższego konkurują między sobą w wymiarze globalnym na zasadach w pełni rynkowych.
 - Kluczowym czynnikiem ewolucji w kierunku tego modelu jest liberalizacja w sferze nauki i edukacji, w warunkach wycofywania się państwa ze szkolnictwa wyższego.
 - Zwiastunem ewolucji w kierunku tego modelu jest obserwowane w niektórych krajach wzmożenie konkurencji w pozyskiwaniu studentów zagranicznych.

Rozwój szkolnictwa wyższego jest jednym z priorytetów Strategii Lizbońskiej (2005)¹⁵. Postulowane w niej kierunki zmian najlepiej charakteryzują cztery hasła: internacjonalizacja, interdyscyplinarność badań, praca zespołowa, wirtualizacja. Strategia Lizbońska zawiera w szczególności wnioski dotyczące¹⁶ budowy społeczeństwa wiedzy, zapewnienia większych środków finansowych (ze źródeł publicznych i prywatnych) na badania naukowe, powołania Europejskiego Instytutu

¹⁵ Por. *Zadania polskich szkół wyższych w realizacji nowej Strategii Lizbońskiej*, FRP, Warszawa 2005.

¹⁶ *Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: Nowy początek Strategii Lizbońskiej*. Komisja Europejska, Bruksela 2005, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/com/2005/com2005_0024pl01.pdf [stan z 4 lipca 2009].

Technologii, wprowadzenia mechanizmów proinnowacyjnych (pomagających instytucjom regionalnym w przyciąganiu najświetniejszych umysłów z dziedziny gospodarki i nauki), łączenia nauki i biznesu poprzez Europejskie Inicjatywy Technologiczne w celu przeniesienia pomysłów z laboratoriów do praktyki, zwiększenia liczby inwestycji w sferze edukacji oraz uproszczenia procedur wzajemnego uznawania kwalifikacji. W ogłoszonym w grudniu 2007 roku dokumencie dotyczącym wspólnotowego programu lizbońskiego 2008–2010 wskazuje się m.in. na konieczność zapewnienia swobody przepływu wiedzy oraz urzeczywistnienia idei Europejskiego Obszaru Badań Naukowych i Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Przewidywane jest stworzenie jednolitego rynku pracy dla naukowców oraz tworzenie sieci współpracy uniwersytetów, placówek badawczych i przedsiębiorstw¹⁷.

¹⁷ *Wniosek dotyczący wspólnotowego programu lizbońskiego 2008–2010*. Komisja Europejska, Bruksela 2005, http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-200712-annual-progress-report/200712-annual-report-community-programme_pl.pdf, [stan z 4 lipca 2009].

2.2.2. Finansowanie szkolnictwa wyższego w UE

W 2005 roku wydatki na szkolnictwo wyższe w krajach UE kształtowały się na poziomie 1,2% PKB lub na poziomie 2,5% całkowitych wydatków publicznych¹⁸. W krajach tych studia wyższe są w 70% finansowane ze środków publicznych¹⁹. W latach 2000–2005 zarysowała się tendencja do zwiększania udziału środków prywatnych w finansowaniu szkolnictwa wyższego²⁰. Belgia, Niemcy, Węgry, Irlandia, Szwecja i Estonia odnotowały w tym okresie spadek wydatków w przeliczeniu na jednego studenta. Na Węgrzech, w Irlandii, Szwecji i Estonii spadek ten był głównie następstwem szybkiego wzrostu (o 1 % lub więcej) liczby studentów szkół wyższych. Inaczej było w Czechach, Grecji, Islandii, Polsce i Słowacji, gdzie – mimo ponaddwudziestoprocentowego wzrostu liczby studentów – wydatki wzrosły co najmniej w takiej samej proporcji²¹.

W krajach UE zdecydowana większość środków publicznych na szkolnictwo wyższe trafia do instytucji publicznych. Estonia i Słowenia przekazują ponad 80% ze swojego budżetu na uczelnie publiczne. Tylko w niektórych krajach (Dania, Belgia i Wielka Brytania) część środków z budżetów państwa (ponad 20%) trafia do sektora szkół prywatnych²². W większości krajów UE dominuje model bezpośredniego finansowa-

nia uczelni – przeważająca część środków jest przeznaczona na pokrycie kosztów procesu dydaktycznego. W latach 2001–2005 roczne wydatki publiczne na placówki szkolnictwa wyższego w krajach uczestniczących w Procesie Bolońskim wzrastały w takim samym tempie jak PKB. W 2005 roku połowa z tych krajów przeznaczyła ponad 1,1% PKB na szkolnictwo wyższe²³. Zarysowała się tendencja do upowszechnienia czesnego. W latach 2006–2008 czesne wprowadzono, na przykład, we wszystkich landach niemieckich. W roku 2006 Wielka Brytania (z wyjątkiem Szkocji) znacznie podwyższyła czesne w ramach wyrównania opłat w sektorze szkolnictwa wyższego. W 14 krajach UE studenci płacą obecnie czesne (200–1000 euro rocznie). Szkoły wyższe mają często prawo do definiowania czesnego w ramach centralnie określonych limitów, jak to ma miejsce, na przykład, we Włoszech czy w Anglii i Irlandii Północnej²⁴.

Przedmiotem debaty ogólnoeuropejskiej są następujące kwestie:

- Jak pokryć koszty funkcjonowania szkolnictwa wyższego, wzrastające wraz z liczbą studiujących i kosztami prowadzenia badań?²⁵
- Jak określać wysokość środków publicznych przekazywanych uczelniom?²⁶
- Jak finansować szkolnictwo niepubliczne?²⁷
- Czy w warunkach ograniczonych środków publicznych należy przeznaczać je w równym stopniu na finansowanie wszystkich poziomów studiów, czy też stosować preferencje dla niższych poziomów kształcenia (tj. studiów I stopnia)?²⁸

¹⁸ *The Bologna Process in Higher Education in Europe, Key indicators on the social dimension and mobility*, 2009 edition, EUROSTAT Statistical Books, s. 75, http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/2009_Eurydice_report.pdf [stan z 4 lipca 2009].

¹⁹ *Kluczowe dane o szkolnictwie wyższym – wydanie 2007*, Informacje prasowe sieci Eurydice, <http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/pdf/countryspecificpressdos/PR088PL.pdf> [stan z 4 lipca 2009].

²⁰ Wyróżniając z krajów OECD państwa UE, można zauważyć, że największymi rocznymi wydatkami na jednego studenta na poziomie szkolnictwa wyższego cieszą się takie kraje, jak Szwecja (15 496 \$), Dania (14 959 \$) i Austria (14 775 \$). Państwa o najniższym poziomie wydatków to Estonia (3 869 \$), Polska (5 593 \$) i Słowacja (5 783 \$) (*Education at a Glance 2008*, dz. cyt., s. 205–207: <http://www.oecd.org/dataoecd/23/46/41284038.pdf> [stan z 4 lipca 2009].)

²¹ *Education at a Glance 2008*, dz. cyt., s. 213–215, <http://www.oecd.org/dataoecd/23/46/41284038.pdf> [stan z 4 lipca 2009].

²² Tamże, dz. cyt., s. 230.

²³ *The Bologna Process in Higher Education in Europe, Key indicators...*, dz. cyt., s. 76.

²⁴ *Kluczowe dane o szkolnictwie wyższym w Europie wydanie 2007*, dz. cyt.

²⁵ J. Brennan and R. Naidoo, *Higher Education and the Achievement (or Prevention) of Equity and Social Justice*, [w:] *Higher Education Looking Forward: Relations between Higher Education and Society*, European Science Foundation. September 2007.

²⁶ *Tertiary Education for the Knowledge Society – OECD Thematic Review of Tertiary Education*, OECD 2008.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

Osobnym obszarem debaty publicznej są rozwiązania o charakterze finansowym, mające zapewnić równy dostęp i powszechność wyższego wykształcenia.

2.2.3. Więzy uczelni z ich otoczeniem społecznym

Uczelnie jako instytucje edukacyjne i generatory wiedzy ewoluują w kierunku organizacji otwartych na potrzeby otoczenia, a jednocześnie współkreujących je. Zmienia się model tworzenia wartości dodanej przez uczelnie²⁹: w modelu tradycyjnym uwaga zwrócona jest głównie na popyt i podaż usług oferowanych przez uczelnię, w nowym – na interesariuszy i ich role we współtworzeniu oferty uczelni. Ten drugi model częściej występuje w uczelniach, w których aktywne są konwenty lub rady społeczne. W Unii standardem staje się definiowanie przez uczelnie efektów kształcenia z uwzględnieniem sugestii pracodawców i innych przedstawicieli rynku pracy, co przyczynia się do zmniejszenia tzw. *skills mismatch*³⁰, a tym samym – do poprawy zatrudnialności absolwentów uczelni i zmniejszenia ich bezrobocia. Zakres i formy, w jakich pracodawcy sygnalizują swoje potrzeby uczelniom, jest zróżnicowany w poszczególnych krajach – zależy od typu uczelni i kierunku studiów. Ze względu na to, że współpraca uczelni z otoczeniem może prowadzić do pewnych zjawisk negatywnych (podporządkowanie kształcenia krótkookresowym potrzebom rynku pracy, koncentracja na wąskich umiejętnościach i kompetencjach, a w konsekwencji utrata akademickiego charakteru kształcenia, czy wręcz przekształcenia uczelni w instytucję szkoleniową i rozmycie jej odpowiedzialności za kształcenie rozumiane jako pełnowymiarowy proces edukacyjny), przyjmuje się, że – niezależnie od modelu współdziałania z otoczeniem – odpowiedzialność za efekty kształcenia ponosi uczelnia.

²⁹ C.K. Prahalad, A. Ramaswamy, *Przyszłość konkurencji*, tłum. A. Ehrlich, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.

³⁰ Jest to taka sytuacja, kiedy w warunkach relatywnie wysokiej podaży wysoko wykształconych absolwentów na rynku pracy i bezrobocia pracodawcy mają kłopoty z obsadzeniem wolnych miejsc pracy, ponieważ umiejętności i kompetencje absolwentów nie są dopasowane do oczekiwanych zadań w organizacjach gospodarczych.

2.2.4. Przenoszenie i kumulacja dokonań uzyskiwanych w szkolnictwie wyższym i poza nim

W Europie istnieją obecnie dwa punktowe systemy przenoszenia i akumulacji osiągnięć studentów (efektów uczenia się). Jeden z nich to ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System), drugi to ECVET (European Credit System for Vocational Education and Training). Ten pierwszy pozwala na kumulację i przenoszenie dokonań zdobytych w szkolnictwie wyższym w ogólności; drugi – w kształceniu i szkoleniach zawodowych. W zamierzeniu projektodawców obydwaj mają pozwolić na uznawanie efektów uczenia się zdobytych w systemie edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej. Mechanizmy uznawania dokonań zdobytych poza systemem edukacji formalnej są w Europie na razie umiarkowanie rozwinięte, a w Polsce istnieją w postaci zaledwie załączkowej.

Dokument w sprawie ustanowienia tego systemu, zatwierdzony przez Radę i Parlament Europejski 18 czerwca 2009 roku, zaleca krajom członkowskim UE stworzenie warunków do stosowania tego systemu od roku 2012 na wszystkich poziomach kształcenia zawodowego, a w szczególności na studiach I, II i III stopnia.

Problem kumulacji dokonań wycenianych w ECTS-ach i ECVET-ach był szeroko dyskutowany w ostatnich latach w Europie³¹. Europejskie i Krajowe Ramy Kwalifikacji powinny pozwolić na ich kumulację na tych samych poziomach Ram i tworzyć podstawę do profilowania kwalifikacji. Przyjęte w maju 2009 roku założenie, iż ECVET-y są ilościowym wyrazem nie tylko osiągniętych efektów uczenia się, lecz także nakładu pracy potrzebnego do ich osiągnięcia, stwarza podstawę do budowy jednolitego europejskiego systemu punktowego rozliczania osiągnięć w uczeniu się. System ten będzie rozwijany w najbliższych latach.

³¹ *Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of European Credit System for Vocational Education and Training (ECVET)*, Brussels 17 April 2009 r. PE-CONS 3747/08.

2.2.5. Klasyfikacja instytucji szkolnictwa wyższego

Narzędzia pozwalające na określenie, który ze scenariuszy przedstawionych w p. 2.2.1 najlepiej odpowiada głównemu strumieniowi aktywności uczelni, zostały przygotowane w projekcie CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies) pt. *Mapping Diversity, Developing European Classification of Higher Education Institutions*³². Zakłada się w nim, że klasyfikacja szkół wyższych (jednostek szkolnictwa wyższego), prowadzona dotąd w Stanach Zjednoczonych od wczesnych lat siedemdziesiątych XX wieku jako tzw. Carnegie Classification, powinna zostać wprowadzona także w Europie. Głównym celem klasyfikacji jest zwiększenie transparentności szkolnictwa wyższego. Jedną z korzyści wynikających z powstania klasyfikacji będzie możliwość zobiektywizowanego grupowania uczelni, lepszego rozpoznawania przez szkoły wyższe własnej tożsamości, uzyskania lepszej perspektywy budowania misji, strategii i tworzenia profilów, co pozwoli im m.in. na łatwiejsze kreowanie partnerstwa, prowadzenie benchmarkingu i tworzenie sieci współpracy.

Klasyfikacja szkół wyższych, proponowana dla Europy, została oparta na informacjach pozyskanych od interesariuszy. Zakłada się, że powinna ona³³:

- obejmować wszystkie szkoły wyższe w Europie;
- opierać się na faktach opisujących aktualny stan i kierunki rozwoju szkół wyższych;
- być wielowymiarowa i umożliwiać kilka sposobów kategoryzowania szkół (nie powinna być hierarchiczna pod względem kategorii, kryteriów i wymiarów);
- być oparta na maksymalnie obiektywnych, empirycznych i rzetelnych danych;
- być deskryptywna, a nie preskryptywna;

- zapewnić elastyczność, tzn. szkoły powinny móc się „przemieszczać” między kategoriami, wymiarami i kryteriami;
- jedynie w umiarkowany sposób angażować respondentów w zakresie pozyskiwania danych;
- być powiązana z polityką europejską zapewniającą jakość (*European Policy on Quality Assurance*), w szczególności z Europejskim Rejestrem ds. Zapewnienia Jakości w Szkolnictwie Wyższym (European Quality Assurance Register in Higher Education – EQAR).

W związku tym przyjęto następujące założenia³⁴:

1. Klasyfikacja nie powinna być postrzegana jako instrument do tworzenia rankingów szkół wyższych. Wielowymiarowy i niehierarchiczny charakter klasyfikacji umożliwia tworzenie porównań i kategorii szkół wyższych, co nie powinno prowadzić do budowania list rankingowych.
2. Klasyfikacja nie jest instrumentem do mierzenia jakości poszczególnych szkół wyższych. Nie generuje ona oceny jakościowej ani w obszarze dydaktycznym, ani w obszarze badawczym; opisuje jedynie profil instytucji w oparciu o obiektywne, empiryczne i rzetelne dane.
3. W celu stworzenia jasnych relacji z EQAR, tylko te instytucje szkolnictwa wyższego, których program został zaakceptowany przez agencję akredytacyjną, będą mogły zostać umieszczone w klasyfikacji.

Uzyskane w wyniku badań w zakresie dostępności, wiarygodności i wykonalności wymiary i wskaźniki „mapowania” uczelni przedstawiono w Tabeli 2.1.

³² W tym fragmencie tekstu wykorzystano opracowanie dr J. Brdulak sporządzone po dorocznym forum EAIR w Wilnie, sierpień 2009.

³³ *Mapping Diversity, Developing European Classification of Higher Education Institutions*, CHEPS, Enschede 2008, s. 11–12.

³⁴ Tamże, s. 12

TABELA 2.1. Wymiary i wskaźniki obecnej wersji kwestionariusza klasyfikacji (stan na sierpień 2009).

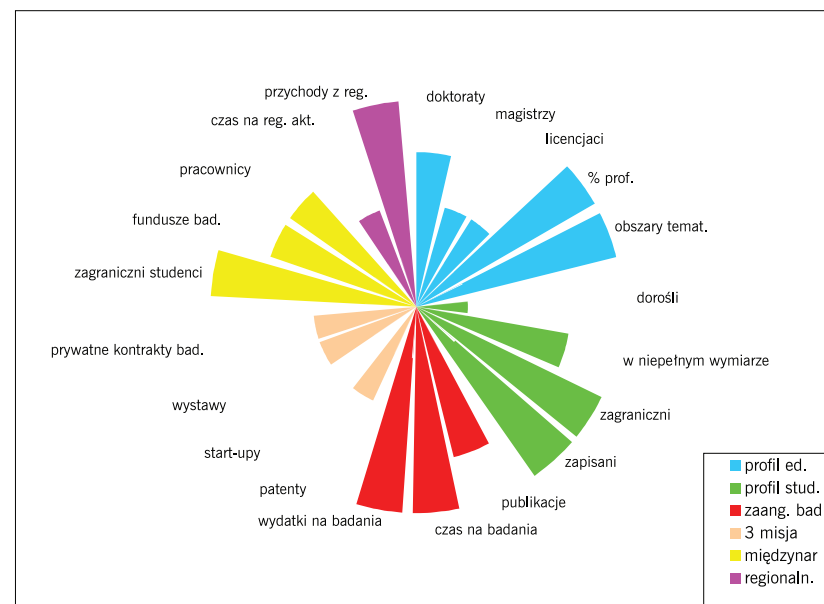
Lp.	Wymiary	Wskaźniki (ogólne)
1	Profil edukacyjny	Poziom kształcenia Obszar tematyczny zajęć Profil programowy
2	Profil studentów	Dorośli studenci Studenci studiujący w niepełnym wymiarze Studenci studiujący na odległość Ogólna liczba zapisanych studentów
3	Zaangażowanie w badania	Publikacje recenzowane Doktoraty Wydatki na badania Czas poświęcony na badania
4	Zaangażowanie w transfer wiedzy	Patenty Przychody z licencji Firmy typu start-up Przychody z prywatnych kontraktów badawczych Koncerty, przedstawienia i wystawy Przychody z tytułu produktów typu „copyright”
5	Orientacja międzynarodowa	Zagraniczni studenci Programy wymiany, przychody Programy wymiany, uczestnictwo studentów Przychody z międzynarodowych programów badawczych Zagraniczni pracownicy naukowi Istotność międzynarodowych źródeł przychodów
6	Orientacja regionalna	Istotność lokalnych/regionalnych źródeł przychodów Czas pracowników naukowych poświęcony na usługi lokalne Osoby zapisujące się z regionu Absolwenci pracujący w regionie

Źródło: F. Kaiser, Ch. Gaehtgens, *Classifying higher education institutions: why and how?*, EAIR Forum 'Fighting for Harmony', Wilno, 23–26 sierpień 2009, prezentacja, slajd: 12–19.

Klasyfikacje szkół będą przedstawiane za pomocą wykresów radarowych, co pozwoli łatwo zorientować się interesariuszowi, co do charakteru instytucji (rodzaju scenariusza, który realizuje).

Tak opracowaną klasyfikację przykładowej szkoły przedstawiono na rys. 2.1.

Dzięki kolorom przedstawiającym poszczególne obszary, oraz formule wykresu radarowego interesariusz jest w stanie łatwo i szybko się zorientować, jaki jest profil danej szkoły. W przedstawionym wyżej przypadku widać, że badana szkoła wyższa szczególną wagę przywiązuje do badań oraz profilu studentów, a niewielką do tzw. „trzeciej misji” (w tabeli ten obszar nazwany jest „zaangażowaniem w transfer wiedzy”, choć pojęcie trzeciej misji jest szersze).

Rys. 2.1. Klasyfikacja przykładowej szkoły (wykres radarowy).

Źródło: F. Kaiser, Ch. Gaehtgens, *Classifying higher education institutions: why and how?*, EAIR Forum 'Fighting for Harmony', Wilno, 23–26 sierpień 2009, prezentacja, slajd: 23.

Choć sama klasyfikacja nie prowadzi do jakiegokolwiek rangowania w uczelni, to jednak w ramach grup powstałych w jej wyniku, można się spodziewać wtórnych ocen jakościowych, być może z wykorzystaniem elementów benchmarkingu³⁵ – klasyfikacja staje się tu warunkiem wstępnym („prerekwizytem”) przyszłych ewaluacji. Choć zleceniodawcy i twórcy projektu zapewniają, że właścicielami wyników będą same uczelnie i nie zostaną one użyte jako narzędzia oceny, to jednak nie mogą oni zabronić zewnętrznemu odbiorcy interpretacji wyników klasyfikacji, a w tym dokonywania własnych selekcji i rankingów, np. przy doborze partnerów do określonych przedsięwzięć, podziale funduszy, wyborze miejsca studiowania itd.

Polskie szkolnictwo wyższe ma obecnie w globalnym obszarze szkolnictwa wyższego charakter peryferyjny, a w bieżącym kształcie, w warunkach istniejących uwarunkowań w zakresie finansowania, nie jest w stanie sprostać nasilającej się europejskiej i globalnej rywalizacji. Dotyczy to zwłaszcza badań naukowych. W efekcie, wkład Polski do nauki światowej jest nieproporcjonalnie mniejszy, niż by to wynikało z jej potencjału demograficznego i gospodarczego.

2.2.6. Demograficzne uwarunkowania szkolnictwa wyższego

Zgodnie z prognozami Eurostatu liczba ludności w państwach UE osiągnie maksimum w latach 2020–2025, a następnie będzie drastycznie spadać; postępować będzie starzenie się społeczeństw. Łączna liczba obywateli krajów UE w wieku „studenckim” (18–24 lat) wynosi obecnie ok. 30 mln; współczynnik skolaryzacji brutto – 52,11%. Jak wynika z opracowanej przez Eurostat prognozy liczby ludności w wieku „studenckim” w krajach UE³⁶, liczba polskich osiemnastolatków w roku 2020 spadnie do 54,7% ich liczby z roku 2004. Niższy niż dla Polski wskaźnik prognozowany jest jedynie dla Łotwy (49,6%); natomiast dla czterech krajów UE przewidywany jest wzrost liczby osiemnastolatków (w Luksemburgu –

o 27,0%, w Danii – o 25,7%, w Holandii – o 15,4%, – we Francji o 1,5%). Podobnie dane zebrane przez OECD wskazują na szczególnie niekorzystne uwarunkowania demograficzne polskiego szkolnictwa wyższego w perspektywie najbliższej dekady (por. rys. 2.2).

Nie bez znaczenia dla oceny sytuacji demograficznej szkolnictwa wyższego jest mobilność ludzi studiujących i wykształconych, zwana niekiedy cyrkulacją mózgow (brain circulation). Jest to zjawisko korzystne, jeżeli przyczynia się do optymalizacji wykorzystania zasobów intelektualnych w większej skali geograficznej, a jednocześnie nie zubaża potencjału krajów, z których pochodzą migranci. Zjawisko to powinno mieć bowiem inny charakter niż negatywne procesy o charakterze drenażu mózgow (brain drain). W ciągu minionych dwudziestu lat w UE nastąpiła intensyfikacja różnego rodzaju form mobilności studentów i wysoko wykwalifikowanej kadry³⁷. Zgodnie z raportem Komisji Europejskiej, dotyczącym migracji pomiędzy krajami członkowskimi UE, 25% wszystkich osób, które zmieniły kraj zamieszkania w celu podjęcia pracy stanowili Polacy³⁸. W końcu 2007 roku dłużej niż dwa miesiące poza granicami kraju pozostawało prawie 2,3 mln polskich obywateli³⁹. W przypadku polskiego szkolnictwa wyższego widać jednak wyraźną asymetrię: w ciągu ostatnich kilku lat trzy razy więcej studentów wyjeżdżało z Polski w ramach programu Erasmus, niż przyjeżdżało do Polski z innych krajów⁴⁰. Również w obszarze migracji wysoko wykształconych pracowników bilans jest dla Polski w tym rozumieniu niekorzystny⁴¹.

³⁵ Zob. J. Woźnicki (red.), *Benchmarking w systemie szkolnictwa wyższego*, FRP, Warszawa 2008.

³⁶ D. Coyne, *Beyond 2010: European higher education and employment in the next decade*, [w:] *Beyond 2010: Priorities and challenges for higher education in the next decade* (ed. M. Kelo), Lemmens Medien GmbH, Bonn 2008, s. 128.

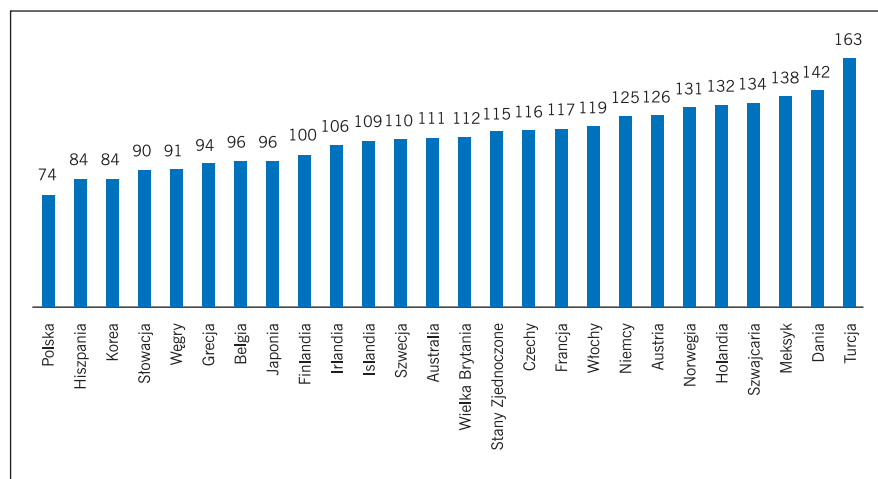
³⁷ P. Giannoccolo, „Brain Drain Competition” *Policies in Europe: a Survey*. University of Bologna, Bologna 2006.

³⁸ *Report on the impact of free movement of workers in the context of the EU enlargement*, European Commission, Brussels 2008, s. 6, także: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=686&langId=en> [stan z 19 czerwca 2009].

³⁹ P. Giannoccolo: „Brain Drain Competition”..., dz. cyt. s. 16.

⁴⁰ *10 lat Erasmus w Polsce*. FRSI, Warszawa 2008, s. 47. także: [http://www.erasmus.org.pl/s/p/artykuly/88/88/10\[at_erasmusu_polinternet.pdf](http://www.erasmus.org.pl/s/p/artykuly/88/88/10[at_erasmusu_polinternet.pdf), [stan z 19 czerwca 2009].

⁴¹ Por. J. Woźnicki, *Uczelnie jako instytucje życia publicznego*, FRP, Warszawa 2007, s. 84–105.

Rys. 2.2. Prognozowana liczba przyjęć na studia w roku 2020 (2004=100).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Higher Education to 2030 – Volume 1: Demography. OECD, Paris 2008, p. 99.

2.2.7. System oświaty a szkolnictwo wyższe

W związku z szybko zachodzącymi przemianami cywilizacyjnymi nie można dzisiaj utrzymać założenia, że kształcenie ogólne na poziomie szkoły średniej powinno dać uczniom orientację w tym, co osiągnięto w poszczególnych dziedzinach wiedzy naukowej. Głębokiej zmianie musi więc ulec koncepcja programu kształcenia w szkołach średnich, ponieważ polipropedeutyczny – na tym etapie rozwoju z konieczności ilościowo-pamięciowy, a przez to zbyt odtwórczy – charakter programu kształcenia ogólnego w sposób istotny przyczynia się do obniżania jakości kształcenia. Prace nad nową koncepcją kształcenia ogólnego, prowadzone przez MEN od początku lat dziewięćdziesiątych, w końcu 2008 roku zaowocowały rozporządzeniem w sprawie podstaw programowych nowej koncepcji kształcenia ogólnego. Zakłada się, że na dobre przygotowanie do studiów składa się – z jednej strony – wysoka motywacja do uczenia się, rozbudzone zainteresowania, umiejętność myślenia, umiejętność samodzielnego uczenia się i posługiwania się narzędziami technologii informacyjnych, umiejętności językowe (w zakresie języka polskiego i angielskiego) oraz

znajomość podstawowych metod myślenia matematycznego; z drugiej zaś – dobre przygotowanie propedeutyczne w odpowiednich dla danego kierunku studiów dziedzinach. Z tego względu solidne, ale nowoczesnie pojęte kształcenie ogólne (formacyjne) powinno być fundamentalnym składnikiem programu kształcenia szkolnego, niezależnie od tego czy przygotowuje do studiów wyższych, czy do zawodu, ma ono bowiem stanowić uniwersalną bazę dla uczenia się przez całe życie.

Przesunięcie dużej części polskiej młodzieży do szkół, w których kształcenie kończy się egzaminem maturalnym (w liceach ogólnokształcących uczy się ok. 80% rocznika) nie pozostało bez negatywnego wpływu na poziom nauczania w tych szkołach. Konieczne stało się w tej sytuacji stworzenie „elitarnego nurtu” w kształceniu ogólnym na poziomie średnim. Dotychczasowe doświadczenia związane z odgórnym kreowaniem szkół „dla wybitnie utalentowanych” pokazały, że – z punktu widzenia polityki oświatowej państwa – działanie takie nie stanowi rzeczywistego rozwiązania problemu lepszego rozpoznawania i zagospodarowania talentów uczącej się młodzieży. Rozwiązaniem przyszłościowym jest raczej tworzenie grup i środowisk skupiających się wokół określonych dziedzin zainteresowań poznawczych poprzez budowanie lokalnej, regionalnej, krajowej, a w perspektywie także międzynarodowej sieci współpracy edukacyjnej dla zainteresowanych i bardziej motywowanych uczniów wszystkich typów szkół średnich.

Brak systemowej współpracy szkolnictwa średniego i szkolnictwa wyższego w realizacji zadań edukacyjnych szkół średnich negatywnie wpływa na jakość kształcenia w szkolnictwie średnim; nie jest także korzystny dla szkolnictwa wyższego. Celowe jest zatem wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych, umożliwiających różnego typu pracę edukacyjną nauczycieli akademickich i studentów z uczniami szkół średnich, oraz udział nauczycieli szkół średnich w realizacji różnych zadań (badawczych i dydaktycznych) szkoły wyższej.

Zasadnicze znaczenie dla jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych ma kształcenie nauczycieli. W większości krajów UE jest ono realizowane przez uniwersytety, uniwersytety pedagogiczne, ale i wyższe

szkoły zawodowe (w wielu krajach byłego bloku wschodniego, np. na Litwie i w Bułgarii) oraz – bardzo rzadko – przez kolegia nauczycielskie⁴². Wymagania stawiane kandydatom do pracy w zawodzie nauczyciela są bardzo zróżnicowane w zależności od kraju i poziomu nauczania. Uprawnienia do nauczania przedmiotowego w szkołach niższych szczebli posiadają często absolwenci z tytułem licencjata, np. w Holandii (do 9 klasy), na Węgrzech, w Belgii. Kandydaci do pracy w liceum muszą legitymować się dyplomem magistra.

Kształcenie nauczycieli jest zorganizowane w krajach UE według trzech modeli: zintegrowanego, równoległego i następczego. Istotą dwóch pierwszych jest równoczesna formacja pedagogiczna i kierunkowa, przy czym w modelu równoległym jest ona realizowana w sposób względnie niezależny. W modelu następczym formacja kierunkowa poprzedza pedagogiczną. W niektórych krajach praktyczne przygotowanie do zawodu nauczyciela odbywa się pod opieką mentora już po podjęciu pracy⁴³. W UE kształcą się nauczycieli uprawnionych do pracy na kilku poziomach nauczania w zakresie jednego przedmiotu (Holandia, Francja) lub dwóch przedmiotów (Wielka Brytania, Włochy), a znacznie rzadziej wielu przedmiotów (Dania, Hiszpania).

⁴² I. Eilks with J. Apotheker, L. Anastasiadou, T. Ashmore, G. Avitabile, L. Brandt, P.E. Childs, H. Ctrnactova, R. Dambrauskiene, I. Dukov, P. Labudde, I. Maciejowska, S. Markic, I. Matrai, H. Moeller-Anderson, P. Nilson, A. Priksane, M. Ranikmae, J.M. Ricart, H. Voglhuber, *Links with Schools: Chemistry (science) teaching and chemistry (science) teacher education in Europe – An ECTN survey*, „European Chemistry Thematic Network Newsletter” 2006, April, Vol. 7(2), <http://ectn-assoc.cpe.fr/archives/lib/2006/N02/200602LinksSchoolScTeachEduEUSurvey.pdf> [stan z 18 czerwca 2009]; A. Płatnerz, *Kształcenie nauczycieli jako jeden z priorytetów polityki oświatowej Unii Europejskiej*, praca podyplomowa, Katedra Europeistyki, Uniwersytet Jagielloński, dostępne na stronie projektu FACE: <http://www.face.net.tc> [stan z 18 czerwca 2009].

⁴³ *Kluczowe dane o edukacji 2002. Nauczyciele*, EURYDICE. www.vulcan.pl/ [stan z 18 czerwca 2009].

2.2.8. Rozwój społeczeństwa informacyjnego a szkolnictwo wyższe

Dzięki pomyślnej realizacji planów rozwoju społeczeństwa informacyjnego w UE, *eEurope 2002* i *eEurope 2005*, nastąpiło upowszechnienie nowych technologii w różnych formach kształcenia na odległość (*eLearning*) i realizacji wirtualnych kampusów zorientowanych na potrzeby studentów. W przyjętej w 2005 roku strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego *i2010* wiele miejsca poświęcono kwestiom zapewnienia dostępu do różnorodnych treści edukacyjnych: wskazano na konieczność zapewnienia dostępu do bogatych, wielokulturowych zasobów cyfrowych, pochodzących ze wszystkich krajów UE oraz dokumentów naukowych. Podkreślono też konieczność wprowadzenia odpowiednich rozwiązań legislacyjnych oraz instytucjonalnych, które pozwolą na stworzenie efektywnych mechanizmów redystrybucji wiedzy.

2.3. Wewnątrzsystemowe uwarunkowania szkolnictwa wyższego

2.3.1. Ład instytucjonalny w szkolnictwie wyższym UE

Struktura organów nadzoru i koordynacji szkolnictwa wyższego jest we wszystkich krajach członkowskich UE podobna:

- Istnieje organ w randze ministra, właściwy do spraw szkolnictwa wyższego; jedynie w Danii i Polsce nadzór nad niektórymi typami szkół wyższych (np. wojskowymi, artystycznymi) sprawują inni ministrowie⁴⁴.
- Obok ministra zwykle funkcjonuje ogólnokrajowe ciało kolegialne o kompetencjach doradczych w obszarze szkolnictwa wyższego (oraz – ewentualnie – nauki i sztuki).
- Wszędzie istnieją krajowe konferencje rektorów, które przedstawiają ministrowi propozycje dotyczące rozwoju sektora szkolnictwa wyższego,

⁴⁴ *Decision-making, Advisory, Operational and Regulatory Bodies in Higher Education*. Eurydice, Brussels 2007, s. 211.

w tym projekty aktów prawnych, a także opiniują projekty takich aktów i innych dokumentów normatywnych.

Struktura organów szkół wyższych jest we wszystkich krajach członkowskich UE podobna:

- Organem jednoosobowym o kompetencjach wykonawczych jest rektor, prezydent lub tzw. vicechancellor.
- Organem kolegialnym o kompetencjach opiniodawczo-doradczych i decyzyjnych w niektórych kwestiach (kształcenie, działalność badawcza) jest senat lub rada uczelni.
- W większości krajów w uczelniach tworzone są ponadto organy kolegialne złożone w większości lub wyłącznie z przedstawicieli interesariuszy zewnętrznych (*board of trustees*).

Z zasady uczelnie europejskie cieszą się znaczną autonomią. Tradycyjnie, znaczny udział w zarządzaniu uczelniami mają organy kolegialne. W uczelniach niektórych krajów, np. brytyjskich, zarysowała się jednak ostatnio wyraźna tendencja do zwiększania zakresu kompetencji organów jednoosobowych kosztem kompetencji organów kolegialnych.

Na początku 2009 roku potencjał szkolnictwa wyższego UE obejmował ok. 4 tys. instytucji oraz ponad 19 mln studentów⁴⁵. W krajach UE dominują instytucje publiczne, zatrudniają one bowiem większość nauczycieli akademickich, a odsetek studiujących w nich studentów przekracza 70%⁴⁶. Całkowicie niezależny sektor prywatny jest bardzo słabo reprezentowany w UE, a w 11 krajach nie ma go wcale⁴⁷. W polskim szkolnictwie wyższym relacje między sektorem publicznym a niepublicznym są nader skomplikowane: z jednej strony można mówić

o korzyściach płynących z konkurencji (o kandydatów na studia, o kadre, o fundusze na badania), z drugiej zaś – o potrzebie konwergencji, w tym partnerstwa czy współpracy (wspólne przedsięwzięcia dydaktyczne lub badawcze)⁴⁸.

Przedmiotem debaty ogólrnoeuropejskiej jest pytanie o to, jaki jest właściwy model funkcjonowania systemu szkolnictwa wyższego, a zwłaszcza model relacji zachodzących w trójkącie koordynacji Burтона Clarka: państwo – uczelnie – rynek⁴⁹.

2.3.2. Nauczyciele akademicki w krajach UE

W większości krajów UE nauczyciele akademicki są zatrudnieni w publicznych szkołach wyższych (i w dotowanych przez państwo uczelniach prywatnych) na podstawie umów podlegających ogólnym przepisom prawa. W czternastu krajach lub regionach UE uczelnie mają wyraźnie mniejszą swobodę działania, ponieważ większość pracowników tej kategorii posiada status urzędnika państwowego, przy czym status ten zależy w dużej mierze od rodzaju szkoły wyższej – na uniwersytetach dydaktycznych (*teaching universities*) jest inny niż na uniwersytetach badawczych (*research universities*). Obecnie dostrzegalna staje się tendencja wzrostowa w obszarze wymagań stawianych nauczycielom akademickim w związku z koniecznością przysposobienia ich do zdefiniowanych na nowo zadań nauczycielskich, zwłaszcza dotyczących kształcenia ustawicznego, a także w związku z powszechnym rozwojem systemów zapewnienia jakości kształcenia. W większości krajów UE integralną częścią tych systemów jest dokonywana co kilka lat ocena nauczycieli akademickich⁵⁰. Wzrasta znaczenie doskonalenia zawodowego nauczycieli akademickich: w wielu krajach UE (np. w Wielkiej

⁴⁵ http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc62_en.htm [stan z 2 lipca 2009].

⁴⁶ *Key Data on Higher Education in Europe – 2007 Edition*, <http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/pdf/0integral/088EN.pdf> [stan z 2 lipca 2009].

⁴⁷ Prywatne niezależne instytucje szkolnictwa wyższego: instytucje, które są pośrednio lub bezpośrednio zarządzane przez pozarządową organizację (Kościoł, związek zawodowy, prywatny biznes), i które otrzymują mniej niż 50% finansowania ze środków publicznych.

⁴⁸ Por. E. Chmielecka, *Współdziałanie uczelni publicznych i niepublicznych – opinie rektorów*, ISW, Warszawa 2004.

⁴⁹ B.R. Clark, *The higher education system. Academic Organization in Cross – National Perspective*, University of California Press, 1983.

⁵⁰ *Zarządzanie szkolnictwem wyższym w Europie. Strategie, struktury, finansowanie i kadra akademicka*, Eurydice; Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2009, s. 101.

Brytanii⁵¹, w Holandii⁵² i w Niemczech⁵³) funkcjonują wyspecjalizowane instytucje wspomagające rozwój zawodowy tej grupy.

2.3.3. Nowe podejście do kształcenia w UE

Zasadniczą cechą nowego podejścia do kształcenia w krajach UE jest powrót do idei kształcenia polegającego nie tylko na przekazywaniu wiedzy, ale także na rozwijaniu umiejętności stosowania tej wiedzy w praktyce, poszukiwaniu informacji oraz formowaniu właściwych postaw społecznych i zawodowych. Naczelnym celem kształcenia staje się przygotowanie absolwentów do kształcenia ustawicznego⁵⁴, które powinno umożliwić im adaptację do zmieniających się warunków techniczno-cywilizacyjnych, w tym także znalezienie się i utrzymanie na rynku pracy. Za najważniejszą zmianę w podejściu do kształcenia uznać należy wprowadzenie pojęcia efektów kształcenia do opisu i organizacji procesu kształcenia⁵⁵ wraz z odniesieniem do ram kwalifikacji⁵⁶. Z nową koncepcją kształcenia wiążą się reformy programów studiów, zmiany w organizacji studiów, wprowadzanie nowych metod dydak-

tycznych oraz nowych sposobów oceny postępów studenta⁵⁷. W zakresie metod dydaktycznych następuje przeniesienie akcentów z nauczania na uczenie się⁵⁸ oraz z przekazowych form zajęć – na formy aktywizujące, takie jak eksperyment, wygłaszanie referatów czy uczenie innych (np. młodszych studentów). Zwraca się przy tym szczególną uwagę na kształtowanie w czasie studiów umiejętności ogólnych (*generic skills*), zwanych też przenaszalnymi (*transferable skills*), takich jak umiejętność pracy w zespole, zdolność rozwiązywania problemów, kreatywność, umiejętności przywódcze, umiejętności językowe i komputerowe.

⁵¹ Por. <http://www.heacademy.ac.uk/ourwork/professional> [stan z 3 lipca 2009].

⁵² Por. <http://www.utwente.nl/cheps/education/> [stan z 3 lipca 2009].

⁵³ Por. <http://www.incher.uni-kassel.de/mahe/>, oraz <http://www.unilead.uni-oldenburg.de/index.html>; <http://www.che-concept.de/> [stan z 3 lipca 2009].

⁵⁴ European Communities *The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF)*, 2008; zob też A. Kraśniewski, *Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe?*, Warszawa 2006 oraz *The Lisbon Declaration Europe's Universities beyond 2010: Diversity with a Common Purpose* Publ. EUA European University Association Brussels, 13 April 2007.

⁵⁵ S. Adam, *Using Learning Outcomes. A consideration of the nature, role, application and implications for European education of employing „learning outcomes” at the local, national and international levels*. Publ. University of Westminster 2004; D. Kennedy, A.S. Hyland, N. Ryan, *Writing and using learning Outcomes: A practical Guide*, <http://www.bologna.msmt.cz/files/learning-outcomes.pdf>; *The European Higher Education Area: from Berlin to Bergen*, Compendium of reference documents Part Four – reports and recommendations from Bologna seminars; Tuning Educational Structures in Europe. „Harmonizacja struktur kształcenia w Europie”. Wkład uczelni w Proces Boloński, Wprowadzenie do projektu 2006.

⁵⁶ European Communities, *The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF)*, 2008.

⁵⁷ Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Zapewnienia Jakości w Szkolnictwie Wyższym, *Standardy i wskazówki dotyczące zapewnienia jakości kształcenia w europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego*, MEN, Warszawa 2005; L.A. Shepard, *The role of assessment in a learning culture*. „Educational Researcher” 2000, 29, (7), s. 4–14.

⁵⁸ M.E. Huba and J.E. Free, *Learner-Centered Assessment on College Campuses. Shifting the Focus from Teaching to Learning*, Allyn and Bacon, 2000; G. O'Neill, S. Moore, B. McMullin: *Emerging Issues in the Practice of University learning and teaching*, AISHE, Dublin 2005.

Upowszechnia się kształcenie oparte na wykorzystaniu zdobyczy technologii informacyjnych, nazywane „e-learningiem”⁵⁹. Najważniejsze narzędzia e-learningu to poczta elektroniczna i edukacyjne portale internetowe (stanowiące kanały komunikacji wykładowców ze studentami), podręczniki elektroniczne i zbiory materiałów audiowizualnych, narzędzia autotestowania, laboratoria i narzędzia programowania na odległość oraz nowe techniki prezentacji wykładów. Tak zwane otwarte zasoby edukacyjne, dostępne poprzez internet, obecnie zawierają już zestaw materiałów dydaktycznych do ok. 8 tys. kursów akademickich oraz wielką liczbę prezentacji do wykładów i symulacji komputerowych. W internecie dostępne są też tysiące publikacji naukowych, specjalizowane encyklopedie, tysiące książek w formie elektronicznej. Stanowi to łącznie ogromną bibliotekę elektroniczną, z której czerpią wiadomości i wiedzę dziesiątki milionów adeptów e-learningu: uczniów i studentów oraz nauczycieli i wykładowców.

Istotnym elementem systemu szkolnictwa wyższego UE jest Europejski system zapewniania jakości oraz Europejskie Ramy Kwalifikacji. Europejski system zapewniania jakości opiera się na założeniu, że za jakość kształcenia odpowiedzialna jest przede wszystkim uczelnia. Określone są tylko ogólne założenia dla procesu oceny jakości, natomiast szczegółowe rozwiązania organizacyjne, przyjęte przez poszczególne kraje, wykazują nadal spore różnicowanie. Do niedawna w UE dominowała ocena jakości przeprowadzana na poziomie kierunku, programu studiów albo instytucji (Wielka Brytania, Irlandia). Obecnie następuje wyraźny zwrot w kierunku modelu mieszanego, tzn. w kierunku audytu instytucjonalnego połączonego z elementami oceny jakości kształcenia na danym kierunku lub w ramach określonego programu studiów. *European Qualification Framework* czyli Europejskie Ramy Kwalifikacji – to systematyczny, zrozumiały w Europie, opis wszystkich kwalifikacji poświadczonych dyplomami i certyfikatami, sporządzony w języku efektów kształcenia w zakresie wiedzy, umiejętności

i postaw. Żaden kraj UE nie wprowadził jeszcze w pełni Europejskich Ram Kwalifikacji; zdecydowana większość krajów znajduje się dopiero w fazie budowy krajowych ram kwalifikacji, które dla uczelni stanowiąc będą punkt wyjścia do definiowania programów studiów w języku efektów kształcenia, tak w zakresie kompetencji ogólnych, jak i dziedzinowych.

Systemy kształcenia na poziomie studiów doktoranckich są w UE bardzo różnicowane; można jednak zauważyć pewne wspólne tendencje w ich rozwoju:

- umasowienie kształcenia, związane ze wzrostem zapotrzebowania gospodarki na wysoko wykwalifikowanych specjalistów;
- odchodzenie od kształcenia indywidualnego na rzecz kształcenia grupowego;
- różnicowanie sposobu kształcenia doktorantów w celu lepszego dostosowania ich kwalifikacji do wymogów przyszłych miejsc pracy (np. doktoraty o charakterze zawodowym);
- rozwój kształcenia umiejętności ogólnych, w szczególności o charakterze menadżerskim;
- formalizacja relacji doktorant – opiekun – uczelnia;
- internacjonalizacja (wzrost liczby doktorantów zagranicznych oraz liczby doktoratów powstałych w wyniku współpracy uczelni z różnych krajów).

2.4. Zadania szkolnictwa wyższego w świetle uwarunkowań krajowych i międzynarodowych

2.4.1. Główne strategiczne cele dotyczące rozwoju szkolnictwa wyższego w UE

W całej Europie dość powszechnie dostrzega się potrzebę opracowania długoterminowych planów i strategii dotyczących szkolnictwa wyższego⁶⁰. Choć proponowane konkretne rozwiązania są różne w różnych

⁵⁹ *The Virtual University: Models & Lessons from Messages Case Studies, The new century: societal paradoxes and major trends*, ed. by S. D'Antoni, UNESCO Report 2006; zob. też D. Laurillard, *E-Learning in Higher Education*, [w:] *Changing Higher Education*, ed. by Paul Ashwin, Taylor & Francis Group Ltd, 2006.

⁶⁰ Autorzy wspomnianego opracowania podkreślają brak w niektórych państwach dokumentów przedstawiających krajowe strategie rozwoju szkolnictwa wyższego na najbliższe lata. Dotyczy to Belgii, Bułgarii, Irlandii, Grecji, Francji, Włoch, Malty, Austrii, Polski, Portugalii, Słowacji, Szwecji, Islandii oraz Lichtensteinu.

krajach, można dostrzec kilka wspólnych celów średnioterminowych: zagwarantowanie stabilnego finansowania dla szkolnictwa wyższego, wskazywanie priorytetów odnoszących się do kadry akademickiej i dotyczących działalności dydaktycznej. I tak, jeśli chodzi o zagwarantowanie stabilnego finansowania dla uczelni, postuluje się: zwiększenie środków publicznych na szkolnictwo wyższe, przyznanie uczelniom większej autonomii w zakresie zarządzania finansami, zachęcanie uczelni do różnicowania źródeł finansowania oraz tworzenia przedsięwzięć partnerskich z instytucjami naukowymi, przedsiębiorstwami i władzami regionalnymi, wiązanie wysokości przyznawanych środków publicznych z wynikami działalności naukowo-dydaktycznej. Jeśli chodzi o priorytety odnoszące się do kadry akademickiej, postuluje się zwiększenie autonomii uczelni w zakresie zarządzania kadrami akademickimi, wprowadzenie kryteriów efektywności pracy oraz położenie nacisku na większe zrównoważenie struktury kadry pod względem płci i wieku. W obszarze priorytetów dotyczących działalności dydaktycznej postuluje się zwiększenie liczby studentów nauk ścisłych i technicznych, opracowanie i wdrożenie strategii promocji idei uczenia się przez całe życie, zwiększenie stopnia umiędzynarodowienia instytucji szkolnictwa wyższego oraz poprawę jakości i skuteczności kształcenia poprzez wprowadzenie wewnętrznych (środowiskowych) i zewnętrznych systemów zapewniania jakości.

2.4.2. Zadania wynikające ze strategii rozwojowych i polityki państwa

W ciągu ostatnich kilku lat kolejne polskie rządy przedstawiły różne dokumenty strategiczne, w których dostrzeżona została problematyka szkolnictwa wyższego, nie powstało jednak żadne opracowanie poświęcone strategii rozwoju szkolnictwa wyższego. Następujące dokumenty, uszeregowane poniżej według wzrastającego stopnia szczegółowości, zawierają pewną liczbę propozycji, często ogólnikowych lub kontrowersyjnych, które stały się przedmiotem analiz w procesie przygotowywania niniejszego dokumentu: *Narodowy Program Foresight „Polska 2020”*⁶¹,

⁶¹ Strona główna programu: <http://www.foresight.polska2020.pl/mis/> [stan z 19 sierpnia 2009].

*Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015*⁶², *Krajowy Program Reform na lata 2008–2011 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej*⁶³, *Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013*⁶⁴, *Strategiczny Plan Rządzenia* (wersja z marca 2008 r.)⁶⁵, *Strategia rozwoju nauki w Polsce do 2015 roku* (wersja z marca 2009 r.)⁶⁶, *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski* (wersja z lipca 2008 r.)⁶⁷, *Raport „Polska 2030 – Wyzwania rozwojowe”*⁶⁸, oraz *Założenia do nowelizacji ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym” oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (wersja z czerwca 2009 r. oraz projekt z października 2009 r.)⁶⁹. Niektóre z tych opracowań były przedmiotem opinii konferencji rektorów. Żaden z tych dokumentów nie stał się jednak podstawą prac nad projektem środowiskowym strategii rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 roku.

2.4.3. Zadania wynikające z międzynarodowych uwarunkowań i zobowiązań Polski

Międzynarodowe zobowiązania dotyczące rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce wynikają przede wszystkim z dokumentów Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji Europejskiej. Z założeń realizacyjnych Procesu Bolońskiego wynika w szczególności konieczność urzeczywistnienia idei Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego oraz Europejskiego Obszaru Badań Naukowych. Z założeń tzw. Nowej Strategii Lizbońskiej wynikają kierunki rozwoju nauki i szkolnictwa wyższego w relacji do uwarunkowań rozwojowych UE, a w tym do rynku pracy. Oczywiście

⁶² <http://www.cie.gov.pl/www/serce.nsf/0/C9804CC0D32D6614C1257266004B951E> [stan w dniu 19 sierpnia 2009].

⁶³ <http://www.kpr.gov.pl/Krajowy+Program+Reform/> [stan z 19 sierpnia 2009].

⁶⁴ http://www.4pm.pl/artukul/kierunki_zwiekszania_innowacyjnosci_gospodarki_na_lata_2007_2013-37-430.html [stan z 19 sierpnia 2009].

⁶⁵ <http://www.kprm.gov.pl/s.php?id=1876&path=10326> [stan z 19 sierpnia 2009].

⁶⁶ www.uwb.edu.pl/download/strategia_nauki.pdf [stan z 19 sierpnia 2009].

⁶⁷ <http://www.innowacyjnosc.gpw.pl/kip/index.php?id=37> [stan z 19 sierpnia 2009].

⁶⁸ <http://www.polska2030.pl/> [stan z 19 sierpnia 2009].

⁶⁹ www.nauka.gov.pl/gALLERY/52/76/52765/zalozenia20090615.doc [stan z 19 sierpnia 2009].

elementem wizji szkolnictwa wyższego w Polsce jest zatem pełne włączenie się krajowego systemu szkolnictwa wyższego – jako partnera równoprawnego i aktywnego – w procesy europejskie. Należy przy tym pamiętać, że otwarcie kanałów dostępności oznacza zarazem otwarcie kanałów konkurencji o wymienione dobra. Pożądana integracja polskiego szkolnictwa wyższego z Europejskim Obszarem Szkolnictwa Wyższego oznacza zatem wymóg sprostania tej konkurencji.

W kontekście tworzenia społeczeństwa wiedzy podstawą oceny sytuacji szkolnictwa wyższego w kraju stały się wskaźniki liczbowe dotyczące szkolnictwa wyższego w UE i na świecie, a zwłaszcza odsetek osób z wyższym wykształceniem w całej populacji oraz pozycja uniwersytetów krajowych w ważnych rankingach międzynarodowych.

2.4.4. Szkolnictwo wyższe w warunkach kryzysu gospodarczego

Szkolnictwo wyższe w krajach UE jest teraz szczególnie wrażliwe na skutki kryzysu gospodarczego, ponieważ znalazło się ono w trakcie zainicjowanych wcześniej głębokich reform strukturalnych, związanych m.in. z realizacją Procesu Bolońskiego: ma miejsce tworzenie bądź gruntowna przebudowa systemów zapewniania jakości i akredytacji, zmienia się sama koncepcja kształcenia (reorientacja na efekty kształcenia), powstają krajowe ramy kwalifikacji. Na to nakładają się takie problemy, jak obniżanie się jakości kształcenia (spowodowane jego umasowieniem i brakiem odpowiedniej korelacji między kształceniem na poziomie średnim i wyższym) oraz nieefektywne mechanizmy zarządcze i ograniczenia finansowe w instytucjach szkolnictwa wyższego⁷⁰. Związany z kryzysem wzrost liczby bezrobotnych tworzy negatywną atmosferę społeczną w krajach UE, czasem jednak sprawia, że obywatele – zastanawiając się nad sposobem przetrwania kryzysu – inwestują w wykształcenie, czyli w swoją przyszłość. Jeśli chodzi o publiczne

finansowanie szkolnictwa wyższego, można wyróżnić trzy typowe reakcje rządów poszczególnych krajów na kryzys gospodarczy⁷¹:

- proporcjonalne cięcia finansowania budżetowego (np. w Islandii i w krajach bałtyckich);
- zwiększanie finansowania budżetowego (np. w Belgii i we Francji);
- utrzymanie stanu finansowania na zadeklarowanym wcześniej poziomie (np. w Niemczech).

⁷⁰ *Strategia rozwoju kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, listopad 2006; zob też *The Lisbon Declaration Europe's Universities beyond 2010: Diversity with a Common Purpose* Publ EUA European University Association Brussels, 13 April 2007.

⁷¹ *If I were in the Ministry – Memories of Higher Education's Role in the Swedish Crisis of the 1990's*, Presentation to the HUMANE seminar in Münster, April 2009; *Identifying and Managing risks in Universities*, June 12-13 Round Table London HUMANE Heads of University Management & Administration Network in Europe; *Finance and funding*, Heads of University Management & Administration Network in Europe, April 24-25 Seminar Münster.

3. Ogólna ocena stanu szkolnictwa wyższego w Polsce

Przedstawiona ocena dotyczy funkcjonowania działu „szkolnictwo wyższe”, w rozumieniu *Ustawy o działach administracji rządowej*. Oceny dotyczące działu „nauka” są zawarte w innych, wcześniejszych dokumentach, zawierających m.in. opracowania o charakterze strategicznym, dotyczące rozwoju nauki w Polsce. Podobnie, oceny dotyczące działania sfery B+R można znaleźć w dokumentach rządowych i innych opracowaniach, np. poświęconych Strategii Lizbońskiej. Z tych względów autorzy strategii, powodowani intencją spełnienia wymogów obiektywizmu i rzetelności, niezbędnych dla wiarygodnej i wyczerpującej oceny stanu szkolnictwa wyższego, poświęcili ten rozdział przede wszystkim wielowątkowym i pochodzącym z różnych źródeł (sformułowanym przez różne podmioty), szczegółowym ocenom różnych aspektów działania szkolnictwa wyższego w Polsce.

3.1. Szkolnictwo wyższe a kapitał intelektualny Polski

W ocenie porównawczej Polski na tle innych krajów europejskich widoczna jest znaczna dysproporcja między charakterystykami systemu szkolnictwa wyższego, odnoszącymi się do jakości tego systemu oraz tymi z charakterystyk, które odnoszą się do skali jego funkcjonowania. O ile pod względem charakterystyk odnoszących się do skali systemu szkolnictwa wyższego, obejmujących:

- udział liczby osób w wieku 25-64 lata z wykształceniem co najmniej średnim w ogólnej liczbie ludności⁷²;
- udział liczby osób w wieku 20-24 lata z wykształceniem co najmniej średnim w ogólnej liczbie ludności w wieku 20-24 lata⁷³,

⁷² Total population having completed at least upper secondary education population aged 25 to 64 [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/].

⁷³ Youth education attainment level – total percentage of the population aged 20 to 24

Polska plasuje się na środkowych i wysokich pozycjach, o tyle pod względem charakterystyk odnoszących się do jakości tego systemu, na które składają się:

- liczba absolwentów kierunków ścisłych i technicznych szkół wyższych przypadająca na 1000 osób w wieku 20-29 lat⁷⁴;
 - udział studentów z UE-27, EEA i krajów kandydujących⁷⁵ wśród studentów danego kraju;
 - udział studentów danego kraju wśród studentów krajów z grupy państw UE-27, EEA i krajów kandydujących⁷⁶;
 - pozycja w rankingu pod względem jakości instytucji prowadzących badania naukowe⁷⁷;
 - pozycja w rankingu pod względem współpracy nauki i przemysłu⁷⁸;
 - suma punktów uczelni danego kraju według tzw. listy szanghajskiej⁷⁹, udział wydatków na B+R w PKB w GDP⁸⁰;
 - liczba opublikowanych artykułów naukowych na 1 mln mieszkańców⁸¹;
 - relatywna pozycja cytowanych publikacji naukowych⁸²;
- Polska zajmuje odległe lub ostatnie pozycje wśród państw europejskich.

having completed at least upper secondary education [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal].

⁷⁴ Science and technology graduates – total tertiary graduates in science and technology per 1 000 of population aged 20-29 years [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal].

⁷⁵ Inflow of students (ISCED 5-6) from EU-27, EEA and Candidate countries – as % of all students in the country [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal].

⁷⁶ Students (ISCED 5-6) studying in another EU-27, EEA or Candidate country – as % of all students [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal].

⁷⁷ Quality of scientific research institutions [http://www.gcr.weforum.org/].

⁷⁸ University-industry research collaboration [http://www.gcr.weforum.org/].

⁷⁹ Total score of top World Universities [http://ed.sjtu.edu.cn/rank/2004/top500list.htm].

⁸⁰ Gross domestic expenditure on R&D (GERD) percentage of GDP [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal].

⁸¹ Scientific articles per million population [Report : Science and Technology in the OIC Member, 2007].

⁸² Relative prominence of cited scientific literature [http://fiordiliji.sourceoecd.org/pdf/a14.pdf].

Oznacza to, że rozwój systemu ma przede wszystkim charakter ekstensywny, a za wzrostem jego skali nie idzie wzrost jakości jego funkcjonowania.

Silne powiązanie charakterystyk jakościowych systemu szkolnictwa wyższego z poziomem kapitału intelektualnego oraz takich jego składowych, jak kapitał ludzki, kapitał społeczny, kapitał strukturalny i kapitał rozwoju sprawia, że pod względem poziomu kapitału intelektualnego oraz jego składowych Polska, zajmuje równie odległe pozycje wśród państw europejskich.

Istotny wpływ na wzrost kapitału intelektualnego kraju ma zbieżność podaży absolwentów z oczekiwaniami rynku pracy w zakresie kierunków kształcenia, szczególnie zaś w zakresie nowoczesnych technologii i informatyzacji działalności, zarówno w skali jednostki, jak i przedsiębiorstw, a także administracji i innych organizacji. Zbieżność ta jest podstawą wzrostu konkurencyjności gospodarki. Podstawa tej konkurencyjności tkwi również w zbieżności oczekiwań gospodarki z kierunkami rozwoju badań naukowych, a to dotyczy warunków współpracy nauki z przemysłem.

Będąc podstawą relatywnie niskiego poziomu kapitału ludzkiego, niskie wskaźniki w zakresie ustawicznego kształcenia Polaków oraz dokształcania się w ogóle, wskazują na brak w naszym społeczeństwie postaw sprzyjających samorozwojowi i umiejętności przystosowania się do zmieniających się warunków otoczenia, szczególnie na rynku pracy. System szkolnictwa (nie tylko na poziomie wyższym) nie promuje postaw aktywnych wobec samorozwoju i ciągłego doskonalenia się.

Z kolei relatywnie słaba pozycja polskich uczelni oraz niska ocena wyników badań naukowych sprawia, że Polski system szkolnictwa wyższego w obecnym kształcie nie jest przystosowany do konkurencyjności na międzynarodowym rynku badań naukowych i kształcenia na poziomie wyższym. Niedostateczny poziom internacjonalizacji badań naukowych i procesu kształcenia jest poważną barierą w rozwoju kapitału intelektualnego Polski.

3.2. Szkolnictwo wyższe a rynek pracy

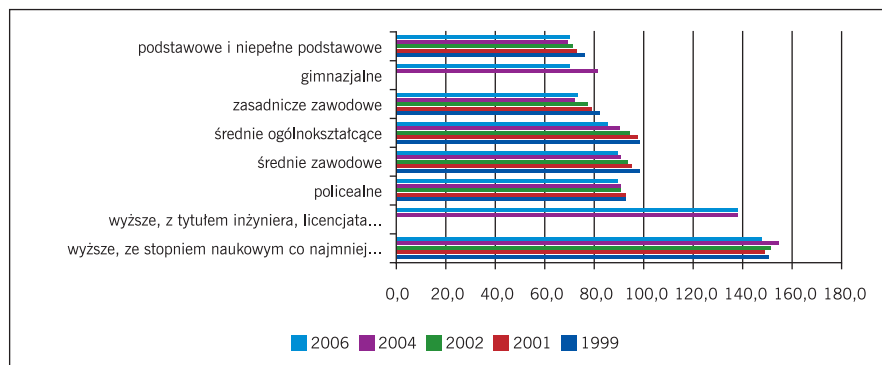
Pozycja osób o najwyższych kwalifikacjach na rynku pracy:

Wskaźniki skolaryzacji w szkolnictwie wyższym, w sposób jednoznaczny wskazują na upowszechnienie edukacji na poziomie wyższym⁸³, statystyki bezrobocia i wynagrodzeń zaś, że pozycja osób z wyższym wykształceniem jest korzystniejsza niż osób o niższym poziomie wykształcenia. Ponieważ jednak w efekcie boomu edukacyjnego i dopływu na rynek pracy osób o wyższych kwalifikacjach poprawił się przeciętny poziom wykształcenia ludności Polski w wieku produkcyjnym i mniejszy lub mniej odczuwalny stał się dziś deficyt lepiej wykształconych pracowników, korzyści z wyższego wykształcenia, tj. większe szanse zatrudnienia i utrzymania się na rynku pracy oraz wyższe wynagrodzenie, nie są już tak zauważalne jak w latach dziewięćdziesiątych.

W 1992 roku osoby z wyższym wykształceniem stanowiły tylko 2,3% ogółu bezrobotnych, w 2008 – już 8,5%. Dostępne dane (GUS) wskazują, że wynagrodzenie jest ciągle premią za wykształcenie, ale premia ta w 2006 roku była niższa niż dwa lata wcześniej (zob. rys. 3.1) Najwyższe wynagrodzenie – na poziomie 147–154% średniej krajowej – otrzymywały osoby po studiach magisterskich lub ze stopniem naukowym doktora (150% średniej w 1999, 154% w 2004 i ok. 147% w 2006 roku), najniższe – osoby o najniższych kwalifikacjach (z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym (76% średniej krajowej w 1999 i 70% średniej w 2006 roku).

Sygnalizowane wyżej tendencje – mniejsze korzyści z wyższego wykształcenia (większe zagrożenie bezrobociem i gorsze relacje płac w stosunku do osób niżej wykształconych) – wskazują na relatywne osłabienie pozycji absolwentów szkół wyższych na rynku pracy. Dane literaturowe i prowadzone badania sugerują kilka prawdopodobnych powodów takiej

⁸³ Współczynnik skolaryzacji netto zwiększył się z poziomu 9,8% do 39,7% w roku 2007/2008, brutto – odpowiednio – z 12,9% do 51,1%.

Rys. 3.1. Wynagrodzenia według poziomu wykształcenia (% średniej krajowej brutto).

Źródło: Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 1999, 2001, 2002, 2004, 2006, Informacje i opracowania statystyczne GUS, Warszawa 2000, 2002, 2003, 2005, 2007.

zmiany. Upowszechnienie edukacji na poziomie wyższym spowodowało, że sytuacja osób z dyplomem ukończenia studiów upodobniła się do sytuacji osób z wykształceniem średnim. Po drugie, zmianę sytuacji osób z wyższym wykształceniem spowodować mogła pewna zmiana ich charakterystyk, tak indywidualnych, jak i zbiorowych⁸⁴. Po trzecie, wyższe wykształcenie strukturalnie niedostosowane do popytu na pracę nie może być spożytkowane przez gospodarkę, ponieważ jej potrzeby są inne niż kompetencje absolwentów.

Sytuacja na rynku pracy

Na rynku pracy utrzymała się, sygnalizowana wcześniej, tendencja spadku stóp aktywności zawodowej (między 1993 a 2007 rokiem o 7 p.p., ale od 2002 roku tylko o niespełna 1 p.p.), wskaźnik zatrudnienia, po okresie spadku, od 2003 roku rośnie (między 2002 a 2007 rokiem o ponad 5 p.p.), stopa bezrobocia – spada (z 19,7% w 2002 do 9,6% w 2007 roku).

⁸⁴ Np. inne ich kompetencje, struktura wieku, płci, inne miejsce zamieszkania i kształcenia, ścieżki edukacyjne, sytuacja rodzinna (decyzje o założeniu rodziny, rodzeniu dzieci itp.).

Wskazuje to na poprawę wykorzystania zasobów pracy w tym okresie. W latach 1998–2003 liczba pracujących ogółem zmalała (o ok. 10,5%), liczba pracujących z wyższym wykształceniem wzrosła (o ok. 32%), ale w latach 2003–2008 obie te wielkości wzrosły – odpowiednio – o 16,7% i 45,6%. Potwierdza to wzrost podaży osób o najwyższych kwalifikacjach w stopniu wyprzedzającym wzrost popytu.

Liczba studentów rosła – od 378 tys. w roku akademickim 1989/1990 aż do 1954 tys. w 2005/2006 (czyli o 1,576 mln osób), w 2006/2007 spadła o 13 tys., a w 2007/2008 o kolejne 4 tys., ale i tak stanowi ponad 12% ogółu pracujących w kraju. Wejście tych osób na rynek pracy zapowiada dość istotne zmiany w jego funkcjonowaniu i – być może – dalsze ograniczenie korzyści z tytułu wyższego wykształcenia. Kolejne zmiany – w przyszłości – będą rezultatem zmian demograficznych, aspiracji edukacyjnych (które w dużej mierze są pochodną korzyści z edukacji), dostosowania oferty edukacyjnej (kierunkowej i programowej) do potrzeb rynku.

Zmiana struktury studiujących

Absolwenci wchodzący dziś na rynek pracy różnią się w sposób istotny od tych, którzy kończyli studia na początku lat dziewięćdziesiątych. Ich zbiorowość nie jest jednolita: są w niej absolwenci studiów licencjackich i magisterskich, absolwenci studiów stacjonarnych i niestacjonarnych (w roku 2004 co trzeci, dziś co drugi student⁸⁵ odbywa naukę w tym trybie, co oznacza najczęściej brak barier na wejściu, znacznie mniejszą liczbę godzin zajęć i – często – gorszą jakość), absolwenci renomowanych uczelni, ale także jednostek nowo powstałych, bez tradycji i doświadczeń edukacyjnych, absolwenci, którzy często – z powodu niedoinwestowania uczelni – studiowali w warunkach (nie tylko lokalowych, ale i kadrowych), które pozostawiały wiele do życzenia.

⁸⁵ W roku akademickim 2007/2008 studenci studiów niestacjonarnych stanowili już 51,5% ogółu studiujących (*Szkoły wyższe i ich finanse w 2007 r.*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2008).

Zmiana struktury podmiotów edukacyjnych (typów szkół) i struktury kierunkowej kształcenia (i – w efekcie tych zmian – struktury kształconych i absolwentów)

W ostatnim okresie na zmianę struktury studentów i absolwentów najsilniej wpływały niepaństwowe uczelnie ekonomiczne (16% studentów w 2003 roku, 17,4% w 2007), państwowe uniwersytety (27,7% i 26,8%) i uczelnie techniczne (17,2% i 15,5%) oraz niepaństwowe szkoły zawodowe (9,7% i 12,6%). Z porównania struktury kształconych w 1998 i w 2007 roku wynika, że w populacji studentów ogółem zmniejszył się o 5 p.p. udział studentów państwowych uczelni technicznych, o niespełna 5 p.p. – udział studentów państwowych uczelni pedagogicznych (z 8,4% do 3,7%), zwiększył – o prawie 8 p.p. – udział studentów ze szkół niepublicznych zgrupowanych w kategorii „pozostałe”.

Oferta kierunkowa uczelni publicznych jest bardziej zróżnicowana niż oferta uczelni niepublicznych. W 1998 roku kształciło się w nich ok. 74% studentów, wybierając kierunek w jednej z pięciu grup: inżyniersko-technicznej (ok. 22%), biznesu i administracji (18%), humanistycznej i nauk społecznych (po ok. 11%) i pedagogicznej (12%). Uczelnie niepubliczne kształciły przede wszystkim na kierunkach z grupy biznesu i administracji (aż 50,3%), nauki społeczne (18,6%) i pedagogicznej (13,5%), w sumie – 82,4%. Mniejszy jest, szczególnie w uczelniach niepublicznych, odsetek studiujących kierunki z grupy biznes i administracja (ponad 50% w roku 1998, ok. 32% w 2004 i 36% w 2007), w ofercie wielu uczelni pojawiły się (i cieszą się coraz większym zainteresowaniem kandydatów na studia) informatyka i ochrona środowiska (w uczelniach publicznych) oraz politologia, nauki społeczne i informatyka (w uczelniach niepublicznych). Ostatnie lata to wzrost zainteresowania kierunkami z grupy usługi dla ludności i medycznymi (kosmetologia, pielęgniarstwo, fizjoterapia, dietetyka) oraz – wyraźne – biotechnologią⁸⁶, stosunkami międzynarodowymi i europeistyką⁸⁷;

⁸⁶ W 2007 i 2008 jeden z kierunków cieszących się największym zainteresowaniem kandydatów na studia (odpowiednio ponad 13 i ponad 15 tys.).

⁸⁷ Wyniki prowadzonych w 2004 roku badań wskazały na znaczną aktywność uczelni w tworzeniu nowych programów: w 63 uczelniach powstało ponad 226 na 67 kierunkach, głównie w uczelniach wobec siebie konkurencyjnych, zlokalizowanych

spadek zainteresowania dotyczy kierunków z grupy inżyniersko-technicznych⁸⁸.

Można ocenić, że zmiany struktury kierunkowej kształcenia są przede wszystkim pochodną możliwości kadrowych szkół i identyfikowanych, oczekiwani maturzystów⁸⁹. Niewielkie znaczenie w podejmowaniu decyzji o ofercie uczelni mają badania popytu na pracę, czy konsultacje z pracodawcami.

Uniwersalizm (ofert) uczelni

Obserwowane od dłuższego czasu zjawisko swoistego uniwersalizmu uczelni utrzymuje się. Być może uruchamiane dziś w mniejszej skali, ciągle istnieją w ofertach wielu uczelni (zarówno publicznych, jak i niepublicznych) kierunki „magnesy” (modne z różnych powodów: bo są łatwe dla studentów, tanie i możliwe do prowadzenia w oparciu o posiadaną kadrę dla uczelni) odległe od ich głównej specjalności. Dodatkowo, różnice płac nie są proporcjonalne do różnic kosztów kształcenia na poszczególnych kierunkach studiów (np. inżynierowie zarabiają za mało w relacji do kosztów kształcenia w porównaniu z humanistami)⁹⁰. W efekcie uczelnie (głównie niepubliczne) stają się do siebie podobne, nie mają swoistego specjalizacyjnego, czy kierunkowego wyróżnika. Wynika to, w jakiejś mierze, z ich kondycji finansowej⁹¹, ale generuje też pewne koszty: bez pogłębionej specjalizacji nie ma pogłębionych studiów.

na tych samych rynkach. Nowe możliwości w tym zakresie – uruchamiania kierunków unikatowych i makrokierunków – stworzyła ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z 2005 r. Na zmianę struktury kierunkowej mają także wpływ decyzje o stypendiach dla tych, którzy podejmą kształcenie na kierunkach zamawianych.

⁸⁸ Ale preferencje kandydatów zmieniają się powoli. Na liście najpopularniejszych – najczęściej wskazywanych i wybieranych przez nich kierunków w ostatnich dwóch latach są pedagogika, zarządzanie, prawo i ekonomia.

⁸⁹ Ta wiedza jest w dużym stopniu intuicyjna. Udział badań popytu na usługi edukacyjne wśród kandydatów na studia w tworzeniu oferty jest marginalny.

⁹⁰ U. Sztanderska, W. Wojciechowski, *Czego nie uczą polskie szkoły? System edukacji a potrzeby rynku pracy w Polsce*, Fundacja im. Friedricha Eberta, Warszawa 2008, s. 46.

⁹¹ Uruchamiając modne kierunki, na które jest zapotrzebowanie, mają kandydatów na studia i środki, które zapewniają im egzystencję i rozwój.

Podaż i popyt (kierunkowy) na kształcenie – powolne i selektywne dostosowania

Zestawienie struktury kierunkowej kształcenia (udziału studentów poszczególnych kierunków w liczbie kształconych ogółem) z danymi o popycie na pracę wskazuje, że dostosowuje się ona do zmian popytu bardzo wolno i selektywnie. Rynek (*de facto* przedsiębiorstwa, bo to na nich przede wszystkim koncentrują się badania popytu na pracę) poszukuje specjalistów z nauk technicznych, matematycznych i fizycznych, uczelnie zaś, zmieniając ofertę, w niewielkim stopniu uwzględniają te informacje, kierując się raczej oczekiwaniami maturzystów. Nie bez znaczenia jest także ich kondycja finansowa – selektywność oferty kierunkowej jest w dużym stopniu pochodną kosztów kształcenia⁹². Na podstawie dostępnych danych trudno jednoznacznie stwierdzić, czy struktura kierunkowa studiów odpowiada, czy nie odpowiada oczekiwaniom rynku, wskazały one jednak, że istnieje niezaspokojony popyt na specjalistów do pracy w budownictwie, transporcie, gospodarce morskiej i łączności, przetwórstwie przemysłowym; chodzi głównie o specjalistów w zakresie nauk fizycznych, matematycznych i technicznych. Z kolei dynamika kształcenia na kierunku architektura, niektórych kierunkach humanistycznych w uniwersytetach pedagogicznych i niektórych ekonomicznych wyprzedza rozwój potrzeb gospodarki.

Ewolucja kształcenia w uczelniach publicznych i niepublicznych

Ewolucja kształcenia w uczelniach publicznych i niepublicznych to głównie wypadkowa ich sytuacji finansowej i możliwości pozyskiwania środków finansowych. Słowo klucz ściśle z tym związane to komercjalizacja studiów (tj. wzrost udziału w ofercie uczelni publicznych studiów płatnych i kierunków relatywnie tanich). Z prowadzonych badań wynika,

⁹² Jest to szczególnie widoczne w uczelniach niepublicznych, gdzie pełna odpłatność za studia eliminuje z oferty drogie kierunki studiów. Z danych szczegółowych wynika, że ekspansję przeżywały głównie kierunki, które były i są „modne”, ale także tanie, a więc łatwiejsze do sprzedaży (i z tego także powodu bardziej dostępne dla kupujących) w niezamożnym społeczeństwie.

że publiczne uczelnie, głównie akademie medyczne i rolnicze, zwiększały nabór przede wszystkim na studia niestacjonarne (wieczorowe)⁹³, w mniejszym stopniu na niestacjonarne (zaoczne), a akademie wychowania fizycznego, ekonomiczne, uczelnie pedagogiczne, morskie i artystyczne, głównie na studia niestacjonarne (zaoczne)⁹⁴. W uczelniach niepublicznych, na kierunkach technicznych i pedagogicznych, dominowały studia stacjonarne i niestacjonarne (wieczorowe), na ekonomicznych i artystycznych – niestacjonarne (zaoczne). W 2007 roku studenci studiów stacjonarnych w uczelniach publicznych stanowili ok. 63% ogółu studiujących (ale ok. 54% w ekonomicznych i 52% w morskich), w niepublicznych – tylko niespełna 21%⁹⁵ (ale w uczelniach pedagogicznych tylko 9,7%, w ekonomicznych – 17,1%, w „pozostałych” – ok. 1/5). Ten kształt oferty to wynik oszczędności, które – przy niskich nakładach publicznych na edukację – stały się koniecznością. Ale oszczędności skutkowały także gorszymi warunkami kształcenia (np. większymi grupami zajęciowymi) i programami, które nie były dostosowane do potrzeb rynku (bo uczelnie nie tworzyły nowych programów, lecz wykorzystywały te, które miały w swoich zasobach).

Nieprzejrzysty rynek pracy także utrudniał i utrudnia przygotowanie studentów do jego wymagań. Uczelnie zdane były przede wszystkim (i w dużej mierze ciągle są) na „własną intuicję”. Niedoskonałość istniejących źródeł⁹⁶ i przewidywań ujawniła się w bardzo dużych różnicach oczekiwanego wzrostu popytu na pracę nawet w bardzo popularnych zawodach – informatyka, czy specjalistów ochrony zdrowia. Stąd też, w jakiejś mierze, nie są one do końca wiarygodne i chociaż prognozują

⁹³ W wielu uczelniach stanowiły one dokładną kopię studiów stacjonarnych, w innych – ich substytut.

⁹⁴ Ich programy, w ogromnej większości, znacznie odbiegały od programów studiów stacjonarnych (pod względem liczby godzin zajęć, stosowanych metod, jakości), a absolwent otrzymywał taki sam dyplom.

⁹⁵ W publikacji GUS *Szkoły wyższe i ich finanse w 2007 r.* nie ma podziału studiów niestacjonarnych na wieczorowe i zaoczne.

⁹⁶ Krajowy system prognozowania popytu na pracę (w stadium załączkowym), badania PAN i GUS.

wzrost popytu na pracę np. prawników, czy spadek popytu na pracę specjalistów z zarządzania i marketingu, to statystyki szkolnictwa wskazują na niewielkie zmiany w rekrutacji na te kierunki (znikomy wzrost liczby studentów prawa, czy niewielki spadek przyjęć na zarządzanie i marketing⁹⁷). Także badania biur karier i ogłoszeń prasowych dowiodły, że struktura poszukiwanych pracowników z wyższym wykształceniem prawdopodobnie różni się od struktury kształcenia. Lukę informacyjną, o której tu mowa, próbują zagospodarować firmy doradcze (np. Manpower Professional⁹⁸, Sedlak & Sedlak⁹⁹), portale rekrutacyjne (np. pracuj.pl), stowarzyszenia pracodawców (np. PKPP Lewiatan¹⁰⁰). Wskazują one na kierunki koniecznych zmian, które – w konsekwencji – doprowadzić mają do większej zgodności oferty szkolnictwa wyższego z potrzebami rynku pracy. Również edukacyjni decydenci często posiłkują się okazjonalnymi, jednorazowymi ekspertami¹⁰¹.

Niedostosowania kompetencyjne

Oprócz niedostosowań kierunkowych (oferty szkolnictwa wyższego i potrzeb rynku), istnieją niedostosowania kompetencyjne w zakresie różnych ich składowych. Niektóre poszukiwane przez pracodawców umiejętności w ogóle nie były i ciągle w wystarczającym stopniu nie są przedmiotem zainteresowania wielu uczelni (np. praca w grupie, komunikatywność), inne – chociaż wprowadzane jako standard do programów kształcenia (np. znajomość języków obcych i narzędzi informatycznych) – w opinii pracodawców wykształcone są na niedostatecznym poziomie. Sama

wiedza, potwierdzona dyplomem, nie gwarantuje dziś łatwego wejścia na rynek pracy i dobrej na nim pozycji. Potrzebne są dodatkowe, merytoryczne atuty (np. doświadczenie) i predyspozycje osobowościowe, coraz ważniejsze dla pracodawców. Umiejętność uczenia się i chęć doskonalenia kwalifikacji są znaczącym argumentem przemawiającym za zatrudnieniem absolwenta, nawet jeśli jego wiedza kierunkowa, czy specjalizacyjna nie do końca pasuje do profilu firmy. Ważna jest również przedsiębiorczość, bo praca na własny rachunek (do której uczelnie powinny przygotować swoich absolwentów), to znaczna część rynku przyszłości. W kontekście tych stwierdzeń niezwykle ważna jest informacja zwrotna od absolwentów lub informacja od pracodawców o użyteczności dla wykonywanej pracy kompetencji, w jakie wyposaża uczelnia.

Przekształcenia dotyczące studiów wyższych

Z przedstawionych stwierdzeń wynika, że zmiany w procesie kształcenia nie są w pełni zgodne z trendami widocznymi na rynku pracy, powoli postępują jednak w tym samym kierunku, co zmiany w zatrudnieniu. Część procesów dostosowawczych po stronie szkolnictwa cechuje się pewną inercją (głównie z uwagi na posiadane zasoby), co jest zrozumiałe, jeśli uwzględnimy szczególny charakter instytucji akademickiej, która nie jest firmą szkoleniową.

3.3. Benchmarking Procesu Bolońskiego

Wdrażanie Procesu Bolońskiego w Polsce przebiega w tempie „powyżej średniej europejskiej”¹⁰². Ustępujemy krajom przodującym w tym względzie (kraje skandynawskie, Holandia, Irlandia, Szkocja), lecz pozostajemy na podobnym poziomie zaawansowania co nasi główni partnerzy w wymianie międzynarodowej (Niemcy, Francja i Anglia) oraz przodujące kraje obszaru Europy Środkowej (Czechy, Łotwa,

⁹⁷ Dziś zarządzanie.

⁹⁸ Raport ekspercki *Pracownicy bez granic 2008 r.*, *Niedobór talentów na rynku pracy 2008 r.*, badanie *Mobilność zawodowa 2008 r.*

⁹⁹ Raport *Profesje z przyszłością* (www.wynagrodzenia.pl oraz www.rynek.pracy.pl).

¹⁰⁰ Por. *Polskie uczelnie kształcą bezrobotnych* (<http://www.pkpplewiatan.pl/?ID=161509&articlej=223837>).

¹⁰¹ Badanie ewaluacyjne ex-ante dotyczące oceny zapotrzebowania gospodarki na absolwentów szkół wyższych kierunków matematycznych, przyrodniczych i technicznych (wykonane przez IBC Group, współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego).

¹⁰² *Bologna Process Stocktaking Report 2009*, Report from working groups appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in Leuven/Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009; www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents [stan z 28 czerwca 2009].

Estonia, Rumunia i Węgry). Wyprzedzamy w tym zestawieniu takie kraje, jak Włochy, Hiszpania i – co dość oczywiste – kraje, które niedawno włączyły się do Procesu Bolońskiego. Problemem jest jednak skala zjawiska polegającego na jedynie formalnym wprowadzaniu studiów dwustopniowych na niektórych wydziałach, bez zrozumienia intencji, które legły u podstaw Procesu Bolońskiego¹⁰³.

W ocenie ekspertów międzynarodowych Polska ma największe zaległości we wdrażaniu krajowych ram kwalifikacji; ponadto występują problemy związane z uznawaniem przez uczelnie różnych form zdobywania wiedzy i umiejętności (w tym także wiedzy i umiejętności zdobytych poza systemem szkolnictwa wyższego).

Polska w porównaniu z innymi krajami osiągnęła znaczny wzrost liczby absolwentów w obszarze nauk ścisłych i technicznych, przekraczając już w 2006 roku docelową wartość wskaźnika wzrostu, oczekiwaną w 2010 roku. Zupełnie inaczej wygląda sytuacja w obszarze uczenia się przez całe życie. Udział osób dorosłych w różnych formach kształcenia pozostaje na bardzo niskim poziomie (daleko poniżej celu wytyczonego przez Education Council) i, co może niepokoić, zmniejszył się w okresie 2000–2006.

3.4. Tendencje w zakresie finansowania szkolnictwa wyższego w Polsce

Kraj nasz osiągnął sukces w zbliżaniu PKB *per capita* w Polsce do średniego poziomu tego wskaźnika w Unii Europejskiej: od ok. 25% na początku lat dziewięćdziesiątych do ok. 57% obecnie (wskaźnik ten ulegnie nawet pewnej poprawie w związku z obecnym kryzysem). Podobnego postępu nie osiągnięto zwłaszcza w dziedzinie finansowania nauki. Zagrożony jest też proces rozwoju szkolnictwa wyższego w świetle spadających, mierzonych udziałem w PKB, wskaźników jego finansowania. Uzasadnio-

¹⁰³ Zob. J. Woźnicki (red.), *Formuła studiów dwustopniowych i zaawansowanych*, FRP, KRASP, Warszawa 2008.

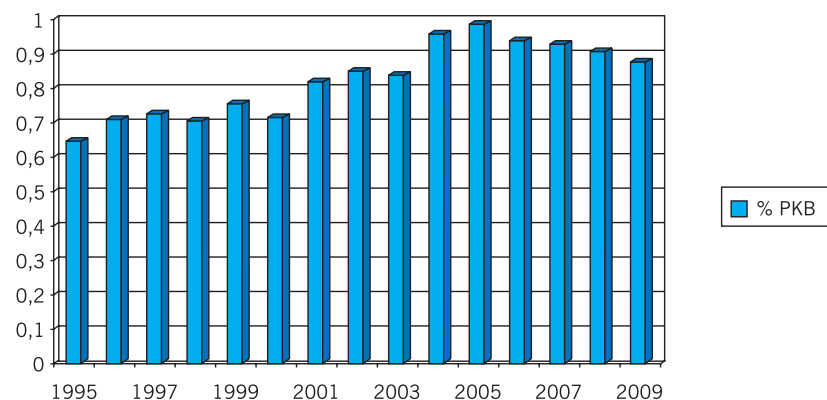
na jest teza, że sprawy rozwoju nauki i szkolnictwa wyższego mają w naszym kraju niski priorytet przy podziale środków publicznych. Poniżej przedstawiamy ilustrację liczbową tej tezy. Wynikają z niej ważne przesłanki dla strategii rozwoju szkolnictwa wyższego. Wbrew powszechnym oczekiwaniom, potrzebom i deklaracjom politycznym w Polsce w ostatnich latach spada udział wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe w PKB. Ilustruje to Tabela 3.1 i rys. 3.2.

TABELA 3.1. Wydatki publiczne na szkolnictwo wyższe w Polsce w latach 1995–2009, w % PKB.

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
% PKB	0,65	0,71	0,73	0,71	0,76	0,72	0,82	0,85	0,84	0,96	0,99	0,94	0,93	0,91	0,88

Źródło: GUS – *Szkoły wyższe i ich finanse w 2007*, *Mały Rocznik Statystyczny 2009* oraz *Projekt budżetu w zakresie szkolnictwa wyższego na rok 2010*.

* Wstępny szacunek

Rys. 3.2. Zmiany udziału wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe w PKB

Źródło: Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 1999, 2001, 2002, 2004, 2006, Informacje i opracowania statystyczne GUS, Warszawa 2000, 2002, 2003, 2005, 2007.

W projekcie budżetu państwa na rok 2010 wydatki publiczne na szkolnictwo wyższe zaplanowano w wysokości 11 859 776 tys. zł (uwzględniając w tym środki z funduszy europejskich), co ma stanowić

0,88% PKB, podobnie jak w roku 2009¹⁰⁴. Wydatki te w wyrażeniu nominalnym rosną o 2,4% w stosunku do roku 2009. MNiSW zakładając, że w ujęciu realnym wydatki te wzrosną o 1,4%, przyjmuje „nierealny” poziom inflacji na poziomie 1% w 2010 roku. Obecnie (październik 2009) stopa inflacji przekracza 3%, a tzw. cel inflacyjny Narodowego Banku Polskiego wynosi 2,5%. Biorąc także pod uwagę rosnącą presję na ograniczenie wydatków budżetowych (ze względu na rosnący deficyt finansów publicznych), można mieć obawy, że poziom wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe w 2010 roku spadnie poniżej zakładanego poziomu 0,88% PKB. Rodzi to silną presję na poszukiwanie dodatkowych źródeł finansowania szkolnictwa wyższego, włączając fundusze prywatne, będące następstwem wprowadzenia zasady częściowej odpłatności za studia stacjonarne na uczelniach publicznych. Wobec tego kierunku działań nie ma realnej alternatywy, muszą one jednak zostać rozłożone w czasie.

3.5. Polski system szkolnictwa wyższego w ocenie OECD

3.5.1. Wybrane stwierdzenia przedstawione w raporcie OECD¹⁰⁵

Polskie szkolnictwo wyższe przeszło ogromną zmianę. Pod wieloma ważnymi względami Polska dołączyła do grona krajów o nowoczesnym, żywo reagującym na zmienne potrzeby i kreatywnym systemie szkolnictwa wyższego. Część trudnych zagadnień została rozwiązana dzięki skutecznemu wprowadzeniu z wielkim przekonaniem nowych praw. W pozostałych istotnych względach proces modernizacji jednak się nie zakończył, a niektóre z najbardziej ambitnych wymagań takiego systemu pozostają niespełnione. W niektórych dziedzinach umożliwiono stosowa-

nie korzystnych nowych procedur i praktyk, lecz nie zostały one wdrożone na szeroką skalę. W pozostałych dziedzinach nie zaakceptowano ich nawet na poziomie prawodawstwa/rządowym.

Krajowa skala prac badawczych jest rozczarowująco małą, stawiająca Polskę na marginesie. Stosunkowo małe jest zaangażowanie w działania „trzeciej misji” (usługi zewnętrzne, szkolenia, doradztwo) oraz w kontynuowanie kształcenia i szkoleń; profesja akademicka jest nienowoczesna – ścieżki kariery i zdobywania kwalifikacji są przestarzałe.

Dydaktyka (zarówno pod względem oferowanych programów, jak i dostosowywania ich zawartości) opiera się na podaży, przy czym kontakt z rynkiem pracy jest bardzo słaby; istnieje wiele instytucji szkolnictwa wyższego nominalnie „zawodowych”, które jednak nie mają jasnej wizji wyższego szkolnictwa zawodowego, przez co nieuchronnie zwracają się ku akademickości. Struktura czesnego i wsparcia dla studentów nie pozostają w zgodzie z podstawowymi zasadami równości szans. Natomiast brak kompleksowej i rzetelnej strategii informacyjnej poważnie utrudnia monitorowanie systemu i rozwój polityki.

Chwalimy polski system jakości za jego kompleksowość i zdecydowanie. Wysłał on co najmniej jeden mocny sygnał: nie ma takiej możliwości, aby jakakolwiek instytucja szkolnictwa wyższego, prywatna czy publiczna, oferowała zły jakości program. Poza tym trudno jest ocenić, czy Polska ma spójną wizję, jak sektor prywatny może i powinien się rozwijać i w związku z tym, jakiego rodzaju pomocy będzie potrzebował.

Sugerujemy jednak szereg istotnych zmian, które nie powinny czekać do chwili, aż pojawi się kompleksowa wizja rozwoju. Kluczem wielu z nich jest poprawa zdolności menedżerskich. Obejmują one zdolność ministerstwa do opracowania polityki (we współpracy z innymi ministerstwami i rządowymi agencjami oraz szerszym gronem zewnętrznych interesariuszy); do sterowania systemem i instytucjami, m.in. przy pomocy alokowania funduszy w bardziej celowy sposób i tworzenia nowych bodźców do zmian; zbieranie i rozpowszechnianie większej liczby informacji lepszej jakości, wykorzystywanych w monitorowaniu systemu, rozwoju

¹⁰⁴ *Objaśnienia projektu budżetu w zakresie szkolnictwa wyższego oraz w części 38 – Szkolnictwo Wyższe do projektu ustawy budżetowej na rok 2010*. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, październik 2009.

¹⁰⁵ Wybrane fragmenty Raportu OECD dotyczącego szkolnictwa wyższego w Polsce, OECD, 2007.

polityki i informowaniu zainteresowanych stron, oraz zdolność instytucji szkolnictwa wyższego do skutecznego i wydajnego sprawowania władzy i zarządzania oraz do wypracowania własnych możliwości i chęci zmian.

3.5.2. Wnioski płynące z raportu

Zdaniem ekspertów OECD przemiany w polskim systemie szkolnictwa wyższego były prowadzone z dużą determinacją, nie zostały jednak doprowadzone do końca. Choć zmiana przepisów otworzyła nowe ścieżki rozwoju, niektóre obszary zaniedbano i taki stan rzeczy jest obecnie najbardziej dotkliwy. Głównym mankamentem tej sytuacji jest fragmentaryczność dokonanych przemian i brak zmiany o charakterze kompletnym.

Ważnym osiągnięciem dokonanych przemian jest wprowadzenie autonomii uczelni, gwarantującej swobodę akademicką i samorządność. Do pozytywnych stron należy również zaliczyć do pewnego tylko stopnia selektywne, celowe przyznawanie funduszy, za szczególne osiągnięcie można natomiast uznać rozwój i wdrażanie systemów jakości zgodnych ze standardami międzynarodowymi. Rozwój sektora prywatnego umożliwił znaczne umasowienie edukacji na poziomie wyższym, a dostępność szkolnictwa wyższego rozszerzyła się nie tylko w wymiarze ilościowym, lecz także regionalnym.

Niektóre zmiany są jednak pozytywne jedynie w pewnym zakresie lub na pozór. Wprawdzie unowocześnienie systemu dokonało się poprzez stworzenie możliwości uczestnictwa w kształtowaniu systemu interesariuszy zewnętrznych, jednak ze stworzonych w tym zakresie przepisów praktycznie się nie korzysta. Z kolei dwustopniowy system kształcenia wprowadzony został zgodnie z procesem bolońskim, ale zmiana ta nie była powszechna. Utworzono wyższe szkoły zawodowe, które jednak z powodu braku jasnej wizji funkcjonowania w praktyce nie odróżniają się od szkół akademickich. O ofercie dydaktycznej szkół wyższych decydują warunki podażowe, przy bardzo słabej lub zerowej komunikacji z rynkiem pracy. Warunki finansowe sprawiają, że w szerokiej dostępności kształcenia na poziomie wyższym nie przestrzega się zasady równości szans.

Do ewidentnych mankamentów obecnego stanu rzeczy należy zaliczyć w pierwszej kolejności ograniczenie prac badawczych do skali krajowej. Ścieżka kariery akademickiej i zdobywania kwalifikacji jest przestarzała i odbiega od standardów wyznaczanych przez międzynarodowe dobre praktyki. Występuje powszechne przyzwolenie na wieloletowość. Sposób zarządzania systemem jest mało skuteczny, brakuje bowiem odpowiednich narzędzi, by skuteczność tę zwiększyć. Brak również systemu monitorowania systemu, co utrudnia prowadzenia efektywnej polityki, a pogłębia to brak strategii informacyjnej w tym zakresie.

Warunki finansowe zawęziły pole aktywności naukowej i dydaktycznej, lokując je poniżej możliwości i aspiracji środowiska akademickiego.

Rozwój szkolnictwa wyższego ograniczony jest brakiem strategii i narzędzi analitycznych prowadzenia polityki przez rząd.

3.6. Polskie uczelnie w rankingach europejskich szkół wyższych

W Rankingu Szanghajskim z 2009 roku, obejmującym 500 najlepszych uczelni na świecie, znalazły się dwie polskie: Uniwersytet Warszawski oraz Uniwersytet Jagielloński, sklasyfikowane na tej samej pozycji (miejsca 303–401). W tym samym rankingu, w ramach klasyfikacji uczelni europejskich, UJ i UW znalazły się na pozycji 126–170 – na tym samym miejscu znalazły się także dwie uczelnie węgierskie. Wyprzedził je Charles University (pozycja 80–125), będący jednak jedyną czeską uczelnią w tym zestawieniu. W rankingu nie znalazła się żadna uczelnia słowacka. Należy zwrócić uwagę, że ranking ten budowany jest w oparciu o wskaźniki opisujące jedynie potencjał i efekty działalności naukowej w uczelniach.

W rankingu Timesa z 2009 roku, obejmującym sto najlepszych uczelni na świecie, nie znalazła się żadna uczelnia z Polski, Węgier, Czech czy Słowacji. Ranking budowany jest w oparciu o sześć wskaźników, z wyjątkiem dominującym znaczeniem *peer review*, któremu przypisano wagę

40%. Oznacza o, że o wynikach tego rankingu w największym stopniu decyduje prestiż uczeln, związany nierozdzielnie z prestiżem danego kraju. Co interesujące, w ostatnim rankingu Timesa na liście znalazło się więcej uczelni europejskich niż amerykańskich.

W Laiden Ranking, budowanym w oparciu o wskaźniki bibliometryczne, w grupie 250 najlepszych europejskich uczelni w 2008 roku znalazło się sześć polskich: Uniwersytet Jagielloński (miejsce 128), Uniwersytet Warszawski (137), Uniwersytet im. A. Mickiewicza (221), Uniwersytet Wrocławski (232), Politechnika Warszawska (245) oraz Politechnika Wrocławska (249). W tym samym zestawieniu znalazło się pięć uczelni węgierskich (pozycje 206, 210, 225, 235, 244), jedna czeska (71) oraz jedna słowacka (248).

W podsumowaniu możemy stwierdzić, że w najbardziej znanych międzynarodowych rankingach europejskich szkół wyższych: Ranking Szanghajski, Times Higher Education Supplement oraz Leiden Ranking polskie uczelnie są reprezentowane w niewielkim stopniu, choć porównanie z uczelniami z krajów o podobnym stopniu rozwoju (Grupa Wyszehradzka: Czechy, Polska, Słowacja, Węgry) w ogólności wypada raczej korzystnie dla polskiego szkolnictwa wyższego. Warto także zaznaczyć, że w rankingu *Financial Times Global Masters in Management 2009* na 36 miejscu znalazła się Akademia Leona Koźmińskiego.

3.7. Polski system szkolnictwa wyższego w ocenie krajowego grona konsultantów społecznych¹⁰⁶

W subiektywnej ocenie konsultantów społecznych zaproszonych do udziału w projekcie – przedstawicieli środowiska akademickiego, oraz grupy interesariuszy zewnętrznych, system szkolnictwa wyższego jest oceniany na poziomie 5 w skali 1–10, co przeliczone na skalę ocen studenckich 1–5 oznacza 3,5 (dostatecznie plus). Ocena ta została sformułowana przede wszystkim na podstawie subiektywnych odczuć i własnych doświadczeń (96%). W drugiej kolejności, wyrażając swoją opinię o stanie systemu szkolnictwa wyższego, brano pod uwagę sytuację absolwentów szkół wyższych na rynku pracy (43%) oraz opinie formułowane w środowisku (42%). W mniejszym stopniu w ocenie uwzględniono wyniki akredytacji (38%), głosy absolwentów (35%) oraz rankingi zagraniczne i krajowe (31%). W najmniejszym stopniu na tę ocenę miały wpływ opinie innych (12%), dostępne dane, analizy (7%) i oceny publicystyczne (5%).

Do negatywnych cech polskiego systemu szkolnictwa wyższego należą w pierwszej kolejności rozwiązania systemowe, związane z nieadekwatnym finansowaniem ze środków publicznych (63%) oraz brakiem strategii rozwoju szkolnictwa wyższego (58%). Do negatywnych czynników zaliczono również te związane z niegospodarnością zasobami intelektualnymi, tj. wieloletowość (47%) oraz brak konsekwentnej rządowej polityki inwestowania w kapitał ludzki (43%). W mniejszym stopniu do czynników negatywnych zaliczono te, które leżą po stronie warunków

pracy, tj. niedostateczny stopień internacjonalizacji polskich uczelni (34%) oraz zbyt niskie wynagrodzenia kadry (31%) i brak powszechnego czesnego (nieadekwatny wkład ze środków pozabudżetowych) (30%). W grupie drugorzędnych i mniej odczuwalnych czynników negatywnych systemu szkolnictwa wyższego znalazły się zaś te jego cechy, które obniżają atrakcyjność pracy akademickiej, tj. skutki PRL, polegające na izolacji na międzynarodowym rynku badawczym i dydaktycznym, niedorozwój bazy, bariery mentalne (27%), w niedostatecznym stopniu profesjonalne kierowanie uczelnią i zarządzanie zasobami (22%) oraz ucieczka z systemu najbardziej uzdolnionych (studentów, naukowców) (22%). Najmniej znaczące wśród czynników negatywnych okazały się te, które mogłyby zagrozić prestiżowi pozycji akademickiej, tj. patologie (ściąganie, kupowanie prac dyplomowych, plagiaty itp.) (20%), niewłaściwe ścieżki kariery (18%), złe prawo (15%), brak etosu (10%), nieefektywność wydatkowania środków przez uczelnie (10%), brak powszechnie uznawanych i egzekwowanych standardów akademickiego kształcenia (7%). Najmniej znaczącym czynnikiem mającym negatywny wpływ na stan systemu szkolnictwa wyższego okazała się dwusektorowość, czyli częściowe urynkowanie systemu (6%).

Zdaniem przedstawicieli środowiska akademickiego i interesariuszy, zewnętrznych stan szkolnictwa wyższego powinien być monitorowany w pierwszej kolejności za pomocą trzech kryteriów, tj. wskaźników zatrudnialności absolwentów szkół wyższych w kraju zgodnie z poziomem kwalifikacji (66%), wyników badania opinii pracodawców, a także przedsiębiorców, kadry akademickiej, studentów, absolwentów, przedstawicieli instytucji i polityków, dziennikarzy oraz ośrodków badania opinii publicznej (61%) oraz wyników ocen instytucji zapewniających jakość (PKA, komisje środowiskowe, organizacje pracodawców, KIG) (61%). Mniej znaczące w ocenie stanu szkolnictwa wyższego są: raporty międzynarodowych organizacji/instytucji (OECD, Bank Światowy, EUA, Komisja Europejska) (42%), poziomy wskaźników zatrudnialności absolwentów szkół wyższych za granicą zgodnie z poziomem kwalifikacji (35%), rankingi międzynarodowe (lista szanghajaska, The Times) (35%) oraz analizy ministerialne (21%).

¹⁰⁶ Podstawą oceny były opinie zebrane w badaniu empirycznym, którym objęto konsultantów społecznych (N=113). Należeli do nich przedstawiciele uczelni publicznych i niepublicznych, niezależni eksperci, przedstawiciele firm i organizacji zrzeszających firmy, członkowie organów kolegialnych bądź jednoosobowych organizacji lub instytucji, kanclerze szkół wyższych oraz przedstawiciele PWSZ. Badanie techniką CAWI zrealizowała firma PENTOR RESEARCH INTERNATIONAL 23 czerwca – 7 lipca 2009 roku, w ramach projektu: *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010–2020*.

W opinii przedstawicieli środowiska akademickiego i interesariuszy zewnętrznych państwo powinno regulować w formie „standardów kształcenia” efekty kształcenia oraz warunki prowadzenia studiów. Efekty kształcenia dla danego poziomu kształcenia powinny być zdefiniowane centralnie w Krajowych Ramach Kwalifikacji na poziomie ogólnym, czyli niezależnie od kierunków studiów lub dla szerokich dziedzin wiedzy (dużych grup kierunków studiów). Natomiast w definiowaniu efektów kształcenia związanych z danym programem studiów oraz w projektowaniu Krajowych Ram Kwalifikacji powinni uczestniczyć interesariusze zewnętrzni.

W zakresie zasad finansowania oczekuje się obowiązywania tych samych reguł na studiach I i II stopnia, zwiększenia roli mechanizmów rynkowych w funkcjonowaniu wyższych uczelni, a także wprowadzenia powszechnie czesnego, przy uwzględnieniu dostępności systemu kredytowania studiów przez instytucje finansowe i możliwości uzyskania stypendiów przez najuboższych studentów. Tym samym zapis w Konstytucji RP o zapewnieniu bezpłatnej nauki w szkołach publicznych powinien być zniesiony. Uczelnie powinny mieć swobodę w ustalaniu wysokości czesnego na studiach stacjonarnych. Należy wprowadzić odpłatność na drugim i każdym kolejnym kierunku studiów w uczelniach publicznych. Wysokość dotacji budżetowych dla uczelni w przeliczeniu na studenta powinna być zróżnicowana w zależności od jakości (rangi) uczelni.

Efektywność prowadzenia i finansowania badań naukowych mogłaby być zwiększona poprzez:

- większą skuteczność wykorzystania środków europejskich;
- dofinansowanie przedsięwzięć z udziałem partnerów zagranicznych w programach współpracy uczelni i w programach Unii Europejskiej;
- wprowadzenie uczelnianych systemów badań naukowych uwalniających pracowników od wpływu struktur jednostek podstawowych o charakterze przede wszystkim dydaktycznym;
- dofinansowanie zatrudniania wybitnych uczonych ze świata w polskich uczelniach.

Uczelnie publiczne i niepubliczne powinny być zrównane w dostępie do budżetowych środków finansowych przeznaczonych na badania naukowe, a uczelnie niepubliczne, po spełnieniu konkretnych warunków, powinny

mieć dostęp do budżetowych środków finansowych w obszarze finansowania studiów stacjonarnych, nie powinny natomiast – zdaniem respondentów – mieć dostępu do budżetowych środków finansowych przeznaczonych na inwestycje.

W zakresie kształtowania jakości funkcjonowania oczekuje się uelastyczenia stosunków pracy w uczelniach w kierunku łatwiejszej wymiany i większej mobilności kadry oraz kontraktów terminowych. Istotnym elementem określającym reguły działania w uczelniach powinien być Kodeks Dobrych Praktyk Szkół Wyższych.

W Europejskiej Przestrzeni Badawczej (ERA) i Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego (EHEA) polskie uczelnie powinny uczestniczyć poprzez:

- mobilność i wymianę kadry,
- mobilności studentów,
- wspólne projekty badawcze,
- zachęty dla młodych do realizowania kariery naukowej w Polsce,
- pozyskiwanie studentów zagranicznych,
- zatrudnianie wybitnych uczonych z zagranicy.

Natomiast na rynku pracy i w swoim regionie uczelnie powinny odgrywać rolę w:

- systemie kształcenia ustawicznego,
- programach rozwoju regionalnego,
- pobudzaniu przedsiębiorczości.

W celu poprawy sytuacji najlepszych polskich uczelni w rankingach międzynarodowych oczekuje się:

- znaczącego podniesienia finansowania budżetowego,
- wprowadzenia znaczącego premiowania internacjonalizacji studiów i badań naukowych.

Za najważniejsze działania prowadzone w odniesieniu do systemu szkolnictwa wyższego w Polsce uznano:

- zmianę reguł finansowania w kierunku kontraktowym oraz stwarzającym możliwość premiowania najlepszych;

- wprowadzenie procesów projakościowych: systemy jakości, elastyczność studiów, krajowa struktura kwalifikacji);
- internacjonalizację uczelni i realizację postulatów europejskich dotyczących zmian szkolnictwa wyższego;
- zmianę reguł ustrojowych uczelni w kierunku proefektywnościowym;
- urynkowanie szkolnictwa wyższego;
- partnerstwo publiczno-prywatne i związki z biznesem.

3.8. Analiza jakości kształcenia w ocenie PKA

Zgodnie z ustawą *Prawo o szkolnictwie wyższym*, Państwowa Komisja Akredytacyjna dokonuje oceny jakości kształcenia w polskich uczelniach. W trakcie dwóch pierwszych kadencji, w latach 2002–2007, Komisja dokonała oceny jakości kształcenia w 351 uczelniach, obejmując oceną niemal wszystkie uczelnie, w których dobiegł końca pełny cykl kształcenia na co najmniej jednym kierunku studiów. Daje to dość kompletny przegląd jakości naszych uczelni, dokonany – co bardzo ważne – przy użyciu jednolitych kryteriów jakościowych.

Kryteria te, zwłaszcza w trakcie drugiej kadencji PKA (lata 2005–2007), były intensywnie harmonizowane z systemami ocen, stosowanymi w najważniejszych komisjach akredytacyjnych innych krajów Europy. Główną areną tej harmonizacji było European Consortium for Accreditation. Instytucja ta postawiła sobie za cel główny gruntowne bilateralne studia porównawcze systemów oceny jakości kształcenia, stosowanych w krajach członkowskich, polegające m.in. na wspólnej analizie procedur i kryteriów oceny, wspólnych studiach przypadków oraz bezpośredniej współpracy przy przeprowadzaniu oceny jakości kształcenia w wybranych szkołach wyższych w obu krajach. W przypadku gdy – przy uwzględnieniu różnic wynikających ze specyfiki lokalnych uwarunkowań prawnych – stwierdzano, że nie występują zasadnicze różnice w zasadach działania i stosowanej praktyce, zawierano bilateralne porozumienia o wzajemnej uznawalności decyzji akredytacyjnych. W grudniu 2007 roku Państwowa Komisja Akredytacyjna zakończyła opisane procesy porównawcze i pod-

piśla takie porozumienia z komisjami holendersko-flamandzką, austriacką i szwajcarską.

Procedury oceny, stosowane przez PKA, zostały ponownie pozytywnie zweryfikowane podczas pracy międzynarodowego zespołu oceniającego działalność Komisji w 2008 roku. Pomyślny raport tego zespołu stał się podstawą przyjęcia PKA w poczet ENQA, a wkrótce potem – do europejskiego rejestru instytucji akredytacyjnych (European Quality Assurance Register for Higher Education).

Komisja wyraża swoją ocenę na czterostopniowej skali ocen:

- Ocenę wyróżniającą może otrzymać jednostka wyróżniająca się wysokim poziomem i wzorową organizacją prowadzonej działalności dydaktycznej i naukowej, dobrą bazą materialną, zakresem i charakterem współpracy międzynarodowej, wybitną kadrami o uznaniu krajowym i międzynarodowym oraz oferująca studentom udział w studiach i programach międzynarodowych, a także stwarzająca warunki do rozwoju ich aktywności naukowej. Ocena ta może zostać sformułowana dopiero po dokonaniu oceny wszystkich lub przeważającej części uczelni prowadzących dany kierunek.
- Ocena pozytywna stanowi punkt odniesienia dla formułowania pozostałych ocen i świadczy o spełnieniu wymagań kadrowych, programowych i organizacyjnych oraz dotyczących bazy materialnej, określonych przepisami prawa.
- Ocena warunkowa może być sformułowana, jeżeli ogólne warunki realizacji kształcenia rokują możliwość usunięcia występujących uchybień w czasie nie dłuższym niż rok.
- Ocena negatywna może być wydana, jeżeli jednostka utworzyła kierunek lub specjalność zawodową z naruszeniem przepisów prawa, lub prowadzi kształcenie na poziomie znacznie niższym od niezbędnego minimum.

W trakcie obu kadencji PKA sformułowała 46 ocen wyróżniających, 1831 ocen pozytywnych, 358 ocen warunkowych oraz 86 ocen negatywnych. Odsetki ocen przyznanych w poszczególnych kategoriach pozostają w zgodnej relacji w stosunku do odsetków korespondujących z nimi ocen formułowanych przez inne europejskie instytucje oceniające jakość kształcenia w uczelniach.

Udział ocen pozytywnych jest dominujący i wynosi w uczelniach publicznych 82%, zaś w uczelniach niepublicznych 70% wszystkich sformułowanych ocen. Odsetek ocen warunkowych kształtuje się odpowiednio na poziomie 12,9% i 21,6%. Znaczne różnice występują natomiast w rozkładzie ocen „skrajnych” – wyróżniających i negatywnych. W uczelniach publicznych wskaźnik ocen wyróżniających jest dziewięciokrotnie wyższy (2,7% i 0,3%), a w przypadku ocen negatywnych – czterokrotnie niższy (1,9% i 8%) niż w uczelniach niepublicznych.

Porównanie rozkładu ocen w obu grupach uczelni w I i II kadencji wykazuje zmniejszenie się w II kadencji udziału ocen warunkowych przy jednoczesnym wzroście udziału ocen pozytywnych, przy czym w uczelniach publicznych zmiana ta jest wyraźniejsza oraz – niestety, tylko w uczelniach publicznych – nastąpiło zmniejszenie udziału ocen negatywnych.

Należy podkreślić bardzo dużą ostrożność i skrupulatność PKA w formułowaniu ocen wyróżniających. Z założenia, jednostki wyróżnione mają stanowić wyrazisty przykład dla pozostałych. Dlatego przykładą się ogromną wagę do jak najlepszego i konkretnego udokumentowania atrybutów wyróżnianych jednostek – raporty w tych sprawach mają wielostronicowe, drobiazgowo uzasadnienia, które mogą posłużyć za drogowskaz dobrych praktyk. Uzasadnienia te są opublikowane na witrynie internetowej PKA, w zakładce „wyróżnienia”. Przystudiowanie tych raportów daje obraz bardzo dobrze prowadzonych studiów, wspartych solidnymi badaniami o randze globalnej.

Dziełem PKA jest także dwutomowa publikacja *Działalność Państwowej Komisji Akredytacyjnej – Ocena kierunków studiów*”, dostępna na witrynie internetowej Komisji, zawierająca syntetyczną ocenę poszczególnych kierunków studiów. Można w niej znaleźć analizę mocnych i słabych stron kierunku oraz wnioski i przewidywane tendencje zmian.

Z dokumentów tych wyłania się pozytywny, nasycony konkretami, obraz polskiego szkolnictwa wyższego przez pryzmat wyników oceny jego jakości. Wprawdzie PKA nie ukrywa mankamentów, które zidentyfikowała

w trakcie swoich prac, nie mają one jednak charakteru dominującego. Co więcej, w zdecydowanej większości przypadków tego rodzaju, uczelnie podejmują skuteczne działania naprawcze, prowadzące do usunięcia usterek.

3.9. Analiza kadrowa

Szkoły wyższe są największym pracodawcą dla polskich uczonych. Około 86% wszystkich osób zatrudnionych w działalności badawczo-rozwojowej i posiadających tytuł profesora, stopień doktora habilitowanego lub doktora pracuje w uczelniach. Pozostałe instytucje prowadzące działalność badawczo-rozwojową, tj. instytuty naukowo-badawcze, centralne laboratoria, ośrodki badawczo-rozwojowe, przemysłowe laboratoria, zakłady i ośrodki badawczo-rozwojowe, biura konstrukcyjne, zakłady rozwoju techniki, rolnicze i zootechniczne zakłady, gospodarstwa i stacje doświadczalne, szpitale i kliniki (inne niż kliniki akademii medycznych) prowadzące prace badawczo-rozwojowe zatrudniają tylko 14% wszystkich uczonych.

Szkoły wyższe stanowią też podstawowe miejsce odtwarzania kadry naukowej. W roku 2008 w szkołach wyższych nadano 309 tytułów profesora, co stanowi 84% z liczby 369 wszystkich tytułów nadanych w owym roku. W odniesieniu do stopnia doktora habilitowanego odsetek ten wynosi 71%, zaś w odniesieniu do stopnia doktora – 75%. Najwięcej tytułów i stopni naukowych nadają uniwersytety. Drugie miejsce zajmują uczelnie techniczne; tuż za nimi plasują się akademie medyczne i wyższe szkoły rolnicze.

Strukturę zatrudnienia w szkołach wyższych pokazano w Tabeli 3.2. Na stanowisku profesora nadzwyczajnego są zatrudnieni zarówno uczeni z tytułem profesora: 74%, jak i doktorzy habilitowani bez tytułu naukowego: 26%. Na stanowisku docenta zatrudnieni są zarówno uczeni posiadający stopień doktora habilitowanego: 94%, jak i doktorzy bez habilitacji: 6%. Na stanowisku adiunkta są zatrudnieni zarówno doktorzy habilitowani: 8%, jak i doktorzy bez habilitacji: 92%.

TABELA 3.2. Struktura zatrudnienia (osoby zatrudnione na pełnym etacie) w szkołach wyższych według danych GUS za rok 2008.

STANOWISKO	%
profesor (zwyczajny, nadzwyczajny, wizytujący)	23,3%
docent	1,1%
adiunkt	41,7%
asystent	13,7%
starszy wykładowca	11,7%
wykładowca	5,6%
lektor, instruktor, bibliotekarz	2,9%

W szkołach publicznych w roku 2008 było zatrudnionych 81 784 pracowników naukowych; w szkołach niepublicznych – 16 847. Profesorowie w szkołach publicznych stanowią 21% kadry akademickiej, podczas gdy w szkołach niepublicznych – aż 35%. Mniejszy procentowy udział profesury w szkołach publicznych wiąże się z obecnością w nich większej grupy młodszych pracowników naukowych, pracujących nad uzyskaniem stopnia doktora i doktora habilitowanego.

Spośród wszystkich stanowisk zajmowanych w szkołach wyższych przez pracowników naukowo-dydaktycznych, 63% zostało zadeklarowanych jako pierwsze miejsce pracy. Przy tym, dla szkół publicznych odsetek ten wynosi 74,8%, podczas gdy dla szkół niepublicznych tylko 5,5%.

Średnia liczba studentów przypadających na jednego nauczyciela w roku akademickim 2008/2009 wynosiła 18,9. Średnia ta dla szkół publicznych wynosiła 15,1, zaś dla szkół niepublicznych – 37,3.

W roku 2008 kobiety stanowiły 42,3% ogółu nauczycieli akademickich szkół wyższych. Na stanowiskach profesorskich na polskich uczelniach pracowało 5 314 kobiet, co stanowiło 22,8% ogółu zatrudnionych na tych stanowiskach. W grupie docentów kobiety stanowiły 31,7%. Zdecydowa-

nie większy odsetek kobiet był w grupie adiunktów: 42,9%, natomiast wśród asystentów kobiet była ponad połowa: 52,9%.

Analiza struktury wiekowej świata nauki oraz kadry akademickiej pokazuje, że w szkołach wyższych kolejne szczeble awansu zawodowego pokonuje się średnio w niższym wieku, niż w całym środowisku naukowym. Nie są to jednak duże różnice. Przyjmując dla poszczególnych przedziałów wiekowych średni wiek odpowiednio na poziomie 30, 40, 50, 60 i 65 lat, otrzymujemy wynik przedstawiony w Tabeli 3.3.

TABELA 3.3. Średni wiek doktorów, doktorów habilitowanych i profesorów.

STOPIEŃ LUB TYTUŁ NAUKOWY	ŚREDNI WIEK	
	WE WSZYSTKICH INSTYTUCJACH NAUKI	W UCZELNIACH
doktor	48,8	46,4
doktor habilitowany	56,7	55,8
profesor	62,1	61,2

Szkoły wyższe są podstawowym miejscem pracy polskich pracowników naukowych – w szczególności stanowią podstawowe miejsce prowadzenia badań naukowych oraz kształcenia kadr polskiej nauki.

Ciężar odtwarzania kadr polskiej nauki spoczywa (z nielicznymi wyjątkami) prawie wyłącznie na uczelniach publicznych.

Osoby zatrudnione w szkołach niepublicznych w bardzo niewielkim stopniu identyfikują się jednoznacznie z tymi szkołami – zwykle jest to dla nich drugie miejsce pracy. Wpływa to w istotny sposób na funkcjonowanie tych uczelni oraz ich charakter.

W uczelniach niepublicznych na jednego nauczyciela akademickiego przypada średnio dwukrotnie więcej studentów, niż w szkołach publicznych. Dziś, z powodu braku dobrych mechanizmów oceny efektów

kształcenia, trudno ocenić znaczenie tego faktu. Po wdrożeniu krajowych ram kwalifikacji ocena taka powinna jednak stać się możliwa.

W grupie najmłodszych pracowników nauki istnieje równowaga płci. Na dalszych etapach kariery akademickiej zostaje ona jednak poważnie zachwiana.

Poważnym problemem kadry akademickiej polskich uczelni jest zbyt późny awans naukowy, choć w porównaniu z całą populacją pracowników naukowych proces ten przebiega w uczelniach sprawniej niż poza nimi.

3.10. Analiza SWOT polskiego systemu szkolnictwa wyższego

W Polsce obecnie brak jest niezbędnego instrumentarium analitycznego do w pełni wyczerpującej oceny sytuacji w szkolnictwie wyższym. Aby wypełnić wymagania metodologiczne rzetelności i obiektywnego charakteru oceny, musimy odwoływać się do różnych źródeł informacji, jak to ma miejsce w niniejszym rozdziale. Nie ma także narzędzi przeprowadzania klasyfikacji uczelni, dostosowanych do opisanych w p. 2.2.5 scenariuszy. Dominuje klasyfikacja wynikająca z uwarunkowań prawnych: ze względu na typ własności (uczelnie publiczne i niepubliczne) oraz kompetencji akademickich: posiadanie uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora (uczelnie akademickie i uczelnie zawodowe); merytoryczny zakres uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora (uniwersytety, uniwersytety techniczne, inne uniwersytety „przymiotnikowe”, politechniki, akademie, inne szkoły wyższe) i inne. Brakuje natomiast typologii odwołujących się do jakości prowadzenia badań naukowych i kształcenia oraz wartości wnoszonych do życia społecznego i gospodarczego. Nie ma więc narzędzi umożliwiających wskazywanie różnic między uczelniami ze względu na ich specyficzne podejście do sposobu kształcenia, odpowiadanie na różne potrzeby społeczeństwa i gospodarki, czy też określanie wiodących kompetencji.

W polskim systemie szkolnictwa wyższego wystąpiły z różnym nasileniem wszystkie podstawowe trendy obecne w przemianach międzynarodowych¹⁰⁷. Obejmowały one w pierwszej kolejności:

- rozpowszechnienie (umasowienie) wykształcenia wyższego;
- rozwój sektora prywatnego w szkolnictwie wyższym;
- autonomię uczelni;
- rozwój edukacji na odległość w oparciu o nowoczesne technologie informatyczne;
- internacjonalizację;
- ewolucję w zarządzaniu instytucjami szkolnictwa wyższego od bazującego na tradycyjnych kolegialnych sposobach osiągania konsensusu do nowoczesnych zinstytucjonalizowanych form zarządzania menedżerskiego;
- ukształtowanie się obok szkolnictwa akademickiego szkolnictwa zawodowego na poziomie wyższym;
- dyskryminację związaną z pozycją społeczną pod względem dostępności do edukacji na poziomie wyższym;

Z punktu widzenia studenta istotnymi wyróżnikami polskiego systemu szkolnictwa wyższego, na tle systemów krajów UE, jest:

- wyjątkowo duża liczba studentów studiów niestacjonarnych;
- największa w UE liczba uczelni, co wpływa korzystnie na dostępność studiów oraz rozwój regionalnych sieci instytucji szkolnictwa wyższego, ale też jest przyczyną powszechnego obniżenia się jakości kształcenia;
- nieracjonalne i niedemokratyczne rozwiązanie kwestii odpłatności za studia (nie płacą tylko studenci studiów stacjonarnych na uczelniach publicznych)¹⁰⁸;

¹⁰⁷ Na podst.: *UNESCO Forum on Higher Education in Europe Region* (Bukareszt, 2009); por. też. J. Woźnicki, *Uczelnie akademickie jako instytucje życia publicznego*, dz. cyt.

¹⁰⁸ Autorzy raportu OECD prezentują pogląd, że „mimo braku pewnych dowodów, panuje powszechna zgoda”, że dostęp do szkolnictwa wyższego nie jest równy, co wynika z faktu, iż dostęp do bezpłatnych form studiowania na uczelniach publicznych w kraju jest w wysokim stopniu zastrzeżony dla studentów z rodzin o największych osiągnięciach w edukacji i dochodach.

- nadmierna powszechność stypendiów za wyniki w nauce, będących formą wsparcia materialnego ze środków publicznych trafiającego także do studentów o bardzo wysokich dochodach.

Efektom procesów rozwojowych szkolnictwa wyższego w Polsce są obecne cechy systemu, które w ramach analizy typu SWOT można ująć w czterech podstawowych blokach, z których dwa odnoszą się do ukształtowanych uwarunkowań zewnętrznych, obejmujących szanse i zagrożenia, a dwa odnoszą się do ukształtowanych uwarunkowań wewnętrznych, tj. silnych i słabych stron. Ich zestawienie prezentują Tabele 3.4. i 3.5.

TABELA 3.4. Szanse i zagrożenia polskiego systemu szkolnictwa wyższego.

SZANSE	ZAGROŻENIA
I. Warunki funkcjonowania	
1. Zapewnienie autonomii uczelni 2. Elastyczne funkcjonowanie ciał doradczych/konsultacyjnych w systemie 3. Wzrost wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe (1995–2005) 4. Wprowadzanie systemu selektywnego i celowego przyznawania funduszy na badania naukowe 5. Zaawansowanie wdrażania Procesu Bolońskiego – wielopoziomowość kształcenia zgodna z procesem bolońskim 6. Deklarowana wola reformowania systemu szkolnictwa wyższego 7. Zaliczenie do krajowych priorytetów strategicznych: – zwiększenia nakładów ze środków publicznych, – rozszerzania autonomii uczelni w zarządzaniu finansami, – bezpośredniego powiązania wyników działalności z finansowaniem, – wprowadzenia kryteriów efektywności	1. Odpowiedzialność za różne typy szkół wyższych rozdzielona na różne ministerstwa (branżowość systemu) 2. Brak kultury myślenia i planowania strategicznego (fragmentaryczność realizowanych zamierzeń, brak obowiązku przygotowywania własnych planów strategicznych przez instytucje szkolnictwa wyższego). Brak rozumienia dla ciągłości działań modernizacyjnych 3. Brak odpowiednich narzędzi do monitorowania stanu systemu 4. Niedostateczna efektywność i skuteczność instytucjonalnego zarządzania uczelniami 5. Brak strategii informacyjnej (brak skutecznego systemu komunikacji między centrum i instytucjami szkolnictwa wyższego) 6. Brak wdrożenia dwustopniowej struktury studiów w formułach zgodnych z celami Procesu Bolońskiego w niektórych uczelniach 7. Brak systemu monitorowania potrzeb i preferencji rynku pracy zarówno pod względem kierunków kształcenia, jak i po-

SZANSE	ZAGROŻENIA
8. Dostępność środków UE z przeznaczeniem na szkolnictwo wyższe i infrastrukturę badań naukowych i badań rozwojowych w Agencji UE 2007–2013	szukiwanych kompetencji i umiejętności 8. Brak dostatecznego upowszechnienia celowego przyznawania funduszy 9. Niski udział wydatków na B+R w PKB. 10. Spadający w ostatnich latach udział publicznych wydatków na szkolnictwo wyższe
II. Regulacje prawne	
1. Relatywnie krótki czas, jaki upłynął od wejścia w życie Prawa o szkolnictwie wyższym z 2005 r., co umożliwi wprowadzenie zmian w systemie szkolnictwa wyższego poprzez nowelizowanie ustawy 2. Prawo uczelni do uchwalania własnego statutu 3. Obowiązek przeprowadzania samooceny przez uczelnie na potrzeby akredytacji 4. Przepisy dopuszczające interesariuszy zewnętrznych w ramach konwentu 5. Możliwość tworzenia zróżnicowanych rozwiązań instytucjonalnych w ramach współdziałania i partnerstwa z innymi podmiotami 6. Wejście na drogę konwergencji sektorów publicznego i niepublicznego	1. Niezmodernizowana ścieżka kariery naukowej i brak rozwiniętych form i powszechności wykorzystania alternatywnych ścieżek kariery 2. Zaległości we wdrażaniu krajowych ram kwalifikacji 3. Brak przełożenia na praktykę istniejących przepisów przewidujących angażowanie przez uczelnie zewnętrznych interesariuszy 4. Pominięcie wśród krajowych priorytetów: – zrównoważenia struktury kadry akademickiej pod względem wieku i płci, – zagwarantowania większej autonomii uczelni w zakresie zarządzania kadrami
III. Sposób funkcjonowania	
1. Relatywnie niski koszt studiowania (w porównaniu z rozwiniętymi krajami UE) 2. Wprowadzenie Krajowej Ramy Kwalifikacji 3. Nowa wizja szkolnictwa zawodowego	1. Przesadne obciążenie rządności uczelni rozwiązaniami o charakterze samorządowym i kolegialnym 2. Obciążenia wynikające ze struktury kierunkowej studiów, będącej pochodną możliwości kadrowych szkół i identyfikowanych oczekiwań maturzystów 3. Bariery finansowe w zakresie badań naukowych jako źródło braku efektywności
IV. Warunki podażowe	
1. Funkcjonowanie rynku edukacyjnego	1. Drenaż mózgów przez swobodę migracji

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>2. Dostępność programów badawczych i dydaktycznych UE</p> <p>3. Cyrkulacja mózgów</p>	<p>2. Niski na tle UE poziom nakładów jednostkowych w szkolnictwie wyższym</p> <p>3. Brak rozwiązań w sferze konwergencji sektorów w zakresie finansowania nauki ze środków budżetowych</p>
V. Warunki popytowe	
<p>1. Utrzymywanie się aspiracji edukacyjnych społeczeństwa (wzrost zainteresowania studiami wyższymi i podyplomowymi). Rozwój LLL</p> <p>2. Wydłużanie się okresu sprawności fizycznej i intelektualnej w wyniku wzrostu przeciętnego dalszego trwania życia, co przekłada się na wydłużanie się okresu aktywności zawodowej i doskonalenia umiejętności zawodowych</p> <p>3. Presja rynku pracy na modyfikację kwalifikacji i umiejętności wraz z postępem technologicznym i organizacyjnym</p> <p>4. Budowany na indywidualizmie Polaków system wartości, preferujący rozwój osobowy</p> <p>5. Wzrost zamożności społeczeństwa</p>	<p>1. Prognozy demograficzne przewidujące spadek liczby ludności w wieku 19–24 lata w kolejnych latach, spowodowany falowaniem wyżej i niżej demograficznych</p> <p>2. Otwarcie na międzynarodowy rynek edukacyjny</p> <p>3. Rynek pracy charakteryzuje się wzrostem podaży osób o najwyższych kwalifikacjach w stopniu wyprzedzającym wzrost popytu</p> <p>4. Relatywne zmniejszenie się poczucia korzyści z wyższego wykształcenia na rynku pracy, (zmniejszanie się stopy zwrotu z wyższego wykształcenia, co wskazuje na nasywanie się rynku osobami z wyższym wykształceniem)</p> <p>5. Przewaga wśród studiujących mieszkańców miast oraz osób lepiej sytuowanych, a także nierówności społeczne w ujęciu geograficznym (regionalnym)</p> <p>6. Niewielkie na tle UE uczestnictwo obywateli w nieformalnej edukacji i doskonaleniu się oraz kursach przyuczania do zawodu i w ustawicznym kształceniu się</p> <p>7. Mały na tle UE dostęp obywateli do internetu w tym do internetu szerokopasmowego</p> <p>8. Mały na tle UE zakres wykorzystania przez obywateli internetu w zaspokajaniu potrzeb konsumpcyjnych</p>

TABELA 3.5. Silne i słabe strony polskiego systemu szkolnictwa wyższego.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
I. Skala funkcjonowania	
<p>1. Duża pod względem ilościowym dostępność różnych form kształcenia wyższego, duża różnorodność instytucjonalna</p> <p>2. Wysokie pokrycie regionalne ofertą studiów i duża dostępność różnych form kształcenia się</p>	<p>1. Mała skala prac badawczych</p> <p>2. Małe zaangażowanie w usługi edukacyjne zewnętrzne (w systemie LLL)</p> <p>3. Brak promocji postaw aktywnych wobec samorozwoju i ciągłego doskonalenia się</p> <p>4. Brak równych szans w polityce finansowania studiów (czesne i wsparcie finansowe)</p>
II. Jakość funkcjonowania	
<p>1. Tendencje wzrostowe w liczbie absolwentów w naukach ścisłych i technicznych</p> <p>2. Wdrażanie standardów jakości zgodnie z międzynarodowymi „dobrymi praktykami”</p> <p>3. Narastająca w środowiskach akademickich świadomość przeciętności i niekonkurencyjności szkolnictwa wyższego w Polsce</p> <p>4. Wprowadzenie w uczelniach wewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia</p> <p>5. Działanie PKA i środowiskowych komisji akredytacyjnych KRASP na rzecz kultury jakości kształcenia</p> <p>6. Wprowadzenie rozwiązań prorozwojowych w systemie badań naukowych (np. ocena parametryczna i ewaluacja jednostek)</p>	<p>1. Podporządkowana podaży i warunkom finansowym polityka programowa</p> <p>2. Brak jednoznacznych wyróżników umożliwiających klasyfikację szkół wyższych (nadmierny uniwersalizm uczelni)</p> <p>3. Dwuetatowość + (wieloletowość)</p> <p>4. Słaba mobilność pracowników naukowych w ujęciu krajowym i międzynarodowym oraz niedostateczna dynamika rozwoju kadry akademickiej</p> <p>5. Brak otwarcia na wyzwania przyszłości</p> <p>6. Koncentrowanie się na efektach ilościowych pod względem zarówno liczby studentów, jak i badań naukowych</p> <p>7. Brak wyróżników – dla absolwentów poszczególnych rodzajów i typów studiów – jakości kształcenia, adekwatności kompetencji wobec oczekiwań pracodawców</p> <p>8. Mierna, na tle UE, jakość instytucji prowadzących badania naukowe oraz współpraca nauki i przemysłu</p> <p>9. Bardzo niski na tle UE udział studentów z UE-27, EEA i krajów kandydujących wśród studentów na polskich uczelniach</p> <p>10. Bardzo słaba pozycja polskich uczelni w rankingach międzynarodowych</p> <p>11. Bardzo niska, na tle UE, liczba zgłaszanych i przyznawanych patentów</p>

Wskazując kierunki przeobrażeń polskiego systemu szkolnictwa wyższego, warto uwzględnić przewidywania międzynarodowe, które w odniesieniu do szkolnictwa wyższego zakreślili eksperci OECD w 2008 roku, a które, ich zdaniem, ujawnią się do roku 2030. W pierwszej kolejności należą do nich¹⁰⁹:

- wzrost udziału kobiet w edukacji wyższej;
- wzrost zróżnicowania zbiorowości studentów w wyniku procesu umiędzynarodowienia się tej społeczności, podejmowanie studiów przez osoby spoza grupy wieku 19–24 lata;
- poszerzanie się społecznej bazy szkolnictwa wyższego;
- potrzeba edukacyjnego uaktywnienia grup o mniejszych szansach dostępu do szkolnictwa wyższego;
- wzrost wymagań w zakresie umiędzynarodowienia pracowników akademickich oraz wzrost ich mobilności;
- konsolidacja instytucjonalna szkół wyższych;
- wzrost zróżnicowania form i zakresu aktywności, ról i funkcji pracowników akademickich, wzrost zróżnicowania ich specjalności oraz form zawieranych z nimi kontraktów.

Ze względu na zaniedbania rozwojowe szkolnictwa wyższego w okresie PRL, w latach dziewięćdziesiątych minionego wieku jego rozwój został skierowany przede wszystkim na działalność dydaktyczną. Było to następstwem polityki finansowania zadań uczelni, realizowanej przez kolejne rządy. Pomimo tego Polska należy do krajów o ciągle niskim wskaźniku wykształcenia wyższego, choć od 1990 roku szybko on rośnie. Podtrzymanie tego wzrostu ma duże znaczenie o charakterze cywilizacyjnym dla naszego kraju.

¹⁰⁹ Na podstawie: Ph.G. Altbach, L. Reisberg, L.E. Rumbley, *Trends in global Higher Education: Tracking an Academic resolution*, Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education, Executive Summary, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO 2009.

3.11. Podsumowanie

Analiza materiałów źródłowych dostarczających informacji do oceny aktualnego stanu szkolnictwa wyższego w Polsce prowadzi do rozbieżnych wniosków: od oceny niedostatecznej, wynikającej z pozycji polskich uczelni w Rankingu Szanghajskim, do relatywnie pozytywnych ocen PKA, dotyczących jakości kształcenia.

Nie ulega wątpliwości, że polskie szkoły wyższe nie zajmują satysfakcjonujących miejsc w rankingach międzynarodowych. Winą za to można obciążać sposób działania szkolnictwa wyższego. Istnieją jednak także co najmniej dwie, niezawinione przez polskie uczelnie, przyczyny tego stanu rzeczy:

- nadanie w polityce państwa, w okresie ostatnich dwudziestu lat, priorytetu upowszechniania studiów, co było niezbędne w świetle katastrofalnych wskaźników skolaryzacji odziedziczonych po PRL;
- dramatycznie niskie, i relatywnie ciągle zmniejszane nakłady z budżetu państwa na badania naukowe i prace rozwojowe w całym ostatnim dwudziestolecu.

Tymczasem kryteria rankingów międzynarodowych oparte są na potencjale i wynikach działalności badawczej. Można zatem stwierdzić, że polskie uczelnie startowały w konkurencji „prowadzenie studiów”, a poza granicami kraju ocenianie są w innej konkurencji – „zasoby, badania i osiągnięcia naukowe”.

Zły stan sfery B+R w Polsce obciąża konto szkolnictwa wyższego, którego integralną częścią są badania naukowe. Należy jednak pamiętać, że „szkolnictwo wyższe” i „nauka” to dwa oddzielne działy¹¹⁰, finansowane osobno w budżecie państwa. Relacje w zakresie dostępu do środków finansowych pomiędzy „szkolnictwem wyższym” i „nauką” kształtują się obecnie jak 2,5 : 1. Dotyczy to zarówno nakładów budżetowych, jak i wskaźników udziału w PKB, podczas gdy uznaje się, że nakłady na naukę powinny być zbliżone do siebie, co oznacza, że nakłady na naukę powinny zostać radykalnie zwiększone. Dotychczasowy, katastrofalnie

¹¹⁰ W rozumieniu ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej.

niski poziom nakładów na naukę w Polsce – gdyby miał być utrzymany, w praktyce nie stwarzałyby żadnych szans na międzynarodowy awans naszego kraju w zakresie wyników badań naukowych. Bez uwzględnienia tych uwarunkowań ocena szkolnictwa wyższego byłaby niepełna.

Niezadawalający stan szkolnictwa wyższego wynika z ocen stanu kapitału intelektualnego w naszym kraju. Obraz wielu polskich uczelni jest dziś jednak zupełnie inny, niż jeszcze dziesięć lat temu. W wielu uczelniach publicznych i niepublicznych powstały nowe, imponujące kampusy, wybudowano ogromną liczbę nowych obiektów, oddano do użytku nowoczesnie wyposażone aule. Nie byłoby to możliwe bez ogromnego, nieopłaconego dodatkowo wysiłku społeczności akademickich, w tym zwłaszcza osób, które animowały i koordynowały te inwestycje. Wiele z nich sfinansowano lub dofinansowano ze środków własnych uczelni,

zaoszczędzonych w wyniku niełatwych procesów restrukturyzacji. Nie wolno przekreślać tego dorobku.

Dzisiaj jednak, mając do wyboru w konkluzji „ocenę niesatysfakcjonującą” – jaka wielokrotnie była formułowana publicznie, oraz ocenę „dostatecznie plus – dość dobrze”, jaka wynika z pomocniczego badania Pentora, przeprowadzonego w ramach naszego projektu, autorzy przedłożonego projektu *Strategii* wybierają tę pierwszą. Wskazujemy tę gorszą dla nas ocenę, ponieważ stan szkolnictwa wyższego nie jest satysfakcjonujący także dla nas. Podejmujemy wysiłki, aby poprawić ten stan. Wierzymy też, że taki wybór będzie bardziej mobilizował kolejne rządy i środowiska akademickie do wspólnego wysiłku, aby w najbliższej dekadzie mógł się dokonać przełom. Drogę do tego powinna wskazać *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010–2020*.

CZĘŚĆ II

**WIZJA, MISJA,
CELE STRATEGICZNE**

4. Wizja i misja szkolnictwa wyższego w Polsce

Pomyślność współczesnych społeczeństw w coraz większym stopniu zależy od powszechności i jakości edukacji wyższej oraz od stopnia rozwoju systemu uczenia się przez całe życie (*Life-long Learning*, LLL). Stanowi to zasadniczy warunek kulturowego i gospodarczego rozwoju kraju, efektywnego kształtowania kapitału intelektualnego, utrwalania struktur demokratycznego państwa prawnego i budowy instytucji społeczeństwa obywatelskiego.

Misją szkolnictwa wyższego jest kreowanie wiedzy oraz jej rozpowszechnianie i wykorzystywanie dla dobra człowieka i społeczeństwa. Wynika to z tradycyjnej idei i tożsamości uniwersytetu jako instytucji autonomicznej i samorządnej, o uniwersalnych zadaniach w sferze kształcenia i badań naukowych. W czasach nam współczesnych misja uczelni wymaga nowego określenia. Niezbędne jest nadanie nowej treści pojęciom posłannictwa i służebności uniwersytetu. Realizacja społecznej misji szkolnictwa wyższego odwołuje się do wartości etosu akademickiego, musi jednak brać pod uwagę również wymagania nakładane przez państwo działające w imieniu interesu publicznego, przez potrzeby otoczenia społecznego uczelni, w tym rynku pracy i rynku edukacyjnego, a także przez inne zewnętrzne czynniki wpływające na działalność uczelni. Strategie rozwoju szkolnictwa wyższego oraz jego instytucji muszą uwzględniać te uwarunkowania.

W systemie szkolnictwa wyższego niezbędne jest współistnienie uczelni różnych typów. Zróznicowanie to powinno dotyczyć nie tylko ich statusu prawnego, ale także specyfiki, misji i zakresu działania oraz reguł finansowania: od uniwersytetów skoncentrowanych na badaniach podstawowych i kształceniu kadr dla nauki, po zawodowe szkoły wyższe, zaspokajające potrzeby lokalnych społeczności i poszczególnych działów gospodarki narodowej. Wymaga to wpływania przez państwo na system szkolnictwa wyższego poprzez oddziaływanie o charakterze regulacyjnym. Przynosząca korzyści krajowi dywersyfikacja uczelni oparta na dostosowywaniu ich misji do diagnozowanych potrzeb społecznych i gospodar-

czych, wymaga zaangażowania grup interesariuszy spoza wspólnot akademickich.

W prezentowanym projekcie strategii zakładamy, że polskie uczelnie będą wypełniać w taki sposób tak rozumianą misję. Założenie to stanowi punkt wyjścia do określenia wizji rozwoju szkolnictwa wyższego w naszym kraju.

Polskie szkolnictwo wyższe staje w najbliższej dekadzie w obliczu poważnych wyzwań demograficznych. Negatywnym zjawiskiem z tym związanym należy przeciwdziałać. Prognozowane zmniejszenie się poziomu rekrutacji na studia może zostać ograniczone w wyniku wzrostu aspiracji edukacyjnych młodzieży z gorzej rozwiniętych obszarów kraju. Spadek wskaźnika skolaryzacji może zostać ograniczony dzięki aktywizacji edukacyjnej osób, które wcześniej zakończyły swój proces kształcenia. Pewne nadzieje można wiązać także ze wzrostem liczby studentów zagranicznych, co wymaga zasadniczej poprawy międzynarodowej pozycji polskiego szkolnictwa wyższego. Jednak bez względu na efektywność tych pożądanych działań, liczba studentów w Polsce znacznie spadnie. Dla uczelni stwarza to zarówno zagrożenia, jak i szanse.

Zaproponowana w tym opracowaniu wizja rozwoju szkolnictwa wyższego oparta została na założeniu, że ograniczenie zadań edukacyjnych w polskich uczelniach stanie się ich dobrze wykorzystaną szansą rozwojową w wyniku planowo wprowadzanych zmian systemowych i przekształceń instytucjonalnych prowadzących do:

- internacjonalizacji uczelni w wyniku m.in. wzrostu znaczenia badań naukowych;
- zmniejszenia się liczby szkół wyższych w wyniku ich konsolidacji a także eliminowania przez rynek instytucji pozbawionych własnych zasobów;
- zwiększenia stopnia różnorodności misji szkół wyższych i lepszego dostosowania ich oferty do oczekiwań zewnętrznych w wyniku rosnącej presji konkurencyjnej;
- wzrostu nakładów jednostkowych w szkolnictwie wyższym.

Opracowana wizja odwołuje się do tych przesłanek, proponując następujące priorytety:

1. Zachowywanie – w warunkach ograniczeń demograficznych – istniejących zasobów szkolnictwa wyższego oraz ich pomnażanie i doskonalenie w celu zapewnienia dostępności (równości szans) i powszechności wyższego wykształcenia oraz poprawy jego jakości.
2. Osiągnięcie przez polskie uczelnie wysokiej pozycji międzynarodowej, adekwatnej do potencjału intelektualnego, gospodarczego i kulturowego Polski, potwierdzonej w rankingach zagranicznych, tak aby szkolnictwo wyższe stało się atutem i źródłem prestiżu naszego kraju.
3. Wprowadzenie nowych rozwiązań umożliwiających osiągnięcie tych celów oraz usuwających zjawiska patologiczne w uczelniach.

Przyjęta przez nas wizja systemu i instytucji szkolnictwa wyższego w 2020 roku została oparta na koncepcji „uniwersytetu nowej odpowiedzialności publicznej” oraz zakłada realizację misji uczelni na szczeblu krajowym i lokalnym. W wymiarze międzynarodowym uzupełniona jest o elementy koncepcji uniwersytetu jako „otwartej sieci”¹¹¹, w ramach której realizowane są wspólne przedsięwzięcia edukacyjne i badawcze.

Zgodnie z tą wizją, stan szkolnictwa wyższego w perspektywie do roku 2020 określony zostanie przez następujące elementy:

(1) Powiązanie misji szkolnictwa wyższego z potrzebami społecznymi i gospodarczymi

- System szkolnictwa wyższego zostanie oparty na nowych zasadach harmonizacji idei i tradycji uniwersytetu z wymaganiami jego misji na miarę wyzwań XXI wieku, stymulującymi budowę społeczeństwa rozwiniętej demokracji, podnoszenie jakości kapitału intelektualnego i rozwój sektora wiedzy oraz zakładającymi prowadzenie skoordynowanej i spójnej polityki w oświacie, szkolnictwie wyższym, badaniach naukowych i w działaniach na rzecz rozwoju innowacyjności w gospodarce.

¹¹¹ Por. scenariusze rozwoju szkolnictwa wyższego OECD w rozdz. 2.

- Relacje pomiędzy szkolnictwem wyższym a gospodarką i rynkiem pracy staną się bardziej bezpośrednie i partnerskie, dzięki zinstytucjonalizowanym kontaktom pomiędzy przedsiębiorcami, pracodawcami i ich organizacjami a szkołami wyższymi i konferencjami rektorów, w wyniku:
 - stworzenia możliwości i warunków wzajemnych oddziaływań pomiędzy uczelniami a ich interesariuszami zewnętrznymi, dla lepszej realizacji społecznej misji uczelni, ku pożytkom jej otoczenia
 - uwzględniania przez uczelnie perspektywicznych uwarunkowań rynku pracy dla formowania i zaspokajania jego potrzeb i poprawy zatrudnialności absolwentów szkół wyższych.
- Misje poszczególnych szkół wyższych będą określane przez nie autonomicznie we współpracy z interesariuszami zewnętrznymi, ale zróżnicowane w celu dostosowywania działalności uczelni do jej własnej wizji rozwoju, w tym profilu naukowego i obszarów kształcenia oraz do potrzeb społecznych i preferencji kandydatów na studia.

(2) Powszechność i jakość kształcenia

- Zostanie utrzymana powszechność dostępu do wyższego wykształcenia na poziomie studiów I stopnia, stymulowana potrzebami społecznymi i gospodarczymi oraz aspiracjami edukacyjnymi kandydatów na studia. Zostaną wprowadzone rozwiązania gwarantujące zmniejszenie barier o charakterze ekonomicznym i społecznym za pomocą efektywnego systemu stypendialnego i kredytowego, tak aby mogła zostać stopniowo wprowadzona, bez ograniczenia dostępu do studiów, częściowa odpłatność za studia stacjonarne w uczelniach publicznych, spełniająca ważną rolę sprzężenia zwrotnego i regulatora w szkolnictwie wyższym. Stopień upowszechnienia finansowanych z budżetu państwa studiów II i III stopnia, będzie dostosowany do diagnozowanych potrzeb społecznych i gospodarczych, z pozostawieniem mechanizmom rynkowym stopnia powszechności tej części studiów II i III stopnia, która będzie finansowana ze środków pozabudżetowych.
- Zostaną upowszechnione różne formy uczenia się przez całe życie (*Life-long Learning, Life-wide Learning*), finansowane ze źródeł budżetowych i pozabudżetowych, z zaangażowaniem uczelni i podmiotów gospodarczych oraz twórców inicjatyw społecznych, w celu znacznego zwiększenia

liczby uczestników tego procesu z grona absolwentów szkół wyższych.

- Wysoka jakość działalności uczelni będzie stymulowana poprzez egzekwowanie odpowiedzialności uczelni za mierzalne efekty kształcenia i działalności badawczej oraz wprowadzenie skutecznych systemów wewnętrznego (w uczelniach) i zewnętrznego (akredytacja instytucjonalna – krajowa i międzynarodowa) zapewniania jakości. Wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji wzmocni te mechanizmy w sferze studiów. W obszarze badań naukowych i rozwojowych wykorzystywane będą narzędzia ewaluacji ich wyników w celu zapewniania efektywności wykorzystywania środków finansowych.

(3) Działalność naukowa i badawczo-rozwojowa uczelni

- Produktywność działalności naukowo-badawczej szkolnictwa wyższego zostanie podniesiona do poziomu krajów rozwiniętych o zbliżonym PKB.
- Efektywność działalności naukowo-badawczej pracownika naukowego szkolnictwa wyższego zostanie podniesiona do poziomu średniej efektywności w krajach rozwiniętych.
- Nastąpi konsolidacja potencjału naukowo-badawczego uczelni oraz niektórych instytutów naukowych i branżowych jednostek badawczo-rozwojowych.

(4) Polityka kadrowa i ścieżki awansu akademickiego

- Zostaną uelastycznione i zracjonalizowane zasady polityki kadrowej uczelni publicznych, z wyeliminowaniem patologicznej wieloletowości, oraz zasady wynagradzania, z poszanowaniem autonomii i specyfiki misji poszczególnych uczelni.
- Zmodyfikowane zostaną ścieżki awansu akademickiego poprzez wdrożenie rozwiązań opracowanych wspólnie przez KRASP i PAN, dotyczących zdobywania stopni i tytułu naukowego, przy założeniu upowszechniania alternatywnych ścieżek awansu.
- Zostaną wprowadzone w uczelniach wewnętrzne mechanizmy etatyzacyjne, ułatwiające zatrudnianie osób spoza środowiska akademickiego do udziału w procesie dydaktycznym i projektach badawczo-rozwojowych.

- Zostanie wprowadzona możliwość przechodzenia przez profesorów tytularnych w stan spoczynku.

(5) Obecność i pozycja polskiego szkolnictwa wyższego w świecie

- Kilka uczelni działających w nowej formule w następstwie planowo prowadzonych procesów konsolidacyjnych i rozwojowych, dofinansowywanych w wyniku postępowania konkursowego ze środków UE, osiągnie status uczelni flagowych a kilkanaście – status uczelni badawczych, co istotnie poprawi pozycję czołowych polskich uczelni w rankingach międzynarodowych.
- Zostaną stworzone warunki stymulujące i ułatwiające realizację inicjatyw uczelni w zakresie internacjonalizacji kształcenia oraz podnoszących atrakcyjność polskich uczelni jako partnerów w międzynarodowych przedsięwzięciach edukacyjnych i badawczych.

(6) Ład instytucjonalny

- Ugruntowany zostanie partnerski charakter relacji pomiędzy organami władzy publicznej a środowiskami akademickimi, przy spełnieniu następujących założeń:
 - społeczność akademicka oraz reprezentatywne dla niej instytucje i organizacje respektują wymagania rządności, rozliczalności, przejrzystości i dobrych praktyk w swym działaniu, kierując się zasadami bezstronności w życiu publicznym;
 - stosowanej w szkolnictwie wyższym zasadzie autonomii uczelni, w określonych prawnie granicach, towarzyszy poszanowanie zasad dobra wspólnego, służby publicznej i odpowiedzialności, tak aby prowadzone przez uczelnie działania były podejmowane w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony;
 - organy władzy publicznej respektują konstytucyjne zasady: powszechnego i równego dostępu do wykształcenia, autonomii szkół wyższych, wolności badań naukowych i ogłaszania ich wyników oraz wolności nauczania;
 - organy władzy publicznej respektują fundamentalne wartości i zasady uniwersytetu, prowadząc przewidywalną politykę, przy

poszanowaniu zasady partnerstwa z instytucjami i środowiskami akademickimi.

- W celu usprawnienia zadań na szczeblu centralnym zmodyfikowane zostaną zakres, sposób działania i zadania ministerstwa właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, a także wprowadzone zostaną nowe instytucje współtworzące ład systemowy szkolnictwa wyższego. W wyniku tych zmian zwiększona zostanie skuteczność działań nadzorczych i kontrolnych ministra oraz powstanie możliwość realizacji przez ministerstwo zadań o charakterze strategicznym, przy jednoczesnym powierzeniu części zadań podmiotom instytucjonalnym, pośredniczącym pomiędzy ministrem a uczelniami. W tym celu:
 - ustanowiona zostanie Agencja Rządowa pod nazwą Narodowy Fundusz Szkolnictwa Wyższego, która przejmie finansowanie uczelni;
 - rozszerzone zostaną kompetencje Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego wraz z jej przekształceniem w Radę Główną Szkolnictwa Wyższego i Nauki;
 - rozszerzone zostaną kompetencje Państwowej Komisji Akredytacyjnej wraz z jej przekształceniem w Państwową Komisję Akredytacji i Uprawnień Akademickich;
 - zachowane i ugruntowane zostaną zadania i formuła działania ustawowo umocowanych konferencji rektorów;
 - ustanowiona zostanie Polska Agencja Wymiany Akademickiej;
 - zmodyfikowane zostaną kompetencje i zasady działania Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułu.
- Wszystkie uczelnie, w tym branżowe (artystyczne, medyczne, wojskowe) zostaną poddane nadzorowi ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, działającego w sprawach branżowych w porozumieniu z ministrem właściwym ze względu na charakter uczelni.

(7) Ustrój uczelni i reguły zarządcze

- Ustrój uczelni publicznych i niepublicznych będzie zdywersyfikowany – zostanie on określony przez ich status prawny i założycielski, reguły zarządcze i zasady finansowania ze środków budżetowych i pozabudżetowych, z wprowadzeniem możliwości zmiany statusu ustrojowego

z publicznoprawnego na prywatnoprawny i odwrotnie, z możliwością powstania niepublicznych uczelni Skarbu Państwa, oraz przekształcenia uczelni niepublicznej w publiczną.

- Zarządzanie uczelniami publicznymi będzie oparte na zasadzie harmonizacji, w ramach zwiększonych kompetencji zarządczych rektora, funkcji o charakterze *governance* w sferze kształcenia, badań naukowych i społecznej misji uczelni, oraz funkcji o charakterze *management* w sferze zasobów uczelni, z możliwością wprowadzania przez uczelnie, w ramach swych statutów, analogicznego rozdzielenia funkcji nadzorczych pomiędzy senat i nowy organ w postaci rady powierniczej, z przekazaniem jej uprawnień ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa w odniesieniu do gospodarowania mieniem uczelni. Rady takie mogłyby być powoływane, także opcjonalnie, w uczelniach branżowych w celu konsolidacji nadzoru zainteresowanych ministrów, oraz obligatoryjnie, w przypadku związku uczelni publicznych i w niepublicznych uczelniach skarbu państwa.
- Zostanie zmodyfikowany zakres działania i odpowiedzialności oraz, opcjonalnie, sposób powoływania organów uczelni publicznych, a także wprowadzony będzie efektywny system zarządzania jakością w najważniejszych obszarach działania uczelni.

(8) Konsolidacja, konwergencja i transparentność systemu szkolnictwa wyższego

- Konwergencja sektorów publicznego i niepublicznego w szkolnictwie wyższym zostanie oparta na nowych zasadach odnoszonych do mierzalnych kryteriów jakościowych, zapewniających, w stopniu możliwym ze względu na ogólne uwarunkowania prawne, równość reguł konkurencji o środki budżetowe przeznaczane na kształcenie, na badania naukowe i prace badawczo-rozwojowe.
- Nastąpi racjonalizacja instytucjonalna w obu sektorach w nadmiernie rozdrobnionym polskim systemie szkolnictwa wyższego (konsolidacja w drodze łączenia się uczelni, albo tworzenie związków uczelni jako uniwersytetów o charakterze federacyjnym), co zwiększy krajową i międzynarodową konkurencyjność uczelni.
- Zostanie zapewniona przejrzystość i rozliczalność systemu szkolnictwa wyższego i poszczególnych uczelni, zapewniająca wszystkim interesariuszom

– krajowym i zagranicznym – jednoznaczne rozumienie zasad działania systemu szkolnictwa wyższego oraz misji i reguł ustrojowych poszczególnych uczelni, ich profilu oraz poziomu edukacyjnego i badawczego, poprzez wprowadzenie wielowymiarowego systemu typologii, klasyfikacji, rankingowania i benchmarkingu.

(9) Zasady finansowania

- Stosowane będą stabilne zasady zapewniające przewidywalność poziomu nakładów z budżetu państwa na działalność edukacyjną i badawczą uczelni, przy jednoczesnym stymulowaniu wzrostu ich finansowania ze źródeł pozabudżetowych, tak aby łączne nakłady, ze zróżnicowanych źródeł, na szkolnictwo wyższe osiągnęły poziom 2% PKB, przy proporcji środków budżetowych i pozabudżetowych, zbliżonej do 1:1, oraz analogicznie poziom 2% PKB na B+R, przy podobnej proporcji środków budżetowych i pozabudżetowych.
- Wprowadzone zostaną nowe zasady finansowania zadań edukacyjnych uczelni przez Agencję Rządową, ze środków wydzielonego w budżecie państwa i dostępnego dla wszystkich typów uczelni, tzw. Narodowego Funduszu Szkolnictwa Wyższego. W zdywersyfikowanym systemie szkolnictwa wyższego z funduszu tego będą rozdzielane środki, z częściowym wykorzystaniem reguł konkursowych w ramach zróżnicowanych strumieni finansowych z określonymi regułami dostępu, na zasadach kontraktowych na okres 3–5 lat, na zadania związane z kształceniem studentów studiów stacjonarnych, uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich i kadr naukowych oraz utrzymaniem uczelni, w tym na remonty, a także środki na pomoc materialną dla studentów i doktorantów oraz na inwestycje. Te reguły finansowania zostaną osadzone w systemie zadaniowego budżetu państwa oraz budżetowania w ramach perspektywy kilkuletniej.

(10) Zasady etyki zawodowej i dobre praktyki w działaniu uczelni.

- Wobec nauczycieli akademickich egzekwowane będą wymagania wynikające z kodeksów etycznych w nauce.

- W praktyce działania uczelni akademickich promowane będą reguły Kodeksu Dobrych Praktyk Szkół Wyższych, ogłoszonego przez Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich.
- Skutecznie stosowane będą przez organy uczelni, zgodnie z przepisami ustawowymi, wymogi walki z niewłaściwymi zachowaniami zarówno w procesie kształcenia, jak i w związku z naruszaniem reguł poszanowania autorstwa w pracach naukowych, a także dotyczącymi zjawisk o charakterze korupcyjnym w uczelniach.

Autorzy projektu strategii wyrażają nadzieję, że tak nakreślona wizja szkolnictwa wyższego przewidziana na 2020 rok, odpowiada wymaganiom rozwojowym kraju, zyska poparcie kolejnych rządów i stanowić będzie istotny czynnik wyzwalający ambicje środowisk akademickich, mobilizujący je do wysiłku na rzecz osiągnięcia założonych celów.

5. Cele strategiczne

5.1. Działalność edukacyjna uczelni

Komentarz wprowadzający:

O efektywności kształcenia i jakości wykształcenia absolwentów decydują przede wszystkim działania prowadzone w poszczególnych uczelniach i w ich jednostkach organizacyjnych. Dlatego sformułowane tu cele i działania służące realizacji tych zadań odnoszą się przede wszystkim do uczelni.

CS1: DOSTOSOWANIE SYSTEMU KSZTAŁCENIA DO ZMIENIAJĄCYCH SIĘ POTRZEB SPOŁECZNYCH

CO1.1: Upowszechnienie uczenia się przez całe życie

Działania:

1. Wspieranie przez państwo idei *life-long learning* (LLL), m.in. poprzez:
 - prowadzenie akcji informacyjnej rozbudzającej w społeczeństwie świadomość potrzeb edukacyjnych i przekonanie, że kształcenie się przez całe życie jest naturalnym elementem osobistej aktywności każdego człowieka, przynoszącym mu wielowymiarowe korzyści;
 - wprowadzanie odpowiednich regulacji prawnych, stwarzających warunki do rozwoju różnorodnych form kształcenia, skierowanych zwłaszcza do osób, które – z różnych powodów – nie mogą skorzystać z oferty tradycyjnych studiów;
 - koordynowanie prowadzonych przez uczelnie i inne instytucje działań informacyjno-doradczych w zakresie możliwości korzystania z różnych form kształcenia się przez całe życie;
 - wspieranie rozwoju instytucji i struktur organizacyjnych, ukierunkowanych na realizację różnych form kształcenia osób dorosłych, takich jak uniwersytety otwarte, uniwersytety trzeciego wieku itp.;
 - wspieranie rozwoju struktury informacyjno-telekomunikacyjnej

- i tworzenie warunków – także finansowych – do korzystania przez osoby kształcące się z nowoczesnych technik informacyjnych, m.in. w celu wspomagania nauczania na odległość oraz umożliwienia korzystania z otwartych zasobów edukacyjnych;
- stworzenie zachęt do uczenia się, m.in. przez odpowiednie rozwiązania w systemie podatkowym;
- stworzenie zachęt dla przedsiębiorstw inwestujących w doksztalcenie pracowników, m.in. przez odpowiednie rozwiązania w systemie podatkowym.

2. Pełnienie przez uczelnie roli „integratora” procesu uczenia się przez całe życie w różnych warunkach i okolicznościach (*life-wide learning* – LWL), tzn. stwarzanie warunków do realizacji różnych ścieżek kształcenia (różnych dróg dochodzenia do konkretnych kwalifikacji formalnych), m.in. poprzez:
 - uznawanie efektów uczenia się, osiągniętych w sposób „nietradycyjny”, tzn.:
 - w procesie kształcenia (samokształcenia) nieformalnego (*informal learning*), realizowanego niejako „przy okazji”, często w związku z wykonywaną pracą zawodową, i niemającego formy zorganizowanych zajęć,
 - w procesie kształcenia pozaformalnego (*non-formal learning*), mającego zwykle formę zorganizowanych zajęć, prowadzonych najczęściej przez instytucje spoza systemu szkolnictwa wyższego, jako alternatywnej formy spełnienia całości lub części wymagań, niezbędnych do uzyskania określonej kwalifikacji (dyplomu, świadectwa itp.) i – po ewentualnym zrealizowaniu brakujących elementów tych wymagań – wydawanie dokumentu poświadczającego uzyskanie odpowiedniej kwalifikacji;
 - prowadzenie działań informacyjnych i doradczych, wspomagających studentów i potencjalnych studentów (zwłaszcza studentów „nietypowych”).

Komentarz:

Zaangażowanie się uczelni w prowadzenie różnych form kształcenia w ramach wspierania idei LLL oraz uznawanie efektów uczenia się osiągniętych w sposób „nietradycyjny” może – oprócz przyczyniania się do kształtowania społeczeństwa wiedzy – stanowić jeden ze sposobów niwelowania skutków niżu demograficznego i poprawy wskaźników skolaryzacji brutto (a przynajmniej utrzymania dotychczasowego poziomu).

3. Zapewnienie otwartości i drożności systemu szkolnictwa wyższego, m.in. poprzez odpowiednią konstrukcję Krajowych Ram Kwalifikacji (KRK), stwarzającą możliwość dochodzenia różnymi drogami do kwalifikacji każdego rodzaju.

Komentarz:

Dla zapewnienia otwartości i drożności systemu szkolnictwa wyższego odpowiednim regulacjom muszą towarzyszyć właściwe działania na poziomie uczelni. Szczególnie istotne jest projektowanie studiów i innych form kształcenia tak, aby były one dostępne dla kandydatów o różnym profilu wcześniej zdobytego wykształcenia.

4. Dostosowanie systemu kształcenia w uczelniach do poszerzającego się kręgu potencjalnych odbiorców (osoby w różnym wieku, o zróżnicowanych motywacjach i oczekiwaniach związanych z kształceniem, różnym przygotowaniu do podjęcia kształcenia, różnych predyspozycjach itp.), charakteryzujących się zróżnicowanymi potrzebami (doskonalenie kompetencji zawodowych, rozwój osobowościowy, zachowanie sprawności intelektualnej itp.), m.in. poprzez:
 - rozwijanie, wzbogacanie i różnicowanie – co do form, treści i metod kształcenia – oferty edukacyjnej, obejmującej różne formy studiów (w szczególności studiów łączących w różnych proporcjach cechy studiów stacjonarnych i studiów „na odległość”) oraz inne formy kształcenia;

- szersze, niż w przypadku tradycyjnych studiów, współdziałanie uczelni z interesariuszami zewnętrznymi (pracodawcami, przedstawicielami organizacji i stowarzyszeń zawodowych, władzami lokalnymi itp.) przy tworzeniu oferty dydaktycznej oraz realizacji procesu dydaktycznego.

5. Poszerzanie oferowania przez uczelnie możliwości kształcenia zindywidualizowanego, zarówno co do ścieżki kształcenia przez całe życie, jak i do poszczególnych jej elementów (studiów, programów, kursów itp.).

Komentarz:

Celem indywidualizacji kształcenia jest dopasowanie przez uczelnię oferty edukacyjnej w możliwie jak największym zakresie do indywidualnego odbiorcy (studenta), a nie „dopasowanie odbiorcy” (studenta) do zunifikowanego modelu kształcenia.

6. Wypracowanie koncepcji funkcjonowania jednostek edukacyjnych typu „uniwersytet otwarty” oraz wprowadzenie zachęt i zapewnienie (przyznawanych w postępowaniu konkursowym) środków na inwestycje niezbędne do realizacji takich jednostek.

Komentarz:

W większości krajów „uniwersytet otwarty” (*open university*) oznacza instytucję (uczelnię), prowadzącą studia oraz inne, różnorodne formy kształcenia, przeznaczone przede wszystkim dla osób, dla których typowe studia stacjonarne nie są odpowiednie. Zajęcia prowadzone są najczęściej w systemie kształcenia na odległość z wykorzystaniem różnych technik informacyjno-komunikacyjnych. W Polsce natomiast termin „uniwersytet otwarty” stosowany jest najczęściej w odniesieniu do wydzielonego podmiotu działającego w ramach uczelni w oparciu o zasoby kadrowe i materialne innych jednostek organizacyjnych, wykorzystującego różne, często tradycyjne techniki kształcenia (wykłady w audytoriach, seminaria itp.).

CO1.2: Zwiększenie dostępności studiów i wyrównywanie szans edukacyjnych na poziomie wyższym

Komentarz:

Odsetek osób podejmujących studia bezpośrednio po ukończeniu szkoły średniej osiągnął w Polsce poziom wyższy niż w wielu krajach wysoko rozwiniętych. Nadrzędnym celem i zadaniem nie jest zatem jego dalsze zwiększanie, lecz raczej rozszerzenie spektrum studiujących o osoby „dorosłe” (powracające do systemu kształcenia) i wyrównywanie szans zdobycia wykształcenia na poziomie wyższym przez osoby z różnych grup społecznych i w różnym wieku, z zachowaniem należytej troski o jakość tego wykształcenia.

Działania:

1. Utrzymywanie osiągniętej wartości współczynnika skolaryzacji brutto na studiach I stopnia (co nie wyklucza jego zwiększenia się w wyniku wzrostu liczby studentów „dorosłych”).
2. Wyrównywanie szans dostępu do kształcenia na poziomie wyższym dla kandydatów ze wszystkich warstw i grup społecznych, m.in. poprzez:
 - dokonanie oceny stanu, a w tym inwentaryzacji dotąd prowadzonych działań na uczelniach w sprawie tworzenia warunków do studiowania osobom z grup zagrożonych wykluczeniem w tym obszarze, w tym zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych, a następnie opracowanie przez rząd planu działań na rzecz zwiększenia współczynnika skolaryzacji na poziomie wyższym w tych grupach;
 - prowadzenie akcji informacyjnej i promocyjnej w szkołach średnich, zwłaszcza na obszarach odległych od dużych ośrodków akademickich, zachęcającej do podejmowania studiów i wskazującej wynikające z tego korzyści;
 - wprowadzenie instrumentów finansowych, umożliwiających podjęcie studiów osobom o niższym statusie ekonomicznym, osobom niepełnosprawnym itp.;
 - wspieranie decyzji racjonalizujących rozmieszczenie uczelni (także ich filii i ośrodków zamiejscowych) tak, aby stworzyć studentom – zwłaszcza na studiach I stopnia – możliwości uczęszczania na zajęcia w pobliżu miejsca zamieszkania;
 - tworzenie warunków technicznych do realizacji kształcenia na odległość.
3. Udzielanie przez uczelnię pomocy studentom w rozwiązywaniu specyficznych problemów materialnych, socjalnych i osobistych.
4. Zapewnienie przejrzystych reguł i procedur rekrutacji na studia, m.in. poprzez:
 - utrzymywanie zasady, że rekrutacja na studia I stopnia jest oparta na wynikach egzaminu maturalnego, a dodatkowe sprawdziany organizowane przez uczelnie są przeprowadzane jedynie dla

- sprawdzenia szczególnych uzdolnień (m.in. w uczelniach artystycznych i akademiach wychowania fizycznego) lub w przypadku gdy kandydat nie zdał egzaminu maturalnego z przedmiotu znajdującego się w wymaganiach rekrutacyjnych, z zachowaniem takiego samego poziomu wymagań, sposobów oceny oraz przejrzystości i obiektywności postępowania jak na egzaminie maturalnym;
- stworzenie procedur rekrutacji na studia II stopnia, zapewniających równe prawa absolwentom „własnych” i „zewnętrznych” studiów I stopnia, a docelowo wykorzystanie w procesie rekrutacji na studia II stopnia wyników odpowiednio zaprojektowanych standaryzowanych egzaminów, którym poddawani byłiby absolwenci studiów I stopnia, zamierzający ubiegać się o przyjęcie na studia II stopnia (takich, jak stosowany w niektórych krajach *Graduate Record Examination*).

CO1.3: Poprawa stopnia dopasowania kompetencji absolwentów uczelni do potrzeb społecznych i gospodarczych

Komentarz:

Realizacja tak szeroko sformułowanego celu obejmuje działania zmierzające do:

- lepszego dopasowania kompetencji absolwentów – niezależnie od dziedziny studiów – do potrzeb rynku pracy (poprawy „zatrudnialności”);
- lepszego dopasowania liczby studentów i absolwentów studiów w poszczególnych dziedzinach do realnych, wiarygodnie zdiagnozowanych potrzeb społecznych;
- lepszego przygotowania absolwentów do wnoszenia twórczego wkładu w rozwój gospodarki opartej na wiedzy;
- lepszego przygotowania absolwentów do wnoszenia twórczego wkładu w rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Działania:

1. Ukierunkowanie procesu i programów kształcenia na osiąganie przez absolwentów odpowiednio zdefiniowanych efektów kształcenia, obejmujących:

- wiedzę i umiejętności przydatne w miejscu pracy, a także umiejętności o charakterze ogólnym, przydatne niezależnie od charakteru wykonywanej pracy zawodowej;
- kompetencje związane z umiejętnością aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie i przyczyniania się do jego rozwoju

Komentarz:

Termin „program studiów” używany jest w rozumieniu zbliżonym do swojego angielskojęzycznego odpowiednika (*programme, study programme*) i do używanego obecnie w tym znaczeniu terminu „studia na kierunku” lub „kierunek studiów”. Przyjęcie takiej terminologii zostało podyktowane chęcią uniknięcia używania przy opisie proponowanych rozwiązań terminu „kierunek”, kojarzonego z centralną listą kierunków studiów, centralnie ustalonymi standardami kształcenia itp.

2. Wspieranie kształcenia zorientowanego na umiejętności praktyczne, opartego na wyróżnieniu (dla studiów I i II stopnia) profilu praktycznego (zawodowego), m.in. poprzez:
 - ustanowienie wymagań kadrowych, dotyczących zatrudniania osób mających doświadczenie zawodowe związane z pracą poza uczelnią;
 - stworzenie systemu bodźców zwiększających zainteresowanie praktykami zawodowymi ze strony podmiotów gospodarczych i instytucji publicznych;
 - upowszechnienie wspólnego prowadzenia przez uczelnie i podmioty zewnętrzne (firmy, instytucje publiczne itp.) prac dyplomowych oraz praktyk studenckich.
 - wykorzystywanie w procesie kształcenia nowoczesnej aparatury i narzędzi, udostępnionych nieodpłatnie lub na preferencyjnych warunkach przez firmy;
 - tworzenie, tam gdzie warunki lokalne na to pozwalają, gospodarczego zaplecza uczelni, stanowiącego jednocześnie poligon doświadczalny dla zdobywania przez studentów umiejętności o charakterze praktycznym;

- włączanie do programów studiów elementów wiedzy i umiejętności niezbędnych do uzyskiwania uprawnień zawodowych w stowarzyszeniach krajowych i zagranicznych.

Komentarz:

Wspieranie kształcenia o profilu praktycznym, będzie przeciwdziałać zjawisku określanemu jako *academic drift*.

3. Upowszechnienie praktyki zdobywania stopnia doktora na podstawie osiągnięć twórczych związanych z wykonywaną pracą zawodową oraz w wyniku tworzenia warunków do prowadzenia wspólnie przez uczelnie i podmioty zewnętrzne studiów doktoranckich (*collaborative doctoral education*¹¹²).

Komentarz:

Postulat zdobywania stopnia doktora w oparciu o twórcze osiągnięcia związane z wykonywaną pracą zawodową jest zgodny zarówno z kształtującą się w środowisku międzynarodowym wizją doktoratu „zawodowego”/”specjalistycznego” (*professional doctorate*) – który może, lecz nie musi być wyróżniony nazwą, inną niż tradycyjny „doktorat badawczy” (PhD)¹¹³ – jak i z regulacjami obowiązującymi obecnie w Polsce. Nie wydaje się natomiast racjonalną idea tworzenia studiów doktoranckich o profilu „zawodowym” o programie odmiennym od tradycyjnych studiów doktoranckich, adresowanych do osób niemających żadnego doświadczenia zawodowego.

4. Współdziałanie uczelni z pracodawcami oraz przedstawicielami organizacji i stowarzyszeń zawodowych, oraz instytucji życia publicznego, w ramach organów uczelni, podejmujących decyzje dotyczące procesu i programu studiów.

¹¹² *Collaborative Doctoral Education: University-Industry Partnerships for Enhancing Knowledge Exchange*, by L. Borel-Damian, EUA, 2009.

¹¹³ H. Eggins, *The professional doctorate: a response to 21th century requirements for European higher education?*, *EUA Bologna Handbook*, rozdz. C 4.4-5 (2009), Raabe Academic Publishers.

5. Upowszechnienie i rozwój różnorodnych form kształcenia oferowanych przez uczelnie (studia, studia podyplomowe, kursy, szkolenia), opracowywanych w odpowiedzi na konkretne zamówienie ze strony podmiotów gospodarczych i instytucji życia publicznego lub we współdziałaniu z nimi.
6. Współdziałanie uczelni z dużymi firmami w procesie uruchamiania i prowadzenia centrów szkoleniowych.
7. Tworzenie przez uczelnie specjalnej oferty kształcenia, adresowanej do właścicieli i pracowników małych i średnich firm.
8. Tworzenie warunków, w tym regulacji prawnych, sprzyjających międzysektorowej mobilności pracowników, tzn. zatrudnianiu osób z praktyką zawodową na uczelniach oraz czasowemu zatrudnieniu nauczycieli akademickich w przedsiębiorstwach, instytucjach publicznych itp.
9. Wspieranie różnych platform dialogu środowisk akademickich i gospodarczych, mającego na celu wspólne rozwiązywanie problemów występujących na styku działania obu sektorów.

Komentarz:

Ścisła współpraca uczelni z otoczeniem gospodarczo-społecznym może rodzić zagrożenia w postaci:

- podporządkowania kształcenia krótkookresowym potrzebom rynku pracy;
- koncentracji na wąskich umiejętnościach;
- przekształcenia uczelni w instytucję szkoleniową i rozmycia jej odpowiedzialności za kształcenie.

Przyjmuje się w związku z tym, że – niezależnie od modelu współpracy z otoczeniem – odpowiedzialność za proces kształcenia i jego efekty ponosi uczelnia.

10. Zapewnienie przez instytucje państwowe powszechnej dostępności informacji dotyczącej:
- aktualnego stanu rynku pracy, w tym różnic w zarobkach absolwentów poszczególnych obszarów studiów oraz absolwentów poszczególnych uczelni;
 - przewidywanych (w horyzoncie kilku lat) potrzeb rynku pracy i poziomu wynagrodzeń w różnych zawodach itp.;
 - przewidywanych długookresowych zmian na rynku pracy, wynikających z przyjętej strategii rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wspieranie zinstytucjonalizowanych form doradztwa i pomocy w zakresie planowania kariery zawodowej, adresowanych przede wszystkim do uczniów szkół średnich, ale także do studentów.
11. Upowszechnianie różnych form kształcenia „przedmaturalnego” (uniwersytetów młodzieżowych itp.), oferowanych przez uczelnie, przeznaczonych dla uczniów szkół średnich (w mniejszym zakresie – także dla uczniów szkół podstawowych), służących lepszemu przygotowaniu do podjęcia studiów i zwiększeniu motywacji do studiowania w obszarach niecieszących się dostatecznym zainteresowaniem kandydatów, a istotnych z punktu widzenia realizacji celów społecznych, zwłaszcza rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.
12. Stosowanie zachęt dla studentów do podejmowania studiów w obszarach ważnych ze względów społecznych i gospodarczych, w postaci odpowiednich rozwiązań w systemie pomocy materialnej (np. odpowiednie ukształtowanie systemu spłat pożyczek i kredytów studenckich).
13. Wspieranie różnych form aktywności społecznej studentów, m.in. poprzez:
- udzielanie wsparcia inicjatywom kształtującym właściwe postawy społeczne i rozwój osobowy studentów;
 - traktowanie działalności społecznej poza uczelnią jako formy realizacji tej części wymagań związanych z programem studiów, która odpowiada kształtowaniu postaw określonych w KRK.

CO1.4: Poprawa warunków kształcenia się osób szczególnie uzdolnionych

Działania:

1. Wzbogacenie mechanizmów stwarzających kandydatom na studia o wybitnych predyspozycjach i osiągnięciach możliwość podjęcia – niezależnie od ich sytuacji materialnej – studiów w najlepszych uczelniach w Polsce.
2. Otaczanie studentów studiów I i II stopnia, wykazujących szczególne zdolności, indywidualną opieką i umożliwianie im realizacji specjalnie zaprojektowanych programów i planów studiów, a w szczególności szybszego kończenia studiów, a także tworzenie im dodatkowych możliwości rozwoju przez udział w pracach kół naukowych, projektach badawczych, zaangażowanie w działalności akademickich inkubatorów przedsiębiorczości itp.

Komentarz:

Realizacja tego postulatu nie wymaga – w przypadku wdrożenia elastycznego programu studiów – tworzenia żadnych szczególnych struktur organizacyjnych.

3. Podniesienie poziomu studiów doktoranckich (studiów III stopnia) i zapewnienie ich uczestnikom właściwych warunków rozwoju, m.in. w wyniku:
 - ugruntowania zasady, że podstawowym elementem procesu kształcenia jest prowadzenie przez doktoranta – pod kierunkiem opiekuna – twórczej pracy badawczej (*training by research, not training for research*)¹¹⁴;
 - koncentracji kształcenia w ośrodkach zapewniających najlepsze ku temu warunki, tzn. przede wszystkim w tych uczelniach/jednostkach, które mogą zagwarantować odpowiednią jakość kształcenia;

¹¹⁴ *Doctoral Programmes for the European Knowledge Society*, European University Association, 2005.

- rozwoju środowiskowych i interdyscyplinarnych studiów doktoranckich (w celu stworzenia „masy krytycznej”, sprzyjającej osiągnięciu odpowiedniej jakości i efektywności kształcenia i prowadzonych badań) oraz prowadzenie doktoratów przez dwie współpracujące ze sobą uczelnie akademickie (krajowe albo krajową i zagraniczną);
- zapewnienia doktorantowi:
 - właściwych warunków realizacji badań w macierzystej uczelni oraz możliwości korzystania z różnych form mobilności,
 - właściwych dochodów,
 - odpowiednich gwarancji i zabezpieczeń socjalnych;
- stworzenie warunków do szybszego uzyskiwania stopnia doktora przez – adresowaną do wszystkich lub tylko najlepszych studentów – częściową integrację studiów III stopnia ze studiami II stopnia (zwłaszcza na uczelniach prowadzących studia II stopnia o profilu badawczym); wprowadzenie dla szczególnie uzdolnionych absolwentów studiów I stopnia przyjętych na studia II stopnia „szybkiej ścieżki” prowadzącej do doktoratu;
- upowszechnienie praktyki powoływania ekspertów zagranicznych na recenzentów rozpraw doktorskich;
- poddawanie studiów doktoranckich procedurze akredytacji z udziałem ekspertów zagranicznych.

Komentarz:

- Jest kwestią dyskusyjną, czy postulat znacznego zwiększenia liczby osób kształconych na poziomie doktorskim, uzasadniany – zwłaszcza w środowisku akademickim – zarówno oczekiwanymi zmianami na rynku pracy (przewidywanym zapotrzebowaniem gospodarki opartej na wiedzy na fachowców mających umiejętność prowadzenia badań), jak i koniecznością zapewnienia właściwych warunków rozwoju społecznego (społeczną potrzebą posiadania odpowiednio wykształconych elit), jest zasadny, a jego realizacja odpowiada potrzebom społecznym. Niezbędna jest więc rzetelna analiza tych potrzeb.
- Racjonalizacja liczby osób studiujących w ramach studiów III stopnia (finansowanych ze środków publicznych) stwarza większe możliwości zapewnienia im właściwych warunków prowadzenia

badań i odpowiedniego statusu materialnego – niezbędnych dla pozyskania odpowiednich kandydatów i zapewnienia wysokiej jakości kształcenia. Statystyczna „bylejakość” kształcenia na poziomie doktorskim, wynikająca z istnienia wielu słabych programów studiów doktoranckich (nawet przy imponujących wskaźnikach ilościowych), nie przyczynia się do poprawy międzynarodowej pozycji polskich uczelni i polskiego szkolnictwa wyższego.

– Koncentracja kształcenia na poziomie doktorskim w ośrodkach zapewniających najlepsze ku temu warunki jest tendencją globalną, wynikającą z obserwacji, że dobre studia doktoranckie są bardzo kosztowne, a słabe nie mają uzasadnienia. W krajach o wysokim poziomie studiów doktoranckich liczba instytucji prowadzących takie studia jest ograniczona (w USA jest to mniej niż 10% wszystkich szkół wyższych, a kształcą one niewielki procent ogólnej liczby studentów; w Niemczech koncentracja kształcenia na poziomie doktorskim następuje w wyniku realizacji tzw. Excellence Initiative).

CS2: PODNIESIENIE JAKOŚCI KSZTAŁCENIA W WARUNKACH JEGO MASOWOŚCI

CO2.1: Poprawa poziomu przygotowania kandydatów na studia poprzez lepszą koordynację działań w systemie szkolnictwa wyższego i w systemie oświaty

Działania:

1. Szerszy udział środowiska akademickiego w opracowywaniu i wdrażaniu nowych programów nauczania i sposobów egzaminowania w szkolnictwie średnim, w tym:
 - wspieranie wprowadzania nowych podstaw programowych i związanych z nimi zmian w szkolnictwie średnim;
 - promowanie egzaminu maturalnego zapewniającego zróżnicowanie charakteru i stopnia trudności zadań w celu umożliwienia wielowymiarowej charakterystyki uczniów, a zwłaszcza ujawniania ich ponadprzeciętnych zdolności;

- udzielanie wsparcia merytorycznego w analizie danych z systemu egzaminacyjnego (zwłaszcza egzaminów maturalnych) i wykorzystaniu wyników takich analiz w procesie doskonalenia programów nauczania.
2. Szerszy udział środowiska akademickiego w przygotowywaniu i prowadzeniu egzaminów maturalnych w celu lepszego ich powiązania z potrzebami szkolnictwa wyższego, w tym poprzez:
 - wpływanie na treść egzaminu maturalnego, a zwłaszcza tych jego części, które mają pełnić przede wszystkim funkcje służebne wobec rekrutacji na wyższe uczelnie;
 - działania prowadzące do lepszego powiązania systemu informatycznego wspomagającego przeprowadzenie egzaminów maturalnych z systemami informatycznymi w szkolnictwie wyższym.
 3. Inicjowanie, propagowanie i wspieranie różnych form działalności edukacyjnej, adresowanej do uczniów szkół średnich, realizowanej na terenie miast, szkół i uczelni, takich jak:
 - prowadzenie przez nauczycieli akademickich i studentów w szkołach średnich akcji informacyjno-promocyjnych, zachęcających do podejmowania studiów i wskazujących na wynikające z tego korzyści w tym do podejmowania studiów w dziedzinach ważnych z punktu widzenia strategii rozwoju kraju, a cierpiących na deficyt kandydatów na studia);
 - oferowanie przez uczelnie różnych form kształcenia „przedmaturalnego” (uniwersytetów młodzieżowych, uniwersytetów dziecięcych itp.), służących lepszemu przygotowaniu do podjęcia studiów i zwiększeniu motywacji do studiowania;
 - pobudzanie zainteresowania młodzieży osiągnięciami nauki poprzez organizowanie festiwalu nauki i pikników naukowych, a także inwestowanie w takie przedsięwzięcia jak Centrum Nauki „Kopernik”.
 4. Prowadzenie działań motywujących do podejmowania zawodu nauczyciela przez osoby o odpowiednich kwalifikacjach merytorycznych i cechach osobowościowych – eliminowanie zjawiska negatywnej selekcji do zawodu nauczyciela.

5. Szersze zaangażowanie uczelni w proces doskonalenia przez nauczycieli swoich kompetencji, zwłaszcza w zakresie nowoczesnych metod, technik i narzędzi nauczania oraz eliminowania nowej formy „bariery cyfrowej” (*digital divide*) między uczniami i kadrami nauczającą.
6. Wprowadzenie rozwiązań systemowych, umożliwiających nauczycielom poszerzenie wiedzy i umiejętności przez ich udział w różnych formach działalności uczelni, związanych z kształceniem i prowadzeniem badań.
7. Wprowadzenie ułatwień organizacyjnych w zdobywaniu przez nauczycieli szkół średnich stopnia doktora.
8. Rozszerzanie oferty edukacyjnej uczelni o treści (dotyczące zarządzania oświatą, budowy programów nauczania, ewaluacji i nadzoru, itp.), adresowane do osób zatrudnionych w ministerstwie właściwym ds. oświaty.

CO2.2: Stworzenie warunków systemowych sprzyjających jednoznaczności i poprawie efektów kształcenia oraz zwiększaniu społecznego zaufania do studiów wyższych

Działania:

1. Wdrożenie Krajowych Ram Kwalifikacji¹¹⁵ (KRK) dla szkolnictwa wyższego, spełniające następujące założenia:
 - a) Założenia dotyczące profili kwalifikacji, związanych z obszarem i charakterem kształcenia:
 - przyjęcie, że na poziomie centralnym określone są jedynie oczekiwane efekty kształcenia dla szerokich obszarów kształcenia, analogicznych do obszarów wiedzy (nauk) definiowanych przez OECD/EUROSTAT/UNESCO;

¹¹⁵ Krajowa Struktura Kwalifikacji dla polskiego szkolnictwa wyższego: projekt. Grupa Robocza ds. Krajowej Struktury Kwalifikacji przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2008,

- przyjęcie, że na poziomie efektów kształcenia związanych z poszczególnymi obszarami kształcenia istnieją dwa wyróżnione profile: profil akademicki (badawczy) i profil praktyczny (zawodowy); studia mogą być prowadzone także bez wyróżnionego profilu (studia o „profilu ogólnym”); uczelnie (ich jednostki) mają swobodę w określaniu profili kształcenia.

Komentarz:

- Proponowane rozwiązanie implikuje m.in. rezygnację z ministerialnej listy nazw kierunków studiów i odpowiadających im standardów kształcenia i pozostawienie uczelniom swobody w zakresie definiowania nazw programów studiów i określania ich zawartości treściowej, w ramach ustalonych obszarów kształcenia.
- Umożliwienie uczelniom autonomicznego definiowania programów studiów eliminuje potrzebę tworzenia kierunków „unikatowych” i makrokierunków.
- Prawo do autonomicznego definiowania programów studiów powinno przysługiwać wszystkim uczelniom/jednostkom, które w procesie akredytacji instytucjonalnej uzyskały ocenę pozytywną (ale nie warunkową). W okresie przejściowym, do czasu pełnego wdrożenia KRK, można rozważyć ograniczenie uprawnienia autonomicznego opracowywania przez uczelnie programów studiów w ramach obszarów kształcenia do podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni o dużym potencjale kadrowym, badawczym i edukacyjnym, wymóg opisywania programów kształcenia według zasad KRK w ramach obszarów kształcenia powinien jednak dotyczyć wszystkich uczelni i ich jednostek organizacyjnych.
- Pozostawienie uczelniom swobody w zakresie definiowania nazw programów studiów może rodzić tendencję do mnożenia liczby prowadzonych programów studiów, gdy tymczasem właściwe jest prowadzenie przez jednostkę (uczelnia) „dużych” (przeznaczonych dla dużej liczby studentów) programów o odpowiedniej elastyczności, umożliwiającej studentom specjalizację w określonej tematyce (innowacje w tym zakresie

można wprowadzać przez uruchamianie nowych specjalizacji), zamiast wielu „drobnych”, lecz usztywnionych wąskotematycznych programów studiów. Przemawia za tym zarówno interes studentów, jak i względy efektywnościowe i ekonomiczne.

b) Założenia dotyczące nazewnictwa kwalifikacji:

- należy zaniechać stosowania terminu „tytuł zawodowy”, a zamiast tego stosować termin „tytuł” lub „stopień” (jako odpowiednik ang. *degree*); poprawie ładu pojęciowego służyłoby stosowanie tego samego terminu („tytuł” lub „stopień”) także w odniesieniu do doktoratu („tytuł/stopień doktora” zamiast „stopień naukowy doktora”);
- należy wprowadzić zmiany porządkujące i upraszczające nazewnictwo kwalifikacji związanych z ukończeniem studiów I i II stopnia w różnych dziedzinach (obecnie obowiązujące regulacje przewidują kilkanaście różniących się nazwą tytułów zawodowych nadawanych absolwentom studiów magisterskich);
- należy uporządkować nazewnictwo kwalifikacji związanych ze studiami podyplomowymi oraz różnymi typami kursów i szkoleń na poziomie wyższym, a także – we współdziałaniu z resortem oświaty – nazewnictwo kwalifikacji związanych z kształceniem pomaturalnym.

c) Założenia dotyczące poziomów kwalifikacji:

- wyodrębnienie w ramach studiów I stopnia krótszego cyklu odpowiadającego kształceniu pomaturalnemu – podpoziomu w ramach 6. poziomu Europejskich Ram Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (EQF LLL);
- uznanie, że kwalifikacją (w rozumieniu KRK) związaną z ukończeniem studiów III stopnia jest stopień doktora, a oczekiwane kompetencje (efekty kształcenia) związane tym stopniem są niezależne od ścieżki kształcenia prowadzącej do jego uzyskania; osoba ubiegająca się o stopień doktora bez odbycia studiów doktoranckich musi wykazać się podobnymi kompetencjami jak osoba realizująca program studiów doktoranckich, przy czym kompetencje te mogą być uzyskane w wyniku różnych form kształcenia/samokształcenia, zwłaszcza w miejscu pracy.

Komentarz:

Ukończenie studiów III stopnia (studiów doktoranckich) musi oznaczać uzyskanie dyplomu doktora – tak jak ukończenie studiów II stopnia oznacza uzyskanie dyplomu magistra, a ukończenie studiów I stopnia oznacza uzyskanie dyplomu licencjata bądź inżyniera. Jakikolwiek inne podejście czyni system niespójnym i sprzecznym z jego powszechnym – europejskim i globalnym – rozumieniem.

Niecelowe jest wydawanie specjalnego dokumentu potwierdzającego spełnienie wymagań związanych z realizacją programu studiów doktoranckich, takiego jak obecnie wydawane „zaświadczenie o ukończeniu studiów doktoranckich” czy „zaświadczenie o odbyciu studiów doktoranckich”. Dokumenty potwierdzające realizację części czy całości programu studiów doktoranckich powinny mieć taki sam charakter jak w przypadku innych typów studiów – zgodnie z realizacją idei uczenia się przez całe życie i dokumentowania osiągnięć w tym zakresie.

2. Promowanie właściwej formuły studiów trzystopniowych w powiązaniu z KRK.

Komentarz:

Wielostopniowa struktura studiów – wprowadzana jako element zmian zmierzających do ukształtowania Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, określanych jako Proces Boloński – stanowi już dziś dominujący model studiów w Europie (liczba uczelni prowadzących studia wielostopniowe rośnie z roku na rok: w roku 2003 – 53%, w roku 2006 – 82%, a obecnie ok. 95%¹¹⁶).

¹¹⁶ *Trends V: Universities shaping the European Higher Education Area*, by D. Crosier, L. Purser and H. Smidt, European University Association, 2007; www.eua.be/trends-in-european-higher-education; zob też L. Wilson, wystąpienie na EU-Asia Forum, Bruksela, 2 lipca 2009, dostępne na stronie <http://www.eahep.org/web/index.php/events/roundtables/bologna-and-asia/121-eahep-rt2-bologna-presentations.html>.

Opinie na temat braku akceptacji studiów dwustopniowych w środowisku akademickim, formułowane przez niektórych przedstawicieli tego środowiska, nie znajdują potwierdzenia w faktach. Wyniki reprezentatywnego sondażu przeprowadzonego przez Eurobarometer w 2007 roku wśród kilku tysięcy pracowników uczelni (nauczycieli i pracowników administracji) w 31 krajach europejskich pokazują, że 32% ankietowanych preferuje tradycyjną strukturę studiów, podczas gdy 59% ankietowanych opowiada się za strukturą dwustopniową; pozostałe 9% nie ma w tej sprawie wyraźnego sprecyzowanego poglądu (występuje przy tym znaczne zróżnicowanie opinii ze względu na kraj oraz dziedzinę studiów)¹¹⁷.

3. Nadanie dyplomowi ukończenia studiów, a także innym dokumentom poświadczającym uzyskanie kwalifikacji wymienionych w KRK, charakteru dyplomu uczelnianego z godłem uczelni, co oznaczać będzie powierzenie uczelni odpowiedzialności za wydany dyplom, z pozostawieniem jednak godła państwa na dyplomie dla zapewnienia spójności formy dyplomu ukończenia studiów z innymi dokumentami wydawanymi w systemie edukacji i nauki, w szczególności, ze świadectwami w systemie oświaty oraz z dyplomami poświadczającymi nadanie stopni naukowych i tytułu naukowego, które powinny zachować godło państwowe.

Komentarz:

Godło państwa umieszczone na dyplomie uczelnianym stanowi formę symbolicznego potwierdzenia ze strony państwa, że nie wycofuje się ono z roli donatora, kreatora i gwaranta reguł systemowych w szkolnictwie wyższym. Zmiana ta oznaczać będzie wzrost odpowiedzialności uczelni za swój dyplom oraz większą identyfikację tego dyplomu z samą uczelnią. Jednocześnie pozostawienie godła państwowego na dyplomie, z odstępniem jednak od określania wzoru dyplomu przez państwo, symbolizować będzie

¹¹⁷ C. Adelman, *Learning Accountability from Bologna: A Higher Education Policy Primer*, 2008; www.ihep.org/assets/files/publications/g-l/Learning_Accountability_from_Bologna.pdf.

wspólną odpowiedzialność uczelni oraz państwa za stwarzanie warunków systemowych, w ramach których dyplom mógł zostać wydany.

Uzasadnieniem dla takiej formuły dyplomu jest to, że:

- zgodnie z projektem KRK uczelnia samodzielnie określa obszar kształcenia (nazwę programu studiów), projektuje i realizuje proces kształcenia oraz wdraża wewnętrzny system zapewniania jakości kształcenia, stanowiący „uczelnianą gwarancję” osiągnięcia zamierzonych celów kształcenia, zgodnych z obowiązującymi regułami;
- dyplomowanie odbywa się w ukształtowanym przez państwo systemie szkolnictwa wyższego, w warunkach obowiązywania – określonych w ustawie i wydanych na jej podstawie rozporządzeniach – reguł kształcenia, określających kompetencje związane z ukończeniem studiów oraz zasady prowadzenia studiów, a przeprowadzana zgodnie z przepisami ustawy zewnętrzna kontrola jakości kształcenia (akredytacja) stanowi gwarancję zgodności działań uczelni z tymi regułami.

4. Wprowadzenie nowych reguł kształcenia:

- sformułowanie reguł kształcenia w powiązaniu z Krajowymi Ramami Kwalifikacji;
- zróżnicowanie warunków i reguł kształcenia w zależności od profilu studiów, zwłaszcza w zakresie konieczności realizacji prac/projektów dyplomowych i formy tych prac projektów oraz wymiaru zajęć służących wyrabianiu umiejętności, w tym praktyk;
- sformułowanie reguł kształcenia w sposób elastyczny, umożliwiający stosowanie w procesie dydaktycznym – niezależnie od rodzaju studiów – metod i narzędzi nauczania wykorzystywanych obecnie przede wszystkim w nauczaniu na odległość oraz sprzyjający wdrażaniu innowacyjnych rozwiązań, takich jak nauczanie zorientowane problemowo/projektowo, czy też realizowaniu eksperymentalnych, autorskich koncepcji dydaktycznych.

5. Odejście, wraz z wprowadzeniem KRK, od stosowania w aktualnym, etatystycznym rozumieniu, minimum kadrowych jako jednego z warunków prowadzenia kierunku studiów, na rzecz:

- wymagań egzekwowanych w ramach procedur weryfikacji warunków studiowania, dotyczących potencjału jednostki prowadzącej studia w prawnie określonym obszarze kształcenia w ramach KRK, w postępowaniu o charakterze akredytacji instytucjonalnej;
- oceny efektów kształcenia oraz wymagań o charakterze merytorycznym wobec nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia zgodnie ze swymi kompetencjami w wymiarze co najmniej 120 godzin, dokonywanej w ramach akredytacji programów studiów.

Komentarz:

Rozwiązanie takie zapewnia spójność z KRK, przenosząc dotychczasowe kryteria etatowe z poziomu akredytacji kierunków studiów na poziom obszarowej akredytacji instytucjonalnej jednostek organizacyjnych prowadzących studia. Sprzyjać to będzie także ich pożądanej konsolidacji w danym obszarze kształcenia, co ułatwi wprowadzanie większej elastyczności i indywidualizacji w systemie studiów oraz adaptowanie programów studiów do zmieniających się warunków w otoczeniu uczelni.

6. Wprowadzenie w polskich uczelniach zmian w organizacji studiów, zmierzających do ułatwienia wymiany akademickiej – na poziomie kraju i w skali międzynarodowej, a w szczególności:

- harmonizacji kalendarza akademickiego i lepsze dopasowanie go do rozwiązań przyjętych w innych krajach europejskich;
- wprowadzenia wspólnych reguł oceniania, skali ocen i sposobu określania ostatecznego wyniku studiów, uwidocznionego na dyplomie.

7. Stworzenie – na poziomie kraju – nowoczesnej infrastruktury informacyjnej, wspierającej system kształcenia, a w tym:

- infrastruktury stwarzającej uczelniom właściwe warunki do prowadzenia kształcenia na odległość, otwierającej jednocześnie osobom zainteresowanym korzystaniem z tej formy kształcenia dostęp do niezbędnych środków technicznych na preferencyjnych warunkach finansowych;

- bibliotek i sieci portali otwierających dostęp do odpowiednio wybranych i sklasyfikowanych zasobów edukacyjnych;
 - systemu stwarzającego możliwość opracowywania analiz i dokonywania ocen stanu systemu kształcenia w kraju na podstawie danych otrzymywanych z uczelni.
8. Stymulowanie uczelni do prowadzenia studiów i innych form kształcenia w zakresie szeroko rozumianej, interdyscyplinarnej problematyki szkolnictwa wyższego, przygotowujących profesjonalne kadry dla potrzeb uczelni i innych instytucji działających w obszarze szkolnictwa wyższego.

Komentarz:

Uczelnie zagraniczne oferują liczne programy studiów w zakresie problematyki szkolnictwa wyższego, zarówno o charakterze ogólnym (*Master of Science in Higher Education*), jak i specjalistycznym (*Master in Problem-Based Learning*). W Polsce brak jest dotychczas tego typu programów studiów.

CO2.3: Zwiększenie skuteczności działania mechanizmów zapewniania jakości kształcenia w warunkach postępującej dywersyfikacji i internacjonalizacji szkolnictwa wyższego

Działania:

1. Wprowadzanie mechanizmów stymulujących priorytetowe traktowanie przez uczelnie spraw jakości kształcenia, m.in. poprzez:
 - premiowanie uczelni i ich jednostek organizacyjnych za wprowadzanie nowych, projakościowych metod, technik i narzędzi kształcenia;
 - rozszerzenie systemu zachęt – przy użyciu m.in. instrumentów finansowych – do ubiegania się o certyfikaty poświadczające wysoką jakość kształcenia;
 - konsekwentne i sprawne egzekwowanie przewidzianych w prawie sankcji wobec uczelni nieprzestrzegających przyjętych standardów jakości kształcenia.

2. Tworzenie warunków sprzyjających zaangażowaniu kadry akademickiej w proces doskonalenia jakości kształcenia, m.in. poprzez:
 - wprowadzenie alternatywnej ścieżki kariery akademickiej, opartej na wybitnych osiągnięciach w zakresie działalności dydaktycznej;
 - wspieranie działań prowadzonych przez uczelnie i inne podmioty, zmierzających do podnoszenia kompetencji kadry akademickiej w zakresie właściwego projektowania i realizowania procesu dydaktycznego.
3. Wprowadzenie mechanizmów służących podnoszeniu poziomu kształcenia na studiach II stopnia, m.in. poprzez różnicowanie profilu prowadzonych studiów II stopnia oraz tworzenie warunków sprzyjających mobilności pionowej (w szczególności, przyjęcie odpowiednich zasad rekrutacji na studia II stopnia).

Komentarz:

- Funkcjonujący obecnie w Polsce model kształcenia na poziomie wyższym, w którym liczba studentów studiów II stopnia jest niemal równa liczbie studentów studiów I stopnia, nie może być traktowany jako realizacja postulatów Procesu Bolońskiego – w istocie jest ich zaprzeczeniem.
- Przyjęte obecnie w wielu polskich uczelniach wymagania dotyczące dyplomu magisterskiego, nie odpowiadają wymaganiom ugruntowanym w tradycji szkolnictwa wyższego w Polsce w czasach, gdy studia podejmowało ok. 10% populacji młodzieży z danego rocznika, a także wymaganiom w innych krajach europejskich.
- Podniesienie poziomu kształcenia na studiach II stopnia przez ograniczenie odsetka osób podejmujących studia II stopnia bezpośrednio po ukończeniu studiów I stopnia metodami administracyjnymi i przez „ostrą” selekcję kandydatów jest nierealne i nie byłoby właściwe. Konieczne jest więc podejście ewolucyjne, poprzez działania kształtujące wśród pracodawców właściwy obraz kompetencji osób kończących studia I stopnia.

4. Przyjęcie – jako zasadniczego celu funkcjonowania systemu zapewniania jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym – propagowania i wdrażania przez uczelnie „kultury jakości i przejrzystości” z zachowaniem równowagi między:
- służeniem poprawie jakości kształcenia (*improvement*);
 - uwiarygodnieniem uczelni i prowadzonego przez nie kształcenia w wyniku działań o charakterze kontrolnym (*accountability*) oraz z zachowaniem zgodności przyjętych w Polsce rozwiązań ze standardami europejskimi¹¹⁸, postulującymi m.in.:
 - przypisanie wiodącej roli i odpowiedzialności za prowadzenie działań projakościowych uczelniom;
 - uwzględnianie opinii studentów i środowisk pozauczelnianych;
 - zachowanie jawności wszystkich działań w zakresie zapewniania jakości kształcenia i publicznej dostępności informacji o wynikach tych działań.
5. Uznanie za zasadniczy cel funkcjonowania wewnętrznego (uczelnianego) systemu zapewniania jakości kształcenia osiągnięcie zgodności zadeklarowanych efektów kształcenia z efektami rzeczywiście osiąganymi przez studentów i absolwentów.
- Komentarz:**
Uczelniany system zapewniania jakości kształcenia powinien stanowić jeden z elementów kompleksowego systemu zarządzania jakością, obejmującego wszystkie rodzaje i aspekty działalności uczelni.
6. Upowszechnienie w uczelniach – jako elementów wewnętrznego systemu zapewniania jakości kształcenia – m.in. następujących rozwiązań:
- zwiększania elastyczności systemu studiów, tzn. stwarzania studentom możliwości indywidualizowania programu i planu studiów;
 - wykorzystania nowoczesnych metod, technik i narzędzi nauczania, służących poprawie efektywności procesu uczenia się;
 - zwiększania udziału osób zewnętrznych w projektowaniu i realizacji procesu dydaktycznego;
 - premiowania – w sposób stanowiący rzeczywistą zachętę do angażowania się w doskonalenie kształcenia – nauczycieli akademickich prowadzących kształcenie o wysokiej jakości, a zwłaszcza stosujących nowe, efektywne metody, techniki i narzędzia kształcenia;
 - wdrożenia systemu monitorowania losów absolwentów (także absolwentów studiów doktoranckich) i zbierania wśród absolwentów opinii na temat ukończonych studiów.
7. Zapewnienie uczelniom możliwości korzystania ze szkoleń, doradztwa i pomocy przy opracowywaniu i wdrażaniu wewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia, a zwłaszcza dostosowywaniu ich do wymagań związanych z wdrożeniem KRK.
8. Przekształcenie metodyki zewnętrznej oceny jakości kształcenia w kierunku:
- badania, czy zdefiniowane przez uczelnię/jednostkę zamierzone efekty kształcenia pozostają w zgodzie z misją i strategią rozwoju uczelni oraz wymaganiami wynikającymi z KRK;
 - badania, czy wewnętrzny system zapewniania jakości działa prawidłowo, a w szczególności, na ile skuteczne są wprowadzone przez uczelnię mechanizmy kontrolowania, czy i w jakim stopniu efekty kształcenia sformułowane dla danego programu studiów są rzeczywiście osiągane w wyniku realizacji tego programu.
9. Ukształtowanie – wzorem innych krajów – modelu zewnętrznej oceny jakości kształcenia, integrującego ocenę jakości kształcenia w ramach danego programu studiów z oceną instytucjonalną.
10. Określenie zasad uznawania w Polsce akredytacji udzielonych polskim uczelniom (jednostkom prowadzącym studia) przez agencje zagraniczne/międzynarodowe.

¹¹⁸ *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*, dokument przyjęty przez ministrów na konferencji w Bergen w 2005 roku.

Komentarz:

Przy określaniu zasad uznawania w Polsce akredytacji udzielonych polskim uczelniom (jednostkom prowadzącym studia) przez agencje zagraniczne/międzynarodowe można wykorzystać model proponowany przez European Consortium for Accreditation in Higher Education (ECA).

CO2.4: Zwiększenie podmiotowości studentów w procesie kształceniaDziałania:

1. Tworzenie przez różne uczelnie i ich jednostki organizacyjne zróżnicowanych programów studiów, w tym także o identycznych lub podobnych nazwach, z uwzględnieniem możliwości percepcyjnych wykazywanych przez studentów, przy zachowaniu odpowiednich wymagań jakościowych.

Komentarz:

Niedostosowanie programów nauczania (zwłaszcza na I roku studiów) do obowiązującej w szkołach średnich podstawy programowej kształcenia ogólnego, nadmierne ambicje i oczekiwania kadry akademickiej, przejawiające się często w próbach przekazania wiedzy o charakterze teoretycznym studentom zupełnie nieprzygotowanym do jej percepcji, a także niewłaściwe metody dydaktyczne, niedostosowane do możliwości edukacyjnych studentów, skutkują nie tylko frustracją studentów i wykładowców lecz także istotnie zmniejszają szanse osiągnięcia założonych celów edukacyjnych.

2. Ukierunkowanie procesu dydaktycznego (obejmującego m.in. projektowanie i realizację programu studiów) na osiągnięcie przez studentów o różnych możliwościach przyswajania wiedzy, zadeklarowanych, mierzalnych efektów kształcenia.
3. Stworzenie studentowi, w ramach poziomej i pionowej elastyczności studiów, możliwości współdecydowania o przebiegu procesu jego

kształcenia, a zarazem uświadamianie mu współodpowiedzialności za podejmowane decyzje.

4. Powszechne stosowanie zasady przejrzystości procesu oceniania studenta, a w szczególności przejrzystych zasad wystawiania ocen oraz usunięcie barier ograniczających studentowi możliwość zapoznania się z uzasadnieniem wystawionej oceny.
5. Usprawnienie rozwiązań zapewniających studentom należną ochronę i możliwości kontynuowania studiów w przypadku likwidacji uczelni lub programu studiów.

CO2.5: Ograniczenie zjawisk patologicznych w procesie kształceniaDziałania:

1. Wprowadzenie regulacji umożliwiających skuteczne eliminowanie, w wyniku wspólnych działań ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego i PKAiUA, przypadków prowadzenia niskiej jakości studiów, mających w skrajnych przypadkach charakter „sprzedawania dyplomów”.
2. Zastąpienie wymagania przygotowania pracy dyplomowej na studiach I stopnia – zwłaszcza tam, gdzie prace dyplomowe mają charakter odtwórczy – pisemnym egzaminem dyplomowym.
3. Wdrażanie przez uczelnie strategii „zero tolerancji” wobec masowego dziś korzystania przez studentów z niedozwolonych materiałów pomocniczych oraz „ściągnięcia” podczas egzaminów, kolokwii itp.
4. Upowszechnienie egzekwowania przepisów ustawowych, dotyczących przypisywania sobie przez studenta autorstwa istotnego fragmentu lub innych elementów cudzego utworu, włącznie ze stwierdzeniem – w uzasadnionych przypadkach – nieważności decyzji o nadaniu tytułu zawodowego i wydania dyplomu.
5. Powszechne stosowanie programów antyplagiatowych do analizy prac dyplomowych.

5.2. Działalność naukowa i badawczo-rozwojowa uczelni

Komentarz wstępny:

- Prace badawcze prowadzone w uczelniach są integralną, a nawet dominującą częścią badań naukowych prowadzonych w naszym kraju. Działania tych nie można jednak oddzielać od prac naukowych prowadzonych przez inne instytucje.
- W ciągu ostatnich kilku lat kolejne polskie rządy sformułowały wiele dokumentów strategicznych, w których obecna jest problematyka badań naukowych i innowacji. Najważniejsze z nich to: *Narodowy Program Foresight „Polska 2020”*¹¹⁹, *Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015*¹²⁰, *Krajowy Program Reform na lata 2008–2011 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej*¹²¹, *Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013*¹²², *Strategia rozwoju nauki w Polsce do 2015 roku* (wersja z marca 2009 r.)¹²³, *Krajowy Program Badań Naukowych i Prac Rozwojowych* (wersja z 30 października 2008 r.)¹²⁴, *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski* (wersja z lipca 2008 r.)¹²⁵ oraz *Raport „Polska 2030 – Wyzwania rozwojowe”*¹²⁶. Ponadto, w końcowej fazie prac parlamentarnych znajduje się rządowy pakiet ustaw, nowych lub znowelizowanych, dotyczących nauki. Z tych względów autorzy projektu *Strategii* przedstawiają w tym rozdziale swoje propozycje celów

¹¹⁹ <http://www.foresight.polska2020.pl/mis/> [stan z 19 sierpnia 2009].

¹²⁰ <http://www.cie.gov.pl/www/serce.nsf/0/C9804CC0D32D6614C1257266004B951E> [stan z 19 sierpnia 2009].

¹²¹ <http://www.kpr.gov.pl/Krajowy+Program+Reform/> [stan z 19 sierpnia 2009].

¹²² http://www.4pm.pl/arttykul/kierunki_zwiekszania_innowacyjnosci_gospodarki_na_lata_2007_2013-37-430.html [stan z 19 sierpnia 2009].

¹²³ www.uwb.edu.pl/download/strategia_nauki.pdf [stan z 19 sierpnia 2009].

¹²⁴ http://www.nauka.gov.pl/mn/gallery/45/80/45808/Krajowy_Program_Badan_Naukowych_Prac_Rozwojowych.pdf [stan z 19 sierpnia 2009].

¹²⁵ <http://www.innowacyjnosc.gpw.pl/kip/index.php?id=37> [stan z 19 sierpnia 2009].

¹²⁶ <http://www.polska2030.pl/> [stan z 19 sierpnia 2009].

i działań, w uzupełnieniu do treści zawartych w wymienionych dokumentach.

- Uczelnie od wieków wnoszą swój wkład w rozwój kultury narodowej i uniwersalnej. Strategia rozwoju kultury zasługuje jednak na osobne opracowanie. Właściwym punktem wyjścia do takich prac stał się dorobek Kongresu Kultury Polskiej z września 2009 roku.

CS3: ZWIĘKSZENIE PRODUKTYWNOŚCI DZIAŁALNOŚCI NAUKOWO-BADAWCZEJ SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Komentarz:

Konieczne jest zwiększenie produktywności działalności naukowo-badawczej szkolnictwa wyższego do poziomu krajów rozwiniętych o zbliżonym PKB.

CO3.1: Udoskonalenie systemu finansowania działalności naukowo-badawczej i rozwojowej

Działania:

1. Zwiększenie nakładów budżetowych na naukę, stwarzających szansę aktywnego włączenia się przemysłu do realizacji projektów badawczych, przy jednoczesnej zmianie proporcji pomiędzy wielkością finansowania podmiotowego i przedmiotowego (konkursowego) z ok. 2 : 1 na ok. 1 : 2.
2. Opracowanie strategii rozwoju gospodarczego kraju, obejmującej strategię rozwoju badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych, w tym priorytetowych, oraz wprowadzenie mechanizmów koordynacji międzyresortowej w celu określania i realizacji tej strategii.
3. Przeznaczenie przyrostu nakładów budżetowych na realizację celów strategicznych w obszarze priorytetowych kierunków badawczych, w tym zwłaszcza na:
 - duże, kosztochłonne projekty badawcze i towarzyszącą im infrastrukturę naukowo-badawczą;

- kształcenie i rozwój naukowy młodej kadry;
 - poprawę warunków pracy, także finansowych, kadry naukowej.
4. Zrealizowanie postulatu przesunięcia kompetencji dotyczących dystrybucji środków budżetowych na finansowanie badań naukowych i prac rozwojowych z poziomu ministerialnego na poziom wykonawczy, reprezentowany przez NCN i NCBiR, nadzorowany przez ministra właściwego do spraw nauki.

Komentarz:

Chodzi o konsekwentną finalizację zmian strukturalno-organizacyjnych, obejmujących, m.in. zmianę ustawy o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju, utworzenie Narodowego Centrum Nauki oraz dysponenta środków finansowych na:

- działalność podmiotową (statutową lub bazową) jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych,
 - inwestycje budowlane,
 - infrastrukturę badawczą (w tym krajowe i regionalne centra aparaturowe),
 - współpracę międzynarodową (przede wszystkim w ramach umów międzyrządowych),
 - finansowanie Narodowego Centrum Badań i Rozwoju i Narodowego Centrum Nauki.
5. Pozyskanie dodatkowych środków finansowych z sektora prywatnego poprzez wprowadzenie rozwiązań legislacyjnych, sprzyjających podejmowaniu działalności B+R przez ten sektor:
- finansowanie ze środków budżetowych początkowej fazy działalności B+R podejmowanej w sektorze prywatnym w celu zwiększenia jego zainteresowania finansowaniem tej działalności w przyszłości;
 - selektywne wyłączenie z podatku dochodowego od osób prawnych podmiotów zajmujących się komercjalizacją technologii;
 - nowelizację przepisów regulujących warunki funkcjonowania przedsiębiorstw (prawo podatkowe, prawo o inwestycjach zagra-

nicznych, prawo o fundacjach, ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym, itp.) w sposób sprzyjający zwiększeniu udziału sektora prywatnego w badaniach;

- podjęcie działań na rzecz powstania prywatnej fundacji zarządzanej przez podmioty gospodarcze, której misją byłoby inwestowanie w przedsięwzięcia innowacyjne, a w tym – dofinansowywanie badań rozwojowych i prac wdrożeniowych, którymi mogłyby być zainteresowane podmioty gospodarcze.

Komentarz:

- Według badań PKPP Lewiatan motywacyjny system podatkowy najsilniej zachęca przedsiębiorców do inwestowania w B+R.
- Przy tworzeniu fundacji, której misją byłoby inwestowanie w przedsięwzięcia innowacyjne, należałoby skorzystać z dobrych wzorów analogicznych instytucji działających w innych krajach, takich jak fundacja Boscha, fundacja Adenauera czy Welcome Trust Fund.

6. Większe zróżnicowanie strumieni finansowania badań naukowych, zarówno z budżetu państwa, jak i ze źródeł pozabudżetowych, w celu zwiększenia różnorodności instytucji finansujących prace badawcze oraz poszerzenie możliwości wyboru właściwego strumienia ze względu na zakres merytoryczny projektów.
7. Racjonalizacja zasad oceny parametrycznej jednostek naukowych w taki sposób, aby wyniki były bardziej przydatne dla procedur rozdziału środków na badania, a w szczególności:
- stosowanie mniejszej liczby czytelnych i mierzalnych kryteriów;
 - prowadzenie oceny rozłącznie w grupach nauk (nauki humanistyczne, nauki społeczne, nauki przyrodnicze, nauki ścisłe, nauki inżynierskie oraz sztuki).
8. Zaprojektowanie i wdrożenie sprawnie działającego systemu monitoringu i oceny prac badawczych oraz transparentnego systemu kwalifikowania i rozliczania środków finansowych przeznaczonych na badania.

9. Zapewnienie źródeł finansowania przyszłych kosztów, które będą ponoszone przez uczelnie w związku z amortyzacją i utrzymywaniem aparatury laboratoryjnej oraz obiektów naukowo-badawczych, których pozyskanie zostało sfinansowane ze środków UE.
10. Podjęcie przez rząd decyzji o polskim udziale w dużych europejskich instytucjach badawczych w ramach European Strategy Forum on Research Infrastructures (ESFRI).

CO3.2: Udoskonalenie systemu organizacji i zarządzania badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi

Działania:

1. Zwiększenie udziału przedstawicieli środowisk gospodarczych i finansowych w Radzie Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.
2. Tworzenie pozawydziałowych interdyscyplinarnych instytutów i centrów badawczych w ramach uczelni w celu zapewnienia wewnątrzuczelnianej integracji badań prowadzonych na najwyższym poziomie.
3. Tworzenie, poprzez konsolidację instytutów PAN, inter- i multidyscyplinarnych centrów naukowych, współdziałających z uczelniami akademickimi, zdolnych do:
 - podejmowania i prowadzenia badań podstawowych i stosowanych na najwyższym poziomie europejskim/światowym, zgodnie ze strategią badań naukowych w Polsce;
 - pełnienia specyficznych funkcji, których pełnienie przez uczelnie byłoby trudne lub niemożliwe.
4. Ścisłejsze powiązanie instytutów PAN ze szkolnictwem wyższym poprzez wymianę kadry naukowej, wspólne projekty badawcze, wspólne studia doktoranckie i wspólne korzystanie z infrastruktury badawczej.
5. Przeprowadzenie obowiązkowej akredytacji naukowej oraz weryfikacji obecnie funkcjonujących jednostek typu JBR, a następnie wyodrębnienie spośród nich wybranej grupy jednostek dwóch kategorii:
 - instytutów badawczych (JBR+) prowadzących badania naukowe, prace rozwojowe i wdrożeniowe;
 - państwowych instytutów badawczych realizujących zadania szczególnie ważne dla państwa i społeczeństwa, przede wszystkim w zakresie działalności eksperckiej, opiniodawczej, certyfikacyjnej, normalizacyjnej i edukacyjno-szkoleniowej.
6. Stworzenie szerokiego asortymentu instrumentów polityki innowacyjnej państwa dla przedsiębiorstw (zachęty podatkowe, preferencyjne kredyty, dostęp do kapitału wysokiego ryzyka). Zapewnienie w ten sposób pozycji priorytetowej zadaniom badawczym, które sprzyjać będą:
 - rozwojowi programów badań interdyscyplinarnych, ukierunkowanych na cele o strategicznym znaczeniu dla zrównoważonego rozwoju Polski;
 - zwiększaniu innowacyjności i wzrostu konkurencyjności polskiej gospodarki;
 - zwiększeniu międzynarodowej pozycji i konkurencyjności polskich uczelni i innych instytucji naukowych;
 - wspieraniu dziedzin nauki, w których Polska posiada silną pozycję międzynarodową;
 - wzrostowi edukacyjnych efektów badań.
7. Stymulowanie rozwoju uczelni w celu stworzenia im szans na odpowiadający ich potencjałowi i aspiracjom udział w strukturach i przedsięwzięciach badawczych Europejskiego Instytutu Innowacji i Technologii (EIT), w Europejskich Programach Rozwojowych (EFR), w konkursach Europejskiej Rady Nauki (ERC), w strategicznych obszarach badawczych (Join Programming in Research) i innych działaniach w ramach Europejskiej Przestrzeni Badań Naukowych (ERA).
8. Ustanowienie programów rozwojowych, uczelni flagowych, uczelni badawczych oraz nowych jednostek podstawowych o takim statusie (por. C07.2) a także dla innych uczelni realizujących strategie nadania badaniom naukowym wiodącej roli w ich działalności, wraz z określeniem zasad finansowania badań naukowych w tych przypadkach (por. C07.2).

9. Wprowadzenie ułatwień i zachęt do tworzenia, z udziałem uczelni, krajowych i międzynarodowych konsorcjów i grup badawczych, w tym zwłaszcza do prowadzenia międzynarodowych szkół doktorskich.
10. Konsolidacja rozproszonej infrastruktury naukowo-badawczej, poprzez stymulowanie procesów konsolidacji instytucjonalnej w szkolnictwie wyższym i w nauce.

CS4: ZWIĘKSZENIE EFEKTYWNOŚCI DZIAŁALNOŚCI NAUKOWO-BADAWCZEJ PRACOWNIKA NAUKOWEGO SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

CO4.1: Zracjonalizowanie mechanizmów ilościowego i jakościowego rozwoju kadr naukowych

Komentarz:

Konieczne jest zwiększenie efektywności działalności naukowo-badawczej polskiego pracownika naukowego szkolnictwa wyższego do poziomu efektywności w krajach rozwiniętych.

Działania:

1. Systematyczne zwiększanie finansowania B+R w taki sposób, aby zapewnić w dekadzie 2010-2020 co najmniej trzydziestoprocentowy przyrost liczebności kadry w tej sferze oraz znaczący wzrost nakładów przypadających na jednego badacza, z zapewnieniem niezbędnej dyspozycyjności pracowników naukowych, związanej ze stosowaniem wymogu jednoetatowości.

Komentarz:

Obecnie nakłady przypadające na jednego badacza w Polsce są kilkudziesięciokrotnie niższe niż w USA.

2. Modyfikacja ścieżki awansu akademickiego poprzez wdrożenie projektu modelu ścieżki kariery naukowej (opracowanego przez wspólną komisję prezydiów KRASP i PAN z 15 maja 2008 roku)¹²⁷.

Komentarz:

- Cele, które przyświecały komisji wspólnej KRASP-PAN, opracowującej model kariery akademickiej, zbieżne z tymi, które przedstawiło Ministerstwo. Komisja jednakże uznała, że ważne jest nie tylko uproszczenie procedur, lecz również zapewnienie im większej przejrzystości i obiektywizmu. Komisja podzieliła pogląd wyrażany przez większość naukowców, że największą bolączką życia akademickiego w Polsce stanowią grzecznościowe recenzje, zaniżanie wymagań stawianych przez rady wydziałów i instytutów oraz brak możliwości sprawowania rzeczywistego nadzoru ze strony CK nad przewodami doktorskimi i habilitacyjnymi.
- Potrzeba utrzymania habilitacji w polskim systemie ścieżek awansu naukowego, otwartym na przyznawanie prawa do doktoryzowania nowym instytucjom, wynika z konieczności przyznawania uprawnień do udziału w procedurze nadawania stopni naukowych (i tytułu naukowego) jedynie tym osobom z grona doktorów, które istotnie zwiększyły swój dorobek i uzyskały w niezbędnym stopniu dojrzałość i samodzielność naukową (osoba ze stopniem doktora, bez dalszych osiągnięć naukowych oraz nowo wypromowany doktor nie powinni być promotorami ani recenzentami rozprawy doktorskiej). Przyszłe ewentualne zniesienie habilitacji musiałyby się wiązać ze zmianą uwarunkowań oraz z zasadniczymi przekształceniami w systemie uprawnień akademickich w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki.

3. Wprowadzenie i upowszechnienie alternatywnych wobec habilitacji i tytułu profesora ścieżek awansu akademickiego:

¹²⁷ Stanowisko Prezydium KRASP i Prezydium PAN z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie drogi awansu naukowego [online]. KRASP, 2008. [Dostępny w World Wide Web]: http://www.krasp.org.pl/dok/dok/KRASP_PAN_Stanowisko_droga%wansu.pdf.

- odstąpienie od wymogu uzyskiwania pozytywnej opinii CK dla zatrudnienia doktora na stanowisku profesora nadzwyczajnego w uczelni na rzecz wymogu stosowania przez same uczelnie wytycznych CK dotyczących zasad i trybu przeprowadzania procedury takiego zatrudniania; osoby te, na podstawie swego dorobku naukowego, mogły ubiegać się w CK o przyznanie im praw promotorskich i recenzenckich w przewodach doktorskich, bez konieczności uzyskiwania tytułu profesora;
 - upowszechnienie zwyczaju zapraszania na uczelnie na stanowisko profesora wizytującego doktorów z uczelni krajowych i zagranicznych, posiadających znaczne i twórcze osiągnięcia w pracy naukowej, zawodowej lub artystycznej;
 - upowszechnienie zatrudniania przez uczelnie na stanowisko profesora nadzwyczajnego osób niebędących obywatelami polskimi, z odstąpieniem od wymogu posiadania stopnia naukowego doktora habilitowanego lub tytułu naukowego profesora.¹²⁸
4. Stworzenie możliwości zmiany przypisanego pracownikowi naukowemu obszaru i zakresu aktywności naukowej po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego, związanego z jego zaliczaniem do minimum kadrowego wymaganego do przyznania uprawnień do nadawania stopni naukowych.

Komentarz:

Reprezentantem określonej dyscypliny naukowej powinna móc być również osoba aktywnie uprawiająca tę dyscyplinę lub kilka dyscyplin i posiadająca w tym obszarze weryfikowalny dorobek, niezależnie od dyscypliny, w której ma nadany stopień doktora habilitowanego. Postulat ten nabiera szczególnego znaczenia wobec powszechnych obecnie badań interdyscyplinarnych.

5. Działania na rzecz odmłodzenia kadry naukowej, a w szczególności:
- wprowadzenie nowych procedur zatrudniania pracowników nau-

¹²⁸ Działania prowadzące do poprawy mobilności kadry akademickiej przedstawiono w raporcie MNiSW pt. *Mobilność naukowców w Polsce*, dostępnym na stronie internetowej Ministerstwa.

- utworzenie „stanowiska” podoktorskiego oraz wprowadzenie zwyczaju odbywania stażu podoktorskiego, odpowiadającego pozycji *post-doc*; a w dalszej perspektywie uznanie odbycia stażu podoktorskiego za warunek objęcia na uczelni stanowiska adiunkta (któremu należałoby wówczas nadać wyższą rangę – odpowiadającą pozycji Assistant Professor w USA).
 - tworzenie warunków dla najzdolniejszych młodych naukowców posiadających stopień doktora, umożliwiających im inicjowanie badań objętych np. programem LIDER w NCBiR.
6. Wspieranie mobilności kadr w skali krajowej i międzynarodowej, także poprzez tworzenie, w skali całego kraju, dużych zespołów badawczych zaangażowanych w kluczowe programy badawcze.
7. Upowszechnienie dobrych praktyk badań naukowych oraz procedur rozpatrywania spraw związanych z naruszeniem tych zasad, w szcze-

gólności przygotowanie i upowszechnianie uczelnianych katalogów dobrych praktyk, regulujących sprawy własności intelektualnej, zasad transferu wiedzy do gospodarki, udostępniania aparatury badawczej itp.

8. Egzekwowanie w uczelniach przepisów ustawowych, dotyczących zasad poszanowania autorstwa oraz zwalczanie oszustw naukowych (zob. ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym*, Art. 126, p. 3 oraz Art. 144, ust. 3 pp. 1-5), oraz stwierdzania nieważności postępowania w sprawie nadania tytułu lub stopnia naukowego, jeśli w pracy stanowiącej podstawę decyzji osoba ubiegająca się przypisała sobie autorstwo istotnego fragmentu lub innych elementów utworu lub ustalenia naukowego (zob. ustawa o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Art. 29a, ust. 1).

CO4.2: Poprawa systemu wspierania działalności naukowo-badawczej i rozwojowej na uczelniach

Działania:

1. Zapewnienie uczelniom i innym instytucjom naukowym środków finansowych wspierających współpracę naukową z zagranicą, a w szczególności:
 - wspieranie udziału polskich zespołów naukowych w międzynarodowych programach badawczych, zwłaszcza w Programach Ramowych UE;
 - wspieranie uczelni w zakresie absorpcji środków z funduszy strukturalnych UE (także na szczeblu regionalnych programów operacyjnych);
 - włączanie zagranicznych recenzentów do procedur oceny wniosków o finansowanie krajowych projektów badawczych;
 - stworzenie systemu kwalifikowania, finansowania i okresowej oceny wyników głównych przedsięwzięć związanych ze współpracą międzynarodową;
 - wprowadzenie ułatwień organizacyjnych dla tworzenia zespołów międzyinstytucjonalnych o potencjale zapewniającym uczestniczenie w istotnych przedsięwzięciach międzynarodowych.
2. Wprowadzenie wewnętrznych systemów organizacji i obsługi badań naukowych w uczelniach, zapewniających nie tylko profesjonalne zaplecze oraz wspomaganie pracowników naukowych ubiegających się o środki na badania (ze źródeł krajowych i zagranicznych) i je rozliczających, lecz także zapewniających wsparcie dla tych inicjatyw w zakresie:
 - organizacji i reguł formalnych działania interdyscyplinarnych grup naukowych typu *ad hoc*;
 - ochrony własności intelektualnej;
 - tworzenia firm typu *spin-off*, *spin-out*, *start-up*;
 - działalności brokerów technologii, rozpowszechnianie informacji o opracowanych technologiach.
3. Tworzenie w uczelniach podstawowych jednostek organizacyjnych o charakterze badawczym, prowadzących studia doktoranckie, nieprowadzących studiów I i II stopnia.
4. Zapewnienie możliwości wykorzystywania, decyzją władz uczelni, pewnej części środków na badania statutowe i realizację własnych uczelnianych programów badawczych oraz wspieranie rozwoju kadry naukowej przy spełnieniu wymogów konkursowego przyznawania tych środków.
5. Pozostawienie uczelniom prawa do wskazywania podstawowych jednostek organizacyjnych w strukturze badawczej, które powinny podlegać ewaluacji naukowej oraz stworzenie warunków do powstawania w uczelniach jednostek naukowych w wyniku procesów konsolidacyjnych z JBR-ami (instytutami badawczymi) i innymi placówkami badawczymi.
6. Wprowadzenie zachęt (redukcja pensum, dodatki zadaniowe) do aktywnego angażowania się przez jednostki organizacyjne i ich pracowników w rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności oraz poszerzenie zakresu środków oddziaływania na uczelniane centra transferu technologii i inkubatory przedsiębiorczości.

7. Upowszechnienie kształcenia w zakresie „przedsiębiorczości dla innowacyjności”.
8. Wprowadzenie w zainteresowanych szkołach wyższych, przy wykorzystaniu wzorcowych regulacji opracowanych z inicjatywy ministerstwa, regulacji wewnętrznych, dotyczących zarządzania wiedzą i ochrony własności intelektualnej, określających zasady nabywania praw wyłącznych do wyników prac intelektualnych powstających na uczelni, z uwzględnieniem wszystkich podmiotów, w tym studentów i doktorantów, a także zarządzania własnością intelektualną, zwłaszcza w procesie transferu technologii, oraz upowszechnienie zasad komercjalizacji dóbr niematerialnych.
9. Wspieranie przez uczelnie, poprzez ich udział w przedsięwzięciach i projektach rozwojowych, inicjatyw na rzecz integracji potencjału naukowego i gospodarczego, takich jak powołanie Krajowej Izby Nowych Technologii.
10. Zapewnienie, w wyniku działań ministerstwa, pracownikom naukowym, doktorantom i studentom uczelni szerokiego, bezpośredniego dostępu do informacji naukowej (biblioteki cyfrowe i specjalistyczne bazy wiedzy).
11. Stworzenie i prowadzenie przez Urząd Patentowy RP ogólnodostępnego portalu edukacyjnego na temat zagadnień ochrony własności intelektualnej, w tym marketingu i zarządzania prawami wyłącznymi oraz komercjalizacji i transferu technologii.
12. Opracowanie, z inicjatywy ministerstwa, wzorcowych regulacji, z wykorzystaniem zasady przekazywania praw do własności intelektualnych uczelniom w przypadku grantów finansowanych z budżetu państwa, które byłyby następnie dostosowywane przez uczelnie do ich specyfiki i warunków działania, w odniesieniu do zasad nabywania praw wyłącznych do wyników prac intelektualnych powstających w jednostkach uczelnianych.

5.3. Współdziałanie uczelni z ich otoczeniem

CS5: ROZSZERZENIE SŁUŻEBNEJ ROLI UCZELNI WZGLĘDEM SPOŁECZEŃSTWA

CO5.1: Określenie i upowszechnienie idei nowej społecznej odpowiedzialności uczelni

Działania:

1. Przeprowadzenie ogólnopolskiej debaty nad nową misją szkoły wyższej z udziałem wszystkich podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i jego otoczenia społecznego. Opublikowanie deklaracji nowej odpowiedzialności uczelni polskich, zawierającej wnioski z debaty i jasne określenie nowych zobowiązań.
2. Opracowywanie i ogłaszanie przez uczelnie misji uwzględniających ich służebność względem otoczenia społecznego; współdefiniowanie misji i zadań uczelni przez partnerów społecznych, w tym współdziałanie przy opracowywaniu strategii rozwoju systemu uczenia się przez całe życie.
3. Wprowadzenie w statutach uczelni regulacji ułatwiających utrzymywanie partnerstwa z otoczeniem, w tym umożliwiających włączanie jego przedstawicieli do ciał decyzyjnych, z głosem doradczym w sprawach realizacji tzw. trzeciej misji uczelni. Włączanie zewnętrznych interesariuszy do instytucji działających na szczeblu systemu szkolnictwa wyższego.

Komentarz:

Tradycyjne posłannictwo uniwersytetu realizowane było od XIX wieku poprzez tzw. uniwersytet badawczy: elitarny, łączący ściśle badania i nauczanie, odizolowany od wpływów otoczenia społecznego. Druga połowa wieku XX przyniosła uniwersytetom utratę elitarności oraz coraz silniejszą presję potrzeb społeczeństwa wiedzy oraz aspiracji edukacyjnych, powodujących umasowienie studiów. Musiały one także sprostać wyzwaniom efektywności ekonomicznej. Pojawiła się idea

uniwersytetu przedsiębiorczego skupionego na efektywnym zaspokajaniu potrzeb swych „klientów”. Ostatnia dekada zaowocowała syntezą obu idei: ideą uniwersytetu „trzeciej misji”, bądź „uniwersytetu odpowiedzialnego”, który, nie rezygnując z realizacji autonomicznych celów poznawczych i dydaktycznych, przyjmuje zarazem współodpowiedzialność za swe otoczenie społeczne i za jego pomyślny rozwój w różnych wymiarach. Te zmiany w modelu szkoły wyższej nie zostały jeszcze dostatecznie dobrze zdefiniowane i rozpoznane przez środowisko akademickie.

CO5.2: Poprawa stopnia przygotowania absolwentów do pełnienia ról społecznych

Działania:

1. Przyjmowanie przez szkoły wyższe w założeniach programów studiów dotyczących elementów związanych z wychowawczą funkcją uczelni, zmierzających do kształtowania absolwentów świadomych swych zobowiązań społecznych, przygotowanych do podjęcia ról przywódczych, tworzących wzorce postaw osobowych, obywatelskich i zawodowych, zdolnych do uczestniczenia w kulturze rozumianej jako fundament budowy nowoczesnego społeczeństwa.

Komentarz:

Kształcenie obejmuje nie tylko przekaz wiedzy i umiejętności, ale także formowanie postaw absolwentów. Najważniejszym zadaniem jest uformowanie nowych elit społecznych, budujących fundament społeczeństwa obywatelskiego, tworzących nowy etos pracy, zdolnych do podtrzymania kultury wysokiej. Instrumenty kształtowania postaw, to kultywowanie ich dobrych wzorców przez wspólnotę akademicką, stymulowanie do bezinteresownych działań na rzecz innych ludzi oraz edukacja humanistyczna. Uczelnie powinny także pomagać w odbudowie autorytetów społecznych, być centrum promieniowania kultury w środowisku swego działania.

2. Podjęcie przez uczelnie działań związanych z:
 - włączaniem studentów i doktorantów do działań realizujących ich podmiotowość jako członków wspólnoty akademickiej;
 - inspirowaniem studentów i doktorantów do podejmowania inicjatyw na rzecz otoczenia społecznego uczelni;
 - wspieraniem działalności samorządu studenckiego i doktoranckiego oraz organizacji studenckich, w tym inicjatyw na rzecz kształtowania postaw obywatelskich i popularyzacji wartości demokratycznych;
 - stworzeniem możliwości uzyskiwania pewnej liczby punktów ECTS za dobrze udokumentowaną działalność prospołeczną (wolontariaty, itp.);
 - wspieraniem organizacyjnym i finansowym kultury studenckiej oraz sportu akademickiego.
3. Promocja wśród studentów i doktorantów kodeksów etyki zawodowej oraz czuwanie nad przestrzeganiem kodeksów dobrych praktyk

akademickich, a także walka z patologiami w uczelniach (ściągnięciem, niesamodzielnością prac, nieuczciwością naukową i zachowaniami o charakterze korupcyjnym)¹²⁹.

CO5.3: Wzmocnienie służebnej funkcji uczelni poprzez działalność na rzecz podmiotów jej otoczenia społecznego

Działania:

1. Podjęcie przez uczelnie bezpośrednich działań związanych z wypełnianiem ich nowej społecznej odpowiedzialności, takich jak:
 - uruchamianie różnorodnych form aktywizacji intelektualnej osób niebędących studentami uczelni: od dzieci do seniorów (uniwersytety otwarte, uniwersytety trzeciego wieku, uniwersytety dziecięce, inne);
 - organizowanie przedsięwzięć popularyzujących osiągnięcia naukowe, takich jak festiwale nauki, cykle wykładów i wydawnictwa popularno-naukowe, spotkania z wybitnymi osobistościami świata nauki i kultury, dni otwarte w pracowniach i laboratoriach;
 - udostępnianie, na podstawie umów zawieranych z partnerami uczelni z tzw. trzeciego sektora, zaplecza dydaktycznego i badawczego uczelni dla potrzeb określonych grup osób z jej otoczenia społecznego, np. otwieranie czytelni, sal i zasobów komputerowych dla osób spoza uczelni, reprezentowanych przez organizacje pozarządowe, których misja jest powiązana z misją uczelni;
 - tworzenie centrów promocji kultury politycznej – organizowanie otwartych dla szerokiej publiczności debat z politykami, dotyczących najistotniejszych problemów społecznych;
 - tworzenie i promocja centrów na rzecz upowszechniania kultury wysokiej – organizacja wydarzeń kulturalnych: koncertów, werni-

- saży, klubów filmowych itd.; wspieranie twórców w upowszechnianiu ich dzieł w otoczeniu społecznym uczelni;
- współpraca z organizacjami pozarządowymi w prowadzeniu przedsięwzięć kulturalnych i społecznych; wspieranie materialne, intelektualne i eksperckie ich działań;
- organizowanie działań o charakterze charytatywnym: ogólnych – kierowanych do osób wymagających wsparcia oraz specjalistycznych – związanych ze specyfiką uczelni (np. pomocy medycznej, prawnej);
- organizowanie działań o charakterze szkoleniowym, adresowanych do wybranych grup społecznych, np. bezrobotnych, niepełnosprawnych, wykluczonych społecznie.

2. Podejmowanie przez uczelnie zadań współkształtowania jej otoczenia społecznego i podnoszenia poziomu jego kultury i pozycji materialnej, w tym udział w opracowywaniu strategii jego rozwoju, o zakresie dostosowanym do pozycji uczelni i zasięgu jej oddziaływania, poprzez działania, takie jak:
 - zaspokajanie potrzeb, ale i kształtowanie lokalnego rynku pracy dla absolwentów;
 - prace o charakterze miastotwórczym i prorozwojowym: harmonizowanie planów rozwoju uczelni z planami rozwoju kraju, regionu, miasta, innymi;
 - współdziałanie przy takich inicjatywach prorozwojowych, jak regiony wiedzy, parki nauki, parki przemysłowo-technologiczne, specjalne strefy ekonomiczne, biznes-parki i inne;
 - rozwijanie płaszczyzn współdziałania z interesariuszami: władzami samorządowymi, stowarzyszeniami pracodawców, izbami gospodarczymi, organizacjami pozarządowymi, w szczególności poprzez udział ich przedstawicieli w działaniach konwentu uczelni.

¹²⁹ Np. stałe uaktualnianie i rozpowszechnianie takich dokumentów, jak *Dobre obyczaje w nauce*, opracowanego przez Komitet Etyki w Nauce PAN; kodeksy etyczne przygotowane przez uczelnie (np. *Akademicki Kodeks Wartości UJ* z 2003 roku) i inne. W roku 2007 KRASP ogłosił *Kodeks Dobre praktyki w szkołach wyższych* i powołał instytucję czuwającą nad wcielaniem w życie zawartych w nim zasad przez uczelnie – sygnatariuszy Kodeksu.

CS6: ZWIĘKSZENIE STOPNIA UMIEJZYNARODOWIENIA POLSKIEGO SZKOLNICTWA WYŻSZEGO I POPRAWA POZYCJI POLSKICH UCZELNI W SKALI MIĘDZYNARODOWEJ

CO6.1: Podniesienie atrakcyjności polskich uczelni jako partnerów w międzynarodowych przedsięwzięciach edukacyjnych i badawczych

Działania:

1. Pobudzanie aktywności uczelni w zakresie internacjonalizacji procesu kształcenia, m.in. przez następujące rozwiązania systemowe:
 - zwiększanie – w regułach decyzyjnych, służących określaniu wysokości środków budżetowych na studia, przyznawanych uczelni – wagi składnika, którego wielkość odzwierciedlałaby poziom internacjonalizacji kształcenia;
 - formułowanie priorytetów związanych z programami operacyjnymi Unii Europejskiej, adresowanymi do szkół wyższych, prowadzących do premiowania przedsięwzięć zmierzających do internacjonalizacji kształcenia w uczelniach;
 - włączenie kryterium internacjonalizacji do procedur zewnętrznej oceny jakości kształcenia.

Komentarz:

Rozwiązania te powinny być różnicowane w zależności od typu uczelni – powinny dotyczyć przede wszystkim tych uczelni, które w swojej misji podkreślają, a w swej praktyce udowadniają, międzynarodowy wymiar swej działalności.

2. Wprowadzenie regulacji ułatwiających uczelniom internacjonalizację procesu kształcenia, a zwłaszcza uczestnictwo w programach europejskich, poprzez:
 - określenie zasad prowadzenia i akredytacji programów studiów prowadzonych wspólnie z uczelniami zagranicznymi (zwłaszcza w ramach projektów europejskich, takich jak *Erasmus Mundus*);

- określenie zasad wydawania wspólnych dyplomów (w celu m.in. ograniczenia praktyki wydawania podwójnych dyplomów);
- ustanowienie regulacji dotyczących uznawania wykształcenia uzyskanego w wyniku różnych form kształcenia ponad granicami (*transnational education, cross-border education*), zgodnie z kształtującymi się standardami międzynarodowymi¹³⁰;
- uproszczenie regulacji dotyczących studiowania cudzoziemców w Polsce (zbliżenie do regulacji dotyczących obywateli polskich);
- rozwiązanie problemów stanowiących istotną barierę dla międzynarodowej mobilności kadry akademickiej, związanych z różnorodnością systemów zabezpieczeń i świadczeń socjalnych.

Komentarz:

Oczekiwana w związku z wprowadzeniem Krajowych Ram Kwalifikacji likwidacja centralnie określonej listy kierunków studiów umożliwi wyeliminowanie problemu niezgodności programu studiów w przypadku prowadzenia go wspólnie z uczelnią zagraniczną, co stanowi jedną z przeszkód we wprowadzaniu takich programów.

3. Zwiększanie atrakcyjności polskiego szkolnictwa wyższego dla kandydatów na studia z zagranicy, m.in. poprzez:
 - zwiększenie oferty studiów w języku angielskim;
 - zwiększenie liczby ośrodków przygotowujących do studiowania w języku polskim (dla Polonii); ew. powołanie ponaduczelnianych centrów przygotowujących studentów zagranicznych do studiów w Polsce w zakresie języka polskiego;
 - uproszczenie procedur uznawania kwalifikacji (dyplomów) zdobytych za granicą;
 - ułatwienia w zakresie przyznawania wiz i pozwoleń na pracę;

¹³⁰ *Code of Good Practice in the Provision of Transnational Education*, UNESCO, Council of Europe, 2001; www.cepes.ro/hed/recogn/groups/transnat/code.htm; *Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education*, 2005, www.unesco.org/education/guidelines_E.indd.pdf.

- rozszerzenie oferty stypendiów, zwłaszcza rządowych, dla studentów zagranicznych, szczególnie na studiach II i III stopnia, oraz stworzenia warunków sprzyjających fundowaniu takich stypendiów przez uczelnie i instytucje spoza systemu szkolnictwa wyższego.
4. Zwiększanie atrakcyjności polskich uczelni dla zagranicznych wykładowców, m.in. poprzez:
- wprowadzenie prostych procedur uznawania zagranicznych stanowisk profesorskich za równoważne ze stanowiskiem profesora polskiej uczelni;
 - wprowadzenie przez uczelnie specjalnego statusu profesora honorowego dla profesorów z zagranicy, biorących czynny udział w procesie kształcenia (zwłaszcza na studiach III stopnia) lub badań naukowych, ale niepobierających wynagrodzenia;
 - uatrakcyjnienie warunków rozpoczynania i realizowania kariery akademickiej w Polsce dla naukowców z zagranicy.
5. Określenie priorytetowych obszarów geograficznych (państw lub ich grupy), na których m.in. powinny koncentrować się działania służące pogłębieniu współpracy akademickiej, a zwłaszcza działania zmierzające do pozyskania studentów.

Komentarz:

Przy ustalaniu priorytetowych kierunków geograficznych (obszarów) działań promocyjnych należy uwzględnić przede wszystkim te regiony świata, których mieszkańcy z dużym prawdopodobieństwem będą w niedalekiej przyszłości zainteresowani podjęciem studiów w Polsce. Należy również uwzględnić możliwości wynikające z programów UE (np. wykorzystanie programu *Tempus* do budowania strategicznego partnerstwa z uczelniami w Europie Wschodniej i w Azji Centralnej).

6. Podjęcie działań przez agencję rządową o nazwie Polska Agencja Wymiany Akademickiej (por. CO7.1), finansowaną niezależnie od budżetu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, wspierającą międzyin-

ową wymianę akademicką, promującą studia w Polsce oraz koordynującą działania różnych resortów i instytucji publicznych w tym zakresie.

7. Rozwijanie programów dedykowanych („pakietów”) dla osób przyjeżdżających lub powracających z zagranicy, które wybierają Polskę jako miejsce prowadzenia badań.

CO6.2: Nadanie międzynarodowego charakteru działalności edukacyjnej i badawczej prowadzonej w polskich uczelniachDziałania:

1. Projektowanie i prowadzenie studiów w sposób sprzyjający międzynarodowej mobilności studentów i nauczycieli akademickich:
- projektowanie programów studiów z odniesieniem do rozwiązań międzynarodowych;

Komentarz:

Nie chodzi tu o naśladowanie czy kopiowanie zagranicznych rozwiązań, lecz o uwzględnianie uzgodnień dokonywanych na forum międzynarodowym, np. w ramach projektu *Tuning*¹³¹.

- upowszechnienie elastyczności w systemie studiów, ułatwiającej realizację części programu studiów w uczelni zagranicznej i umożliwiającej terminowe kończenie studiów przez studentów uczestniczących w programach mobilności;
- wydzielenie w planie studiów „okienek mobilności” (*mobility windows*), np. konkretnych semestrów, w których zaplanowane są przedmioty nauczania możliwe do zrealizowania w uczelni zagranicznej;
- uelastycznienie organizacji zajęć, umożliwiające lepsze wykorzystanie potencjału profesorów wizytujących (np. poprzez wprowadzenie modułowej struktury planów studiów, skomasowane wykłady itd.).

¹³¹ *Tuning: Harmonizacja struktur kształcenia w Europie – Wprowadzenie do projektu*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2008.

2. Upowszechnienie kształcenia studentów polskich w językach obcych, m.in. poprzez:
- wprowadzanie do wymagań programowych studiów obowiązku zaliczenia części przedmiotów w języku obcym;
 - prowadzenie programów studiów w języku obcym, przeznaczonych zarówno dla studentów polskich, jak i dla cudzoziemców;
 - rozwijanie programów studiów prowadzonych wspólnie z uczelniami zagranicznymi.

Komentarz:

Postulowane bardziej powszechne kształcenie studentów polskich w językach obcych rodzi niebezpieczeństwo dalszego pogłębienia braków w zakresie umiejętności poprawnego posługiwania się językiem polskim, będących wynikiem m.in. zmian w szkolnictwie średnim i upowszechniania się „kultury obrazkowej” i – w efekcie – obniżania się kultury języka polskiego. Częściową przeciwwagą dla tych niekorzystnych tendencji powinno być przypisanie – w ramach wprowadzania Krajowych Ram Kwalifikacji – odpowiedniej wagi umiejętności komunikowania się w języku ojczystym.

3. Udział uczelni, przy finansowym wsparciu środków publicznych, w promowaniu mobilności studentów i nauczycieli akademickich oraz wprowadzanie ułatwień w organizacji wyjazdów, m.in. przez:
- rozszerzenie możliwości uzyskania przez studentów wyjeżdżających za granicę w ramach programów współpracy międzynarodowej wsparcia finansowego ze strony uczelni z uczelnianego funduszu stypendialnego;
 - wprowadzenie stypendiów uczelnianych dla doktorantów, umożliwiających im czasowy pobyt w wybranym ośrodku zagranicznym;
 - wspieranie staży podoktorskich za granicą;
 - uproszczenie procedur związanych z realizacją krótko- i długoterminowych wyjazdów za granicę.

Komentarz:

- Wymienione działania są niezbędne do wypełnienia zobowiązania – wynikającego z podpisania komunikatu przez polskiego ministra na konferencji w Leuven w kwietniu 2009 roku – aby w roku 2020 20% absolwentów studiów wyższych miało doświadczenie międzynarodowe, związane z realizacją części programu studiów lub odbyciem praktyki za granicą.
- Wzrastająca mobilność polskich studentów i nauczycieli akademickich rodzi niebezpieczeństwo „drenażu mózgów”. Próby przeciwdziałania temu zjawisku metodami administracyjnymi są skazane na niepowodzenie. Jedyną skuteczną metodą ograniczenia tego potencjalnie niebezpiecznego zjawiska jest stwarzanie odpowiednich warunków do kształcenia się i pracy (zwłaszcza osobom o wybitnych zdolnościach) w kraju oraz równoważenie ubytków spowodowanych wyjazdami polskich studentów i absolwentów polskich uczelni napływem odpowiednio wykwalifikowanych osób z innych krajów (w ramach pozytywnego procesu „cyrkulacji mózgów”).

4. Zwiększenie atrakcyjności studiowania na uczelni dla kandydatów z zagranicy, m.in. poprzez:
- rozszerzenie oferty programów kształcenia w językach obcych i programów prowadzonych wspólnie z uczelniami zagranicznymi, zwłaszcza na studiach II i III stopnia;
 - poprawę jakości obsługi studentów zagranicznych, zwłaszcza ze strony pracowników administracji uczelni i jej jednostek (doradztwo i pomoc w sprawach akademickich, a także pomoc w rozwiązaniu problemów związanych z zakwaterowaniem, wyżywieniem, ochroną zdrowia, ubezpieczeniem itp.);
 - zapewnienie studentom zagranicznym odpowiednich warunków bytowych, odpowiadających standardom europejskim.
5. Nadanie internacjonalizacji kształcenia odpowiedniego priorytetu w działalności uczelni m.in. poprzez:
- stworzenie wewnątrzuczelnianego systemu motywującego jednostki organizacyjne uczelni do kształcenia zagranicznych studentów,

- zwłaszcza na studiach II i III stopnia, oraz do włączania się w międzynarodowe przedsięwzięcia edukacyjne;
- rozwijanie jednostek/komórek organizacyjnych uczelni, zajmujących się współpracą międzynarodową i podnoszenie kwalifikacji kadry zatrudnionej w tych jednostkach;
 - włączanie organizacji studenckich do działań związanych z internacjonalizacją kształcenia;
 - rozszerzenie możliwości doskonalenia umiejętności językowych przez studentów i nauczycieli akademickich;
 - powiązanie kryteriów zatrudniania i awansu nauczycieli akademickich z posiadaniem przez nich doświadczenia międzynarodowego w celu zminimalizowania odsetka osób nieposiadających umiejętności prowadzenia zajęć dydaktycznych w językach obcych;
 - wprowadzenie kryterium internacjonalizacji do wewnętrznych systemów zapewniania jakości.
6. Nadanie międzynarodowego charakteru kształceniu młodych naukowców m.in. poprzez:
- prowadzenie wspólnych programów studiów doktoranckich i międzynarodowych szkół doktoranckich oraz inne formy współpracy z uczelniami zagranicznymi, zakładające wymianę doktorantów, w szczególności prowadzące do nadawania podwójnego doktoratu, a docelowo – wspólnego doktoratu;
 - zapewnienie doktorantowi możliwości korzystania z różnych form mobilności, a zwłaszcza umożliwienie udziału w międzynarodowych konferencjach naukowych;
 - internacjonalizację prowadzonych na uczelni przewodów doktoranckich – częstsze pełnienie przez ekspertów zagranicznych ról promotora, recenzenta lub członka komisji, powoływanych dla przeprowadzenia przewodu.
7. Nadanie badaniom naukowym prowadzonym na uczelni międzynarodowego charakteru m.in. poprzez:
- włączanie się uczelni do sieci uniwersytetów, w tym do centrów doskonałości;
 - szersze wykorzystanie przez uczelnię „dużej” infrastruktury badawczej, wspólnie użytkowanej przez naukowców ze wszystkich krajów UE;
 - lepsze wykorzystanie możliwości wynikających z funkcjonowania instytucji powołanych w celu promocji oraz ułatwienia kontaktów międzynarodowych; przykładem takiej instytucji jest Biuro Promocji Nauki Polskiej Akademii Nauk (PolSCA) w Brukseli;
 - tworzenie i doskonalenie służb uczelnianych, odpowiedzialnych za przygotowywanie wniosków o finansowanie międzynarodowych projektów badawczych;
 - uznanie pobytu za granicą za wymagany element rozwoju każdego pracownika naukowo-dydaktycznego;
 - wypracowanie właściwego modelu kształtowania dochodów nauczycieli akademickich zaangażowanych w realizację projektów międzynarodowych, zachęcającego do angażowania się w nie;
 - tworzenie zachęt do wykorzystywania programów UE, takich jak program *People*, do zapraszania naukowców z zagranicy;
 - tworzenie zachęt do angażowania się pracowników uczelni w działalność europejskich ciał koordynacyjnych, eksperckich i ewaluacyjnych.
8. Zwiększanie wkładu uczelni w tworzenie otwartych zasobów internetowych, a w szczególności udostępnienie:
- publikacji naukowych i raportów badawczych w języku angielskim;
 - najlepszych materiałów dydaktycznych w języku angielskim;
 - najlepszych wykładów w języku angielskim w formie audio i/lub video (podcasts).
- CO6.3: Poprawa wizerunku polskiego szkolnictwa wyższego w świecie**
- Działania:
1. Tworzenie warunków sprzyjających działaniom prowadzącym do poprawy pozycji polskich uczelni w rankingach międzynarodowych m.in. poprzez:

- wprowadzanie mechanizmów stymulujących tworzenie uczelni o dużym potencjale w wyniku konsolidacji mniejszych uczelni (por. CO7.2);
 - wprowadzanie mechanizmów umożliwiających uczelniom priorytetowe traktowanie rozwoju jakościowego (a nie ilościowego) oraz wspieranie działań uczelni, zmierzających do poprawy wskaźników uwzględnianych w najważniejszych rankingach światowych;
 - analizowanie przebiegu prac związanych z inicjatywami Komisji Europejskiej w zakresie tworzenia typologii, klasyfikacji i rankingów uczelni europejskich i wprowadzanie – w oparciu o wyniki tych analiz – rozwiązań systemowych, ułatwiających polskim uczelniom zajęcie korzystnej pozycji w tych klasyfikacjach i rankingach.
2. Budowanie rozpoznawalnych poza granicami kraju „marek” i poprawa międzynarodowej pozycji poszczególnych uczelni m.in. poprzez:
- poddawanie się przez uczelnię i jej jednostki procedurom akredytacyjnym prowadzonym przez renomowane agencje międzynarodowe, zwłaszcza agencje wyspecjalizowane, działające w obszarach związanych z aktywnością edukacyjną i badawczą uczelni;
 - poddawanie się przez uczelnię ocenie, służącej m.in. identyfikacji słabych stron jej działalności, dokonywanej przez instytucje międzynarodowe (np. w ramach Institutional Evaluation Programme, realizowanego przez European University Association);
 - ubieganie się uczelni o różnego rodzaju międzynarodowe nagrody i wyróżnienia, potwierdzające wysoką jakość prowadzonego procesu kształcenia, takie jak certyfikat ECTS Label, przyznawany z inicjatywy Komisji Europejskiej;
 - aktywne uczestnictwo uczelni w procesie kształtowania Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego i Europejskiej Przestrzeni Badawczej, prowadzące do wypracowania rozwiązań niezbędnych dla sprawnego funkcjonowania uczelni (wiele tego typu projektów koordynuje European University Association);
 - członkostwo i aktywny udział uczelni w działaniach prowadzonych przez międzynarodowe i regionalne stowarzyszenia, organizacje, sieci itp., zrzeszające uczelnie, ich jednostki lub indywidualnych członków społeczności akademickiej.
3. Wprowadzenie nowych typologii uczelni krajowych, umożliwiających klasyfikowanie i ocenę rzeczywistej pozycji konkurencyjnej polskich uczelni na krajowym i międzynarodowym rynku edukacyjnym:
- typologii opartej na pozycji uczelni w światowych i w krajowych rankingach akademickich;
 - typologii opartej na kryteriach związanych z oferowanymi poziomami i zakresami kształcenia oraz z intensywnością i jakością prowadzonych badań naukowych;
- z czym wiąże się m.in.:
- opracowanie zasad i kryteriów typologii uczelni, właściwych dla polskiego systemu szkolnictwa wyższego;
 - wskazanie (utworzenie) niezależnej instytucji odpowiedzialnej za wdrożenie typologii polskich uczelni;
 - coroczne publikowanie klasyfikacji uczelni zgodnych z przyjętą typologią.

Komentarz:

Instytucje szkolnictwa wyższego cechuje znaczne zróżnicowanie jakościowe i ilościowe, a w związku z tym można wyróżnić wiele ich typologii odwołujących się do różnych cech tych instytucji, takich jak typ własności, prawa akademickie, dziedziny kształcenia czy rodzaje działalności.

W Polsce najczęściej klasyfikuje się uczelnie ze względu na¹³²:

- typ własności (uczelnie publiczne i niepubliczne);
- posiadanie uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora (uczelnie akademickie i uczelnie zawodowe);
- merytoryczny zakres uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora (uniwersytety, uniwersytety techniczne, inne uniwersytety „przymiotnikowe”, politechniki, akademie, inne szkoły wyższe);
- posiadanie uprawnień dotyczących uchwalania statutu i uruchamiania kierunków studiów (uczelnie autonomiczne i nieautonomiczne);
- organ nadzorujący (uczelnie podległe MNiSW, uczelnie wojskowe, uczelnie służb publicznych, uczelnie medyczne, uczelnie morskie).

¹³² M. Dąbrowa-Szeffler, J. Jabłocka, *Szkolnictwo wyższe w Polsce*, Raport dla OECD, MNiSW, Warszawa 2007.

Typologie te świadczą, że w krajowym systemie szkolnictwa wyższego podstawowe różnice między uczelniami wynikają z ich formalnych kompetencji akademickich. Nie wykształciły się natomiast typologie odwołujące się do jakości prowadzenia kształcenia i badań naukowych oraz wartości wnoszonych do życia społecznego i gospodarczego. Nie ma więc wyraźnych różnic między uczelniami, wskazujących na ich specyficzne podejście do sposobu kształcenia, odpowiadania na różne potrzeby społeczeństwa i gospodarki, czy też określania wiodących kompetencji. Praktycznie wszystkie uczelnie swoje strategie rozwoju wiążą z uzyskiwaniem kolejnych uprawnień akademickich, co powoduje ich nadmierne zorientowanie do wewnątrz, określane jako *academic drift*.

Wiele stosowanych dotychczas na świecie typologii uczelni traci swoje znaczenie ze względu na zacieranie się różnic pomiędzy definiowanymi typami, np. między uniwersytetami (*universities*) a kolegiami (*colleges*). W międzynarodowej typologii uczelni wyższych kształtuje się obecnie, oparty na pozycjach osiągniętych przez uczelnie w globalnych rankingach akademickich, podział na liderów światowych, liderów regionalnych, liderów krajowych i uczelnie lokalne. Wprowadzenie analogicznej typologii uczelni polskich umożliwiłoby ocenę ich rzeczywistej pozycji konkurencyjnej na międzynarodowym i krajowym rynku edukacyjnym. Odnoszenie się jedynie – wobec braku tego rodzaju typologii – do wcześniej wskazanych typów, zaciemnia rzeczywistą relację polskich uczelni do liderów światowych, regionalnych, krajowych i dziedzinowych.

Brak właściwej typologii polskich uczelni powoduje trudności z właściwym rozpoznaniem charakteru uczelni zarówno przez kandydatów na studia, jak i przez rynek pracy, a ponadto stwarza pole do wielu nadużyć interpretacyjnych, występujących często np. w materiałach promocyjnych poszczególnych uczelni.

Przy tworzeniu typologii polskich uczelni można wykorzystać doświadczenia Fundacji Carnegie (The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching)¹³³, klasyfikującej uczelnie amerykańskie,

a także projektów europejskich, takich jak CEIHE (Classifying European Institutions for Higher Education)¹³⁴, czy rozpoczętego niedawno z inicjatywy Komisji Europejskiej projektu realizowanego przez konsorcjum CHERPA¹³⁵.

4. Wspomaganie procesów zmierzających do poprawy jakości funkcjonowania uczelni poprzez wdrożenie krajowego systemu benchmarkingu w szkolnictwie wyższym oraz zaangażowanie polskich uczelni w europejskie i światowe inicjatywy benchmarkingowe.

Komentarz:

Benchmarking zyskał w wielu krajowych i regionalnych systemach szkolnictwa wyższego uznanie jako narzędzie zwiększające produktywność i konkurencyjność uczelni oraz przyczyniające się do podnoszenia jakości kształcenia i badań naukowych¹³⁶. Benchmarking szkół wyższych przeprowadza się m.in. w celu zapewnienia poprawy jakości kształcenia i badań naukowych, wsparcia racjonalnej alokacji środków finansowych ze źródeł publicznych oraz uruchomienia konkurencji między uczelniami, uczynienia ich bardziej otwartymi na rynek, bardziej elastycznymi we współpracy z innymi podmiotami i innymi instytucjami danego sektora. Celem benchmarkingu w szkolnictwie wyższym jest zatem poprawa krajowej bądź międzynarodowej pozycji konkurencyjnej uczelni. Benchmarking powinien umożliwić identyfikację najlepszych praktyk. Benchmarking powinien mieć przede wszystkim charakter porównawczy, a nie statystyczny,

Foundation for the Advancement of Teaching: <http://www.carnegiefoundation.org/classifications/index.asp>, [stan z 14 czerwca 2009].

¹³⁴ Classifying European institutions for higher education, <http://www.utwente.nl/cheps/research/projects/ceihe>.

¹³⁵ Design and testing the feasibility of a Multi-dimensional Global University Ranking, <http://www.efmd.org/index.php/component/efmd/?cmsid=090619125531joom>.

¹³⁶ A. Kelly, *Benchmarking for School Improvement: A Practical Guide for Comparing and Achieving Effectiveness*, Taylor & Francis, e-Library, 2004; zob. też J. Nazarko, K. Kuźmich, E. Szubzda, J. Urban, *Ogólna koncepcja benchmarkingu i jego stosowalność w szkolnictwie wyższym*, [w:] J. Woźnicki (red.), *Benchmarking w systemie szkolnictwa wyższego*, dz. cyt., s. 16–32.

¹³³ *The Carnegie Classification of Institutions of Higher Education*, The Carnegie

tn. powinien służyć porównywaniu procesów, a nie tylko ich wyników¹³⁷. W ten sposób przedsięwzięcia benchmarkingowe generują wartość dodaną dla systemu szkolnictwa wyższego, przyczyniając się do poprawy funkcjonowania uczelni oraz polepszenia jakości kształcenia i badań naukowych.

Szczególną starannością metodologiczną i pragmatyzmem odznaczają się prace nad systemem benchmarkingu, prowadzone od lat przez Higher Education Funding Council for England (HEFCE)¹³⁸, które mogłyby stać się podstawą opracowania rozwiązań w naszym kraju. Prace nad określeniem wskaźników efektywności powinny zakładać wykorzystanie istniejących opracowań dotyczących modelu funkcjonowania szkolnictwa oraz danych statystycznych, zbieranych przez GUS i MNiSW, do wyznaczenia tych wskaźników¹³⁹.

Stworzenie podstaw krajowego systemu benchmarkingu w szkolnictwie wyższym wymaga m.in.:

- stworzenia i rozwijania bazy informacji zarządczej na potrzeby systemu benchmarkingu;
- stworzenia systemowych mechanizmów wspierania funkcjonowania systemu benchmarkingu;
- opracowania systemu wskaźników efektywności, przeznaczonych dla systemu benchmarkingu i rankingów akademickich;
- zaangażowania ciał przedstawicielskich środowiska akademickiego w promowanie inicjatyw benchmarkingowych.

¹³⁷ Kelly A., *Benchmarking...*, dz. cyt.

¹³⁸ *Performance Indicators in Higher Education*, HEFCE report No. 99/11, February 1999, http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/1999/99_11.htm, [stan z 16 czerwca 2009]; *Review of Performance Indicators – Outcomes and Decisions*, HEFCE report No. 07/14, June 2007, http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/2007/07_14/ [stan z 16 czerwca 2009].

¹³⁹ R.Z. Morawski, *Problems Related to the Design and Use of System-level Indicators for Higher Education in Poland*, [w:] A. Yonezawa and F. Kaiser (eds.), *System-Level and Strategic Indicators for Monitoring Higher Education in the Twenty-First Century*, UNESCO-CEPES Studies on Higher Education, Bucharest 2003, s. 111–122.

5. Organizowanie w Polsce, z inicjatywy ministerstwa oraz innych instytucji i organizacji, znacznie większej niż dotychczas liczby międzynarodowych konferencji, seminariów i spotkań roboczych o tematyce związanej z rozwojem szkolnictwa wyższego i badań naukowych.
6. Wspieranie kandydatów reprezentujących polskie środowisko akademickie, ubiegających się o istotne funkcje w międzynarodowych instytucjach i organizacjach zajmujących się sprawami szkolnictwa wyższego i nauki.

5.4. System szkolnictwa wyższego

CS7: USPRAWNIE NIE ROZWIĄZAŃ SYSTEMOWYCH SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

CO7.1: Usprawnienie rozwiązań systemowych w odniesieniu do instytucji centralnych

Komentarz:

W krajach europejskich szkolnictwo wyższe było i w dalszym ciągu pozostaje w znacznym stopniu zależne od finansowania ze środków publicznych. Już w latach sześćdziesiątych stało się oczywiste, że nierealne jest, aby wzrost nakładów ze środków publicznych mógł nadążyć za wzrostem liczby studiujących. A ponieważ za niepodlegającą dyskusji uznano potrzebę podtrzymania wzrostu liczby studiujących (przy zapewnieniu dostępu do wykształcenia wyższego niezależnie od statusu majątkowego tych, którzy chcą studiować), pojawiła się konieczność nowelizacji zasad alokowania środków publicznych oraz stymulowania wzrostu nakładów na szkolnictwo wyższe ze źródeł pozabudżetowych.

Zwiększenie finansowania pozabudżetowego i dostosowywanie wykształcenia absolwentów do rynku pracy wymaga znacznie ściślejszych powiązań uczelni z ich otoczeniem gospodarczym i społecznym, a w efekcie wzrostu liczby i podmiotów zaangażowanych – bezpośrednio lub pośrednio – w działalność uczelni. Zróżnicowanie misji uczelni i różnorodność związanych z nimi interesariuszy wymaga ustanowienia adekwatnego sposobu oddziaływania państwa na system szkolnictwa wyższego.

Wzrost społecznych oczekiwań dotyczących rodzaju i zakresu zadań, które mają wypełniać uczelnie i ponosić za nie odpowiedzialność, wymaga zapewnienia im znacznego stopnia autonomii i samorządności. W konsekwencji pełnienie przez organy państwa roli o charakterze zarządczym musi być eliminowane na rzecz zadań związanych z wytyczaniem ogólnych, społecznie pożądaných celów i kierunków rozwoju, ustanawianiem ładu systemowego, w tym wprowadzaniem mechanizmów regulacyjnych, koordynacyjnych i nadzorczych. Jednocześnie powinna wzrosnąć rola podmiotów pośredniczących między ministerstwem a uczelniami.

Działania:

1. Podporządkowanie wszystkich uczelni działających w systemie szkolnictwa wyższego jednolitym zasadom nadzoru ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego, z ustawowym zapewnieniem udziału Ministra Obrony Narodowej oraz ministrów właściwych: do spraw wewnętrznych, do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, do spraw zdrowia, do spraw gospodarki morskiej, (tj. ministrów branżowych), w nadzorowaniu oraz finansowaniu uczelni w celu realizacji zadań należących odpowiednio do zakresu działania tych ministrów, poprzez:
 - zobowiązanie ustawowe ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego do działania w sprawach branżowych w porozumieniu z właściwym ministrem branżowym;
 - zapewnienie środków na dotacje z budżetu państwa, udzielane przez każdego z ministrów branżowych na zadania realizowane przez uczelnie, związane z zakresem jego działania¹⁴⁰, włączając w to:
 - ministra właściwego ds. zdrowia, w odniesieniu do zadań realizowanych przez szpitale kliniczne, ze stworzeniem warunków prawnych umożliwiających uczelniom medycznym samodzielne decydowanie o podziale dotacji na te cele,

- ministra właściwego ds. transportu, w odniesieniu do wyróżnionych zadań uczelni kształcących personel lotniczy dla lotnictwa cywilnego.

Komentarz:

Zauważmy, że obecny podział uczelni na te nadzorowane przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i te nadzorowane przez innych ministrów resortowych, nie ma uzasadnienia merytorycznego. W odniesieniu do uczelni medycznych i artystycznych prowadzi to do sytuacji systemowo nielogicznych. Postulowana zmiana zasad nadzoru oznaczać będzie przeniesienie uczelni branżowych z ich obecnego działu do działu „szkolnictwo wyższe” w odniesieniu do zadań edukacyjnych związanych z prowadzeniem studiów wszystkich stopni.

2. Zmiana zakresu i sposobu działania ministerstwa tak, aby efektywnie mogły być wykonywane następujące zasadnicze zadania ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego:
 - sprawowanie nadzoru nad działaniem systemu szkolnictwa wyższego, w tym nad zgodnością działań uczelni wszystkich typów z przepisami prawa, statutem i treścią udzielonego pozwolenia na utworzenie uczelni niepublicznej oraz egzekwowanie reguł systemowych, z uwzględnieniem następujących rozwiązań:
 - sprawowanie pośredniego nadzoru w sprawach finansów, mienia i gospodarki nad działalnością uczelni publicznych, za pośrednictwem powoływanych przez ministra uczelnianych rad powierniczych o zadaniach nadzorczych w uczelniach, które wprowadzą do swoich statutów takie rozwiązanie. W takim przypadku w radzie powierniczej reprezentowani byłiby, zgodnie z przyjętą zasadą parytetu, zainteresowani ministrowie poprzez swoich reprezentantów oraz przedstawiciele uczelni, wskazani przez senat z grona osób spoza uczelni, z warunkiem spełnienia przez osoby zasiadające w radzie określonych wymagań kwalifikacyjnych, dotyczących ich osiągnięć i doświadczeń, niezbędnych do pełnienia tej funkcji. (W uczelniach o charakterze branżowym w pracach rady powierniczej brałby

¹⁴⁰ Zadania określone w art. 94, ust. 1, pkt 2-6, 8, 9, 11 ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym*.

udział, obok przedstawiciela(i) ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, przedstawiciel właściwego ministra branżowego);

- sprawowanie pośredniego nadzoru w sprawach finansów, mienia i gospodarki nad działalnością: związków uczelni publicznych, uczelni niepublicznych Skarbu Państwa (patrz CO7.2) oraz związków z udziałem uczelni niepublicznej Skarbu Państwa, za pośrednictwem rad powierniczych, powoływanych przez ministra, dla każdego z tych związków oraz każdej z tych uczelni. (W radzie tej reprezentowani będą, zgodnie z przyjętą zasadą parytetu, obok przedstawicieli ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego, przedstawiciel ministra branżowego w przypadku uczelni branżowych oraz przedstawiciele uczelni wskazani przez senat z grona osób spoza uczelni);

Tak powołane rady powiernicze przejęłyby kompetencje Ministra Skarbu w zakresie wyrażania zgody na rozporządzenie przez uczelnie składnikami aktywów trwałych w rozumieniu przepisów o rachunkowości.

Komentarz:

Konstrukcja prawna rady powierniczej jako rady nadzorczej nie jest proponowana jako obligatoryjne rozwiązanie powszechne, którym objęte byłyby wszystkie uczelnie publiczne. Powoływanie takich rad z założenia nie ma więc charakteru konstytucyjnego dla publicznego szkolnictwa wyższego, co pozwala uniknąć kolizji z zakorzenioną w tradycji akademickiej rolą senatu jako organu nadzorującego działania publicznej szkoły wyższej. Pojawia się ono zatem w projekcie strategii jako rozwiązanie o charakterze pragmatycznym, pomocnym rektorom, w szczególności w przeprowadzaniu zmian strukturalnych i restrukturyzacyjnych w uczelniach, i byłoby stosowane w uczelniach, które wprowadziłyby takie rozwiązanie do swoich statutów. Korzyścią dla uczelni, które dokonałyby wyboru opcji formuły nadzoru w postaci rady powierniczej byłoby przejęcie przez tę radę kompetencji Ministra Skarbu, warunkujących możliwość prowadzenia przez organy uczelni polityki i gospodarki,

w szczególności w odniesieniu do mienia nieruchomości uczelni. Podejmowanie takich decyzji przez radę zapewniłoby możliwość efektywnego działania, istotnie przyspieszając decyzje w tych sprawach. Ponadto, rady powiernicze jako organy nadzorcze mogłyby być szczególnie przydatne w uczelniach artystycznych oraz medycznych. W publicznej uczelni branżowej wprowadzenie rady powierniczej stwarza bowiem możliwość wspólnego nadzoru nad uczelnią przez dwóch zainteresowanych ministrów: ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego i ministra branżowego. Jednocześnie zakres działania takiej rady (finanse, mienie, gospodarka) czyni z niej narzędzie wspierające politykę uczelni branżowej w obszarze szczególnej wrażliwości ze względu na specyfikę tych uczelni (np. szpitale kliniczne w uczelniach medycznych, finanse i gospodarka w uczelniach artystycznych itp.).

Celowe jest zachowanie specyfiki uczelni wojskowych (które jednak powinny być traktowane przede wszystkim jako szkoły wyższe, a nie jako jednostki wojskowe będące przy okazji szkołami wyższymi) oraz uczelni służb państwowych. Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego powinien być jednak organem nadzoru nad wszystkimi szkołami wyższymi, działając w sprawach branżowych w porozumieniu z odpowiednimi ministrami resortowymi.

Przewiduje się, że rada powiernicza będzie organem obligatoryjnym w przypadku związku uczelni publicznych oraz w niepublicznej uczelni skarbu państwa, albo związku z udziałem takiej uczelni, dla zapewnienia publicznych gwarancji zachowania mienia oraz dla zagwarantowania ochrony interesu Skarbu Państwa.

- wydawanie aktów wykonawczych do ustaw we współdziałaniu z innymi zainteresowanymi podmiotami;
- przedkładanie Radzie Ministrów projektów dokumentów rządowych, dotyczących szkolnictwa wyższego i nauki, w tym założeń zmian ustawowych;

- udział w przygotowaniu budżetu państwa w odniesieniu do działań szkolnictwo wyższe oraz nauka;
 - dokonywanie podziału pierwotnego środków finansowych, w zakresie określonym w ustawach, przeznaczonych na szkolnictwo wyższe i naukę w budżecie państwa, w tym na zadania objęte zakresem działań Agencji Rządowej NFSW (zob. dz. 5 poniżej);
 - podejmowanie decyzji w ramach zakresu działania ministra w sprawach dotyczących dysponowania środkami na realizację innych zadań na rzecz szkolnictwa wyższego i nauki, w tym programów operacyjnych przewidujących realizację zadań finansowanych ze środków Unii Europejskiej;
 - reprezentowanie Polski na arenie międzynarodowej w sprawach dotyczących szkolnictwa wyższego i nauki oraz koordynacja działań wynikających ze zobowiązań i umów międzynarodowych zawieranych przez Rzeczpospolitą Polską;
3. Stworzenie narzędzi wspomagających sprawowanie przez ministra efektywnego nadzoru oraz wypełnianie funkcji regulacyjnych i planistycznych w szkolnictwie wyższym:
- wprowadzenie stałego programu systemowych i instytucjonalnych badań nad szkolnictwem wyższym, z rolą ministerstwa jako koordynatora lub zlecniodawcy planowo realizowanych projektów, z wykorzystywaniem wyników tych prac dla wypełniania funkcji ministra;
 - wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych, zapewniających ministrowi zaplecze eksperckie, przygotowane organizacyjnie do merytorycznego współdziałania z Radą Główną Szkolnictwa Wyższego i Nauki (por. dz. 7 poniżej) oraz z umocowanymi w ustawie konferencjami rektorów i innymi instytucjami działającymi w systemie szkolnictwa wyższego;
 - stworzenie infrastruktury informacyjnej, umożliwiającej pozyskiwanie od uczelni i przetwarzanie informacji niezbędnych do sprawowania nadzoru nad uczelniami oraz planowania rozwoju systemu szkolnictwa wyższego i nauki.

4. Usunięcie nadregulacji w systemie szkolnictwa wyższego poprzez:
- wyeliminowanie – w ramach selektywnej deregulacji w systemie szkolnictwa wyższego – przepisów narzucających udział państwa w mikrozarządzaniu w uczelniach;
 - zróżnicowanie nakładanych na uczelnie rygorów ustawowych, dotyczących dysponowania środkami finansowymi, w zależności od źródła ich pochodzenia, umożliwiające racjonalizację działania uczelni.

Komentarz:

Z zasady autonomii szkół wyższych oraz ogólniejszej jeszcze zasady pomocniczości wynika potrzeba ograniczenia regulacji poprzez akty normatywne o mocy powszechnie obowiązującej do niezbędnego minimum – do ustalenia takich jednolitych zasad, które muszą być stosowane w ramach całego systemu.

Uczelnie publiczne – jako podmioty w zarządzie publicznoprawnym – muszą podlegać regulacji ustawowej w stopniu większym niż uczelnie niepubliczne pozostające w zarządzie prywatnoprawnym. Ustawodawstwo powinno – w stworzonych przez siebie ramach instytucjonalnych – zapewniać uczelniom publicznym możliwość wyboru najbardziej odpowiedniego dla każdej z nich modelu w ramach wskazanego niezbędnego minimum regulacji. Oznacza to, że w szkolnictwie wyższym niezbędna jest deregulacja. Z przyczyn, które przedstawiamy niżej, pożądana deregulacja powinna mieć charakter selektywny.

Utworzenie szkoły wyższej wymaga udzielenia w odpowiedniej formie pozwolenia przez właściwy organ państwa. Prowadzenie studiów w szkole wyższej odbywa się po uzyskaniu akredytacji właściwego organu wskazanego w ustawie.

Podejmowanie studiów wymaga zaufania wobec instytucji kształcącej – tym większego, im dłużej nominalnie trwają studia. Stanowi to rodzaj inwestycji osobistej studenta, który powierza uczelni cenny dla niego kapitał swoich kilku lat przeznaczonych na studia. Wszystko to sprawia, że uczelnie, inaczej niż firmy szkoleniowe, muszą być instytucjami zaufania publicznego. Poziom tego zaufania wiąże się z zapewnianiem określonych gwarancji ze strony państwa, wynikających z jego roli regulacyjnej i nadzorczej. Wymienione względy powodują, że szkolnictwo wyższe nie może ulec zupełnej

deregulacji, choć w pewnych obszarach jest ona niezbędna. Deregulacji podlegać powinno mikrozarządzanie w szkolnictwie wyższym. Państwo musi jednak wypełniać zadania pielęgnowania ładu systemowego oraz finansowania budżetowego, a to wymaga precyzyjnych regulacji. Państwo, sprawując nadzór nad szkolnictwem wyższym, musi zachować zdolność skutecznego reagowania w negatywnych sytuacjach występujących w uczelniach, co wymaga odpowiednich i szczegółowych regulacji. Zjawiska patologiczne, ujawniane publicznie w niektórych – jak dotąd nielicznych – uczelniach, potwierdzają taką konieczność. Nie można pozostawić tego wyłącznie oddziaływaniom rynkowym, nie tylko dlatego, że uczelnie korzystają z finansowania budżetowego, lecz przede wszystkim z powodu z natury rzeczy odłożonej w czasie zdolności studentów do własnej oceny i weryfikacji sposobu prowadzenia i jakości studiów. Ład systemowy wprowadzony i gwarantowany przez państwo obniża zatem ryzyko zastępowania studiów ich pozorowaniem, czego kandydat na studia, a w pewnym okresie także student, nie jest w stanie w dostatecznym stopniu ocenić we własnym zakresie. Stracone lata byłyby niemożliwe do odzyskania z tego punktu widzenia. Z wymienionych względów w szkolnictwie wyższym niezbędna jest selektywna deregulacja.

5. Powołanie Agencji Rządowej pod nazwą Narodowy Fundusz Szkolnictwa Wyższego (NFSW) i powierzenie jej rozdziału pomiędzy uczelnie wszystkich typów, na zasadach kontraktowych, z wykorzystaniem w określonym zakresie procedur konkursowych, środków budżetowych na:
 - zadania związane z kształceniem studentów studiów stacjonarnych, uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich i kadr naukowych oraz utrzymaniem uczelni, w tym na remonty;
 - zadania związane z bezwrotną pomocą materialną dla studentów oraz dla doktorantów;
 - dofinansowanie lub finansowanie kosztów realizacji inwestycji oraz innych przedsięwzięć rozwojowych związanych z kształceniem;
 - dofinansowanie lub finansowanie kosztów restrukturyzacji, konsolidacji oraz innych przedsięwzięć rozwojowych uczelni;

a także nadzorowania prawidłowości wydatkowania oraz celowości wykorzystania tych środków.

Komentarz:

Agencja powinna mieć status instytucji profesjonalnej i niezależnej od wpływów politycznych. Podjęcie działań przez Agencję wymaga:

- określenia projektu jej formuły organizacyjnej, reguł określania oferowanych przez Agencję zróżnicowanych strumieni finansowania, a także opracowania szczegółowych zasad, kryteriów i trybu oraz sposobu działania Agencji, w tym powoływania jej organów, a także zasad sprawowania przez Ministra nadzoru nad jej działaniami;
- poddania tych propozycji debacie;
- przyjęcia ustawy i wydania rozporządzeń uwzględniających niezbędne *vacatio legis*.

6. Przekształcenie Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (RGSW) w Radę Główną Szkolnictwa Wyższego i Nauki (RGSWiN), prowadzące do:
 - rozszerzenia zakresu działania Rady o sprawy dotyczące:
 - rozwiązań w systemie badań naukowych,
 - regulacji w systemie oświaty, mających znaczenie dla szkół wyższych,
 - reguł konkurencji w systemie szkolnictwa wyższego i nauki;
 - dostosowania warunków działania RGSW (zasobów i narzędzi wykonawczych) do ustawowych zadań, w tym stworzenia możliwości przygotowywania profesjonalnych analiz i propozycji o charakterze prawno-regulacyjnym, dotyczących różnych aspektów funkcjonowania systemu szkolnictwa;
 - angażowania ekspertów spoza składu Rady, a także udziału interesariuszy spoza społeczności akademickiej, w szczególności reprezentujących pracodawców;
 - zachowania niezależnego charakteru Rady, poprzez utrzymanie zasady wyłaniania jej członków w procesie wyborczym.

Komentarz:

Zgodnie z obowiązującą ustawą, RGSW jest wybieralnym organem przedstawicielskim szkolnictwa wyższego, który „współdziała z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego oraz innymi organami władzy i administracji publicznej w ustalaniu polityki edukacyjnej państwa w zakresie szkolnictwa wyższego”. Przepisy szczegółowe ustawy sprowadzają jednak współdziałanie, o którym mowa w ustawie, do wyrażania opinii przez Radę. Wyjątkiem jest przepis stanowiący, że Rada „przedstawia propozycje” nazw kierunków studiów oraz standardów kształcenia. Zaproponowana zmiana wymagać będzie odpowiedniego dostosowania reguł określających zakres działania i skład Rady oraz zasad i trybu jej powoływania, przy zachowaniu zasady jej wybieralności.

7. Powołanie Polskiej Komisji Akredytacji i Upnień Akademickich (PKAiUA) z zadaniami dotychczasowej PKA, zwiększonymi o:
 - zadania akredytacyjne dotyczące wszystkich form i poziomów kształcenia skutkujących wydawaniem świadectw ujętych

w Krajowej Ramie Kwalifikacji w tym studiów III stopnia (doktoranckich);

- dotychczasowe funkcje Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów (CK), dotyczące doktoryzowania oraz przyznawania uprawnień do nadawania stopnia doktora.

Komentarz:

Komisja powinna być powołana na bazie obecnej Państwowej Komisji Akredytacyjnej z pełną profesjonalizacją i niezależnością działania nowej instytucji. Zadania Komisji powinny być obligatoryjnie realizowane z udziałem interesariuszy spoza społeczności akademickiej, w szczególności reprezentujących pracodawców.

PKAiUA powinna współpracować instytucjonalnie ze środowiskowymi komisjami akredytacyjnymi, działającymi pod egidą komisji akredytacyjnej KRASP, co jest szczególnie istotne wobec zbliżającego się procesu opracowywania i wdrażania procedur akredytacyjnych związanych z Krajowymi Ramami Kwalifikacji.

Kompetencje Komisji powinny zostać rozszerzone na studia III stopnia (doktoranckie) niezależnie od rodzaju instytucji, w których są one prowadzone (uczelnie, instytuty PAN i inne instytuty badawcze) oraz na wszystkie inne rodzaje studiów, które skutkują dyplomami ujętymi w Krajowej Ramie Kwalifikacji.

PKAiUA należy przekazać zadania należące obecnie do kompetencji CK, związane z uprawnieniami do nadawania stopnia naukowego doktora oraz do dokonywania ocen poziomu doktoratów i sposobu działania jednostek organizacyjnych, które uzyskały takie uprawnienia

8. Wprowadzenie zmian dotyczących zakresu, zasad i trybu działania Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów (CK), wynikających ze zmiany zakresu działania RGSWiN (por. dz. 7 wyżej) oraz z wnioskowanych zmian zaproponowanych przez KRASP i PAN w odniesieniu do ścieżki kariery naukowej (por. CO4.1 dz. 2).

Komentarz:

Rola i skład Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów powinny być ograniczone, adekwatnie do rozszerzonych kompetencji PKAiUA.

W sprawach dotyczących ścieżki kariery naukowej wymagana jest obiektywizacja procesu oceny dorobku naukowego. Wynika z tego konieczność poszerzenia obecnych funkcji CK jako regulatora i urzędu nadzoru i kontroli jakości, a także rozszerzenia jej uprawnień na powoływanie recenzentów, najlepiej według zasady „ślepego” wyboru.

Należy dopuścić zróżnicowanie przez CK szczegółowych kryteriów w procedurze habilitacyjnej oraz tytułu profesora, w zależności od specyfiki poszczególnych dziedzin naukowych.

Członkowie CK powinni być powoływani na okres nieprzekraczający dwóch kolejnych kadencji.

9. Powołanie, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski, Krajowego Punktu Koordynacyjnego dla Ram Kwalifikacji (KPKRK), który powinien zostać ustanowiony na poziomie ponadresortowym (w strukturze Kancelarii Prezesa Rady Ministrów), z zadaniem koordynowania działań zmierzających do opracowania i wdrożenia Krajowych Ram Kwalifikacji w perspektywie LLL (zob. CO1.1), obejmującej wszystkie poziomy i formy kształcenia, włączając w to szkolnictwo wyższe.

Komentarz:

Realizacja zadań KPKRK wymaga koordynacji działań podejmowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i różnych inicjatyw środowiskowych. Część zadań związanych z wprowadzeniem Krajowych Ram Kwalifikacji do szkolnictwa wyższego powinna być powierzona Polskiej Komisji Akredytacji i Uprawnień Akademickich i Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego, odpowiednio do ich zakresu działania.

10. Powołanie Polskiej Agencji Wymiany Akademickiej, która miałaby zadania analogiczne do zadań podobnych instytucji w innych krajach UE (np. DAAD w Niemczech, Campus France we Francji), zgodnie z *Założeniami do projektu powołania Polskiej Agencji Wymiany Akademickiej*, KRASP, czerwiec 2009.

Komentarz:

- Z adresowanym do Rządu RP postulatem utworzenia tego typu agencji nazwanej Polską Agencją Wymiany Akademickiej wystąpiła Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, przedstawiając następnie założenia dotyczące działań prowadzących do utworzenia takiej instytucji.
- Do czasu powołania agencji należy zwiększyć skuteczność promocji polskiego szkolnictwa wyższego i polskich uczelni przez lepszą koordynację działań prowadzonych przez MNiSW i związane z nim instytucje (Fundację Rozwoju Systemów Edukacji, Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej) oraz innych przedsięwzięć, takich jak realizacja programu *Study in Poland*.
- Utworzenie i sprawne funkcjonowanie Agencji wymaga zaangażowania – oprócz ministerstwa właściwego ds. szkolnictwa wyższego i innych ministerstw sprawujących nadzór nad szkołami wyższym – także Ministerstwa Spraw Zagranicznych (wykorzystanie placówek dyplomatycznych, formalności wizowe), Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (zezwolenia na pobyt, zezwolenia na pracę itp.), Ministerstwa Gospodarki (promocja kraju), Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (przenoszenie świadczeń w ramach systemu ubezpieczeń społecznych) i innych instytucji centralnych znajdujących się w zakresie działania tych resortów.
- Sposób funkcjonowania agencji, jej zadania i kompetencje, a także sposób finansowania, powinny być oparte na pozytywnych doświadczeniach instytucji o podobnym charakterze, działających w innych krajach (DAAD, British Council, Campus France, NUFFIC, CIMO, Swedish Institute, czy CIRIUS).

11. Zachowanie przez umocowane w ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym* konferencje rektorów KRASP i KRZaSP¹⁴¹ (działające z wykorzystaniem określonych regulacji ustawy *Prawo o stowarzyszeniach*) aktu-

¹⁴¹ Z przyczyn, o których mowa w komentarzu do CO2.6, ustawowa nazwa własna KRZaSP mogłaby w przyszłości ulec zmianie.

alnego statusu, a w tym dotychczasowej formuły i opiniodawczo-doradczego charakteru działania, oraz zwiększenie ich wkładu w rozwój szkolnictwa wyższego, poprzez:

- wypełnianie przez nie funkcji centralnych kolegiałnych organów przedstawicielskich właściwych uczelni, reprezentowanych przez ich rektorów;
- rozwój ich działalności merytorycznej, prowadzonej przez komisje i podmioty partnerskie (m.in. KRePSZ)¹⁴², poprzez studia i badania nad szkolnictwem wyższym, w tym opracowywanie koncepcji i projektów zmian systemowych lub instytucjonalnych, a także przez działalność szkoleniowo-dyskusyjną, benchmarking oraz wymianę doświadczeń pomiędzy uczelniami i promocję współpracy międzynarodowej.

12. Poprawa warunków do działania oraz zapewnienie niezależności Parlamentu Studentów RP, przez ustawowe ustalenie stałej kwoty finansowania PSRP z budżetu państwa, uzależnionej od liczby studentów i waloryzowanej o wskaźnik inflacji.
13. Poprawa warunków do działania oraz zapewnienie niezależności Krajowej Reprezentacji Doktorantów poprzez zapewnienie środków finansowych z budżetu państwa na prowadzenie działalności KRD, a w tym na organizację raz w roku krajowego zjazdu doktorantów.

Komentarz:

Doświadczenia z ubiegłych lat, dotyczące udziału i aktywności przedstawicieli studentów i doktorantów w działalności Rady Głównej i Państwowej Komisji Akredytacyjnej, są bardzo pozytywne. Stanowi to przesłankę, aby poprawić warunki do działania PSRP i KRD, tak aby dysponowane przez nie zasoby i środki umożliwiły tym organizacjom lepsze wypełnianie ich ustawowych zadań.

¹⁴² W trakcie prac nad strategią KRePSZ zgłosiła postulat umieszczenia w opracowanym projekcie wniosku o umocowanie w ustawie Konferencji Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych. Wniosek ten nie zyskał poparcia autorów projektu *Strategii*.

Należy także utrzymać ustawowe gwarancje członkostwa przedstawicieli PSRP i KRD w RGSWiN oraz objęcie takimi gwarancjami PKAiUA.

CO7.2: Rozszerzenie możliwości kształtowania statusu formalnoprawnego szkół wyższych

Komentarz wprowadzający:

W celu zapewnienia większej elastyczności w zakresie przekształceń instytucjonalnych w szkolnictwie wyższym niezbędne jest wprowadzenie nowych rozwiązań o charakterze ustrojowym, stwarzających możliwości:

- zmiany statusu z uczelni publicznej w niepubliczną, z wykorzystaniem nowej formuły ustrojowej tzw. uczelni niepublicznej Skarbu Państwa;
- zmiany statusu z uczelni niepublicznej w publiczną, z dopuszczeniem wykorzystania zróżnicowanych formuł prawnych takiego przekształcenia.

Wprowadzenie tych dwóch otwartych i drożnych ścieżek przekształceń ustrojowych pozwoli zrealizować następujące cele:

- wybór najkorzystniejszej dla danej uczelni formuły działania i rozwoju (statusu uczelni publicznej albo niepublicznej) z optymalnym wykorzystaniem zasobów i reguł prawnych;
- dostosowanie swego statusu przez uczelnie publiczne lub niepubliczne zainteresowane współpracą, tak aby taki sam (po zmianach) status tych uczelni stwarzał bardziej realne możliwości nowych działań w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego;
- usuwanie zagrożeń wynikających z niedostatecznych przychodów na aktualnej ścieżce działania uczelni (zmiana statusu stwarzać będzie nowe warunki i możliwości funkcjonowania).

Aby zapewnić stosowne gwarancje publiczne, dotyczące misji i mienia uczelni publicznej przekształconej w uczelnię niepubliczną Skarbu Państwa, przewiduje się, że po takim przekształceniu uczelnia ta będzie obligatoryjnie działać pod nadzorem rady powierniczej, powoływanej przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego (zob. CO7.1, dz. 2).

Opcja zmiany własnego statusu przez uczelnię publiczną w uczelnię niepubliczną Skarbu Państwa stanie się dla niej nową szansą odnalezienia się na rynku usług edukacyjnych. Dotyczy to sytuacji gdy struktura jej zasobów, osiągane wyniki oraz jej publiczna rozpoznawalność jako uczelni kształcącej w określonym obszarze, będą niekorzystnie wpływać na jej szanse pozyskiwania środków publicznych na finansowanie studiów stacjonarnych w części zależnej od wyniku konkursu w ramach zbioru strumieni oferowanych szkołom wyższym przez Agencję Rządową NFSW. Podobnie, odwrotna zmiana statusu uczelni z niepublicznej w publiczną, zwłaszcza w sytuacji narastających problemów w obliczu tendencji demograficznych, stworzy realne szanse na utrzymanie procesu kształcenia w przekształconej uczelni. Z punktu widzenia polityki państwa, obie wymienione możliwości będą stanowić pewną gwarancję zachowania w szkolnictwie wyższym zasobów edukacyjnych, pozostających w dyspozycji zainteresowanych uczelni. Można zatem stwierdzić, że obie te opcje symetrycznie i pozytywnie domykają zbiór rozwiązań w odniesieniu do możliwości przekształceń ustrojowych w szkolnictwie wyższym na poziomie instytucjonalnym.

Działania:

1. Wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych, zgodnie z którymi:
 - uczelniami publicznymi będą te szkoły wyższe, które nadal będą działały na podstawie tworzących je ustaw – i przez to będą pozostawały w typowym zarządzie publicznoprawnym, zapewniającym, ze względu na wymogi bezpieczeństwa edukacyjnego państwa, ich istnienie (tj. np. nadal będą pozostawały uczelniami wyłączonymi spod upadłości);
 - wszystkie pozostałe szkoły wyższe będą mogły mieć jednakowo co do zasady status zarządu prywatnoprawnego – z określonymi w statutach, w granicach wynikających z ustawy, uprawnieniami założyciela, którym mógłby być także Skarb Państwa, określone inne państwowe osoby prawne (w tym np. PAN), jednostki samorządu terytorialnego i inne samorządowe osoby prawne.

2. Podporządkowanie uczelni publicznych zasadom porządku publicznoprawnego, a uczelni niepublicznych zasadom porządku prywatnoprawnego, z wprowadzeniem możliwości:

- uzyskania przez zainteresowaną uczelnię o statusie szkoły wyższej publicznej, statusu uczelni niepublicznej Skarbu Państwa;
- zmiany statusu uczelni niepublicznej – bez względu na status jej założyciela – tak, aby uczelnia ta mogła uzyskać status uczelni publicznej.

Komentarz:

Postulowana modyfikacja statusu uczelni publicznych i niepublicznych skutkowałaby tym, że:

- uprawnienia założyciela uczelni niepublicznej, po spełnieniu prawnie określonych warunków, mogłyby otrzymywać także państwowe i samorządowe osoby prawne, zaś założycielem uczelni publicznej byłoby wyłącznie państwo;
- władze publiczne miałyby obowiązek podejmowania działań mających na celu rozwój całego szkolnictwa wyższego, w tym dofinansowywania w określonym stopniu i na określonych warunkach, wyższych szkół niepublicznych,
- powstałyby realne warunki rozwoju partnerstwa publicznoprywatnego szkół wyższych obu sektorów, a także współdziałania na nowych zasadach, np. konsolidacji w formule związku uczelni publicznych albo niepublicznych, odpowiednio.

Ponieważ niektóre uczelnie publiczne mogłyby uzyskać na swój wniosek, status tożsamy ze statusem dotychczasowych uczelni niepublicznych, stałyby się możliwe – prowadzone pod kontrolą ministra właściwego ds. Skarbu Państwa, jeśli zaangażowany byłby majątek Skarbu Państwa – zmiany podmiotowe po stronie założycieli szkół (dodać należy, że także w układzie transgranicznym, co najmniej w ramach Unii Europejskiej). Jedną z formuł ogólnej publicznej kontroli nad takimi zmianami i nową formułą działania mogłaby stać się w przyszłości instytucja spółki użyteczności publicznej. Jednocześnie, wprowadzenie – po zmianie statusu uczelni – publicznego charakteru nadzoru na poziomie instytucjonalnym, realizowanego przez powoływaną przez ministra radę

powierniczą, stanowi właściwą gwarancję zachowania charakteru misji i ochrony mienia Skarbu Państwa. Przy zapewnieniu niezbędnego poziomu podmiotowego finansowania szkół publicznych z budżetu państwa za pomocą tzw. dotacji podstawowej jako niezbędnej publicznej infrastruktury edukacji na poziomie wyższym, wszystkie szkoły wyższe byłyby finansowane z budżetów (państwa lub jednostek samorządu terytorialnego) na zasadzie przedmiotowej za pomocą dotacji zadaniowej z wykorzystaniem procedur konkursowych. Byłyby one, w odniesieniu do środków z budżetu państwa, prowadzone w ramach jawnych postępowań konkurencyjnych przez wyspecjalizowaną Agencję Rządową NFSW, zawierającą kontrakty na realizację zadań dydaktycznych i związanych z nimi zadań naukowych w uczelniach (por CO7.5 dz.1). Założycieli szkół powinno się ustawowo zobowiązać do zapewnienia podstaw materialnych funkcjonowania nowo tworzonej uczelni.

3. Wprowadzenie w stopniu możliwym ze względu na ogólne uwarunkowania prawne, zasady konwergencji sektora publicznego i niepublicznego w szkolnictwie wyższym, poprzez dążenie do zapewnienia równych reguł konkurowania przez uczelnie publiczne i niepubliczne w celu zwiększenia dostępności studiów wysokiej jakości dla studentów, w ramach dwóch kolejnych etapów:
 - etap I:
 - objęcie studentów uczelni niepublicznych (założonych przez osobę fizyczną lub osobę prawną, niebędącą państwową ani samorządową osobą prawną), spełniających określone warunki, w tym wymagania dotyczące jakości studiów, przejrzystości działania (także w zakresie finansów), realizacji programów rozwojowych itp., finansowaniem budżetowym w oparciu o kryteria konkursowe, w celu obniżenia czesnego na studiach stacjonarnych;
 - etap II:
 - objęcie – równocześnie z wprowadzeniem zasady powszechnego czesnego¹⁴³ w uczelniach publicznych – uczelni niepublicz-

nych (w tym uczelni niepublicznych Skarbu Państwa), spełniających określone warunki i wymagania dotyczące jakości studiów, przejrzystości działania (w tym w zakresie finansów), realizacji programów rozwojowych itp., dotacją budżetową w oparciu o kryteria konkursowe, na pokrycie części kosztów prowadzenia studiów stacjonarnych i stacjonarnych studiów doktoranckich z wyodrębnionego strumienia środków w dyspozycji Agencji Rządowej NFSW.

- wprowadzenie, w odniesieniu do środków publicznych w ramach tego strumienia, zasady parytetu dla grupy uczelni niepublicznych założonych przez podmioty niepubliczne oraz uczelni niepublicznych Skarbu Państwa, w proporcji do liczby studentów studiów stacjonarnych w obu tych grupach uczelni.

Komentarz:

W I etapie oznacza to realizację intencji ustawodawcy, zawartej w ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 2005 r., w odniesieniu do uczelni spełniających warunki określone w rozporządzeniu ministra. W etapie II realizowana byłaby zasada swoistej symetrii wobec sektorów publicznego i niepublicznego. Zgodnie z tą zasadą, uczelnie sektora publicznego byłyby w zakresie studiów stacjonarnych finansowane (przez Agencję Rządową) ze środków publicznych (na poziomie limitowanym przez możliwości budżetowe państwa i dofinansowywane ze środków niepublicznych (w postaci limitowanego powszechnego czesnego). Uczelnie sektora niepublicznego (w dotychczasowym i nowym rozumieniu tego pojęcia) w zakresie studiów stacjonarnych byłyby finansowane ze środków niepublicznych (w postaci limitowanego przez rynek powszechnego czesnego) i dofinansowywane (w sposób limitowany) ze środków publicznych (przez Agencję Rządową). Tym samym wprowadzona zostałaby powszechna zasada współfinansowania studiów stacjonarnych ze środków publicznych i niepublicznych. Dotyczyłoby to w szczególności tych uczelni publicznych i niepublicznych, które uzyskują finansowanie przedmiotowe (zadaniowe) z odpowiedniego strumienia środków oferowanych przez Agencję Rządową w następstwie swojego wniosku i po spełnieniu wymagań o cha-

¹⁴³ Współfinansowania studiów stacjonarnych

rakterze konkursowym, określonych dla danego strumienia. Zasady finansowania studiów niestacjonarnych powinny pozostać niezmiennie w perspektywie najbliższej dekady.

4. Określenie przejrzystych kryteriów zapewniających uczelniom publicznym i niepublicznym otwarty dostęp do przyznawanych w trybie konkursowym środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej.
5. Wprowadzenie, ważonego wkładem w zadania szkolnictwa wyższego i potencjałem uczelni, parytetu reprezentantów uczelni publicznych i niepublicznych w RGSWiN, PKAiUA i CK, z biernym prawem wyborczym dla osób zatrudnionych w danej uczelni jako podstawowym miejscu pracy.
6. Udrożnienie mechanizmów prawnych umożliwiających pozyskiwanie przez uczelnie niepubliczne nieruchomości komunalnych lub stanowiących własność Skarbu Państwa.

Komentarz:

Prawo o szkolnictwie wyższym co prawda daje formalnie możliwości pozyskiwania nieruchomości przez uczelnie niepubliczne (art. 90 ust. 3 i 6), ustawa o gospodarce nieruchomościami nie przewiduje jednak takiej możliwości, a jako przepis szczególny ma pierwszeństwo stosowania.

7. Racjonalizacja instytucjonalna, prowadząca do zmiany statusu instytucjonalnego, w rozdrobnionym systemie szkolnictwa wyższego, w wyniku: (1) konsolidacji w drodze połączenia się uczelni, tak aby powstała nowa szkoła wyższa; (2) wykorzystania federacyjnej formuły związku uczelni¹⁴⁴, z agregacją zasobów i integracją kadry; z możliwością objęcia procesami konsolidacji instytucji naukowych lub badawczo-rozwojowych spoza systemu szkolnictwa wyższego, z zastosowaniem

¹⁴⁴ Prowadzącej do powstawania „uczelnianych grup kapitałowych” w rozumieniu „kapitału intelektualnego”

zachęt systemowych i ekonomicznych ze strony państwa, obejmująca następujące działania:

- opracowanie założeń modelowych uniwersytetu federacyjnego, w oparciu o ustawową formułę związku uczelni;
- opracowanie kryteriów i wskaźników dotyczących osiągnięć dydaktycznych i badawczych, umożliwiających określenie zobiektywizowanej typologii uczelni i ich związków, a także ich jednostek podstawowych, niezbędnej do klasyfikacji uczelni;
- opracowywanie projektów konsolidacyjnych przez uczelnie dla zwiększenia ich potencjału w wyniku synergii zasobów;
- wprowadzenie zróżnicowanych ścieżek z wykorzystaniem mechanizmów konkurencyjnych, prowadzących do osiągnięcia przez wyłonione w postępowaniu konkursowym związku uczelni albo uczelnie powstałe w wyniku połączenia się szkół wyższych, statusu uczelni flagowej lub uczelni badawczej w wyniku zrealizowania projektu rozwojowego finansowanego ze środków UE, w celu m.in. osiągnięcia przez te uczelnie, dzięki swojemu dorobkowi, wysokiej pozycji międzynarodowej, potwierdzonej wymiernymi wskaźnikami (w tym wysokimi pozycjami w rankingach międzynarodowych);
- wprowadzenie ścieżki umożliwiającej uzyskanie w analogicznym trybie, z uwzględnieniem procesów konsolidacyjnych i rozwojowych, statusu flagowego lub badawczego przez podstawowe jednostki organizacyjne o statusie szkół, funkcjonujące w ramach uczelni, obejmujące wydziały o zbliżonych obszarach działania, integrujące potencjał badawczy, w celu poprawy efektywności osiągania wyników naukowych.

Komentarz:

W polskim systemie szkolnictwa wyższego nie ma obecnie uczelni, które już osiągnęły status uczelni flagowej lub badawczej. Zmiana tego niekorzystnego stanu wymaga planowo prowadzonych działań. Status taki byłby przyznawany na określony czas po spełnieniu kryteriów konkursowych, w wyniku realizacji projektu rozwojowego finansowanego ze środków Unii Europejskiej, z potwierdzeniem osiągnięcia wymaganych wskaźników (także rankingowych) określających pozycję międzynarodową uczelni flagowej lub badawczej,

zawartych w umowie na wykonanie projektu. Będzie on zapewniał dostęp do dedykowanego dla uczelni flagowych i badawczych strumienia finansowania, dostępnego w ramach zadań realizowanych przez Agencję Rządową NFSW. Wiązać się z tym będzie wymóg przeniesienia (w konkretnym czasie) znacznej części działań uczelni o takim statusie z kształcenia na badania naukowe.

Punktem wyjścia do wyodrębniania uczelni flagowych i badawczych powinny być zasady i ocena dorobku uczelni oraz ich klasyfikacja oparta na analizie osiągnięć jednostek podstawowych uczelni. Droga do osiągnięcia tej pozycji wymagać będzie procesu konsolidacji, realizowanego wspólnie z innymi uczelniami, w celu stworzenia nowego podmiotu, w szczególności z wykorzystaniem struktury uniwersytetu federacyjnego (w oparciu o formułę związku uczelni). Droga ta nie powinna być dla żadnej uczelni zamknięta, jeśli zechce ona stać się jednym z partnerów w tym procesie¹⁴⁵. W szczególności dotyczy to uczelni medycznych, posiadających własną bazę szpitali klinicznych, której wykorzystanie w celach badawczych zwiększa szanse osiągnięcia sukcesu przez właściwą uczelnię flagową lub badawczą.

Nowe uczelnie o takim statusie mogłyby mieć przyznane prawo do działania z wyłączeniem wybranych reguł nałożonych przez ustawę na szkoły wyższe. W skali kraju, działania, o których mówimy, prowadzić mogłyby do wyłonienia łącznie 15-20 podmiotów o takim nowym statusie (uczelni flagowej lub uczelni badawczej).

Zakłada się, że liczba studentów w takich uczelniach została stopniowo zmniejszona, ze względu na wymóg nadania priorytetu badaniom naukowym. W efekcie, docelowo dodatkowa grupa licząca ok. 10-20% populacji studentów w naszym kraju

¹⁴⁵ Środki z budżetu państwa na naukę oraz cele prokościowe i rozwojowe w szkolnictwie wyższym powinny trafiać w większym stopniu do placówek uczelni (jednostek podstawowych), które potrafią je najbardziej efektywnie wykorzystać. Niski poziom nakładów przeznaczanych na szkolnictwo wyższe i naukę Polsce zmusza do koncentracji środków. Jeżeli chcemy, by przynajmniej kilka uczelni polskich znalazło się w europejskiej „pierwszej lidze”, to cel ten można zrealizować jedynie, jak uczyniły to wcześniej inne kraje (Wielka Brytania, Niemcy, Rosja, Dania, Chiny), przez wydzielenie strumienia finansowania dla grupy tzw. superuniwersytetów, co odpowiada przedstawionej tu propozycji – uczelni flagowych i badawczych.

(w tym studentów studiów niestacjonarnych), podejmowałyby studia na innych uczelniach, publicznych i niepublicznych, co łagodziłoby w tych uczelniach problemy wynikające ze zjawisk demograficznych.

Uczelnie flagowe i badawcze, redukując swoje zadania w dydaktyce, byłyby zobowiązane do skierowania uwolnionej części swojego potencjału na działania służące pozyskiwaniu środków i realizacji zadań o charakterze naukowym. Zdolność do przeprowadzenia takiej zmiany warunkowałaby możliwość utrzymania takiego statusu w dłuższym okresie przez daną uczelnię.

Z opisywanymi procesami wiązałaby się konieczność przemieszczenia części kadry dydaktycznej z uczelni o przyszłym statusie uczelni flagowej lub badawczej do innych szkół wyższych. Stwarzałoby to możliwość zastępowania tej części kadry m.in. młodymi, zdolnymi absolwentami oraz profesorami pozyskiwanymi z uczelni z innych krajów. Warunkiem takich zmian jest ustawowe wyposażenie rektorów w uprawnienia stwarzające praktyczne możliwości przeprowadzenia postulowanych działań. Wśród różnorodnych możliwości prowadzących na końcu procesu do osiągnięcia statusu uczelni flagowej lub badawczej, otwarta powinna być także ścieżka uzyskiwania, po spełnieniu analogicznych warunków, statusu flagowego lub badawczego, najpierw przez jednostki podstawowe (wydziały lub jednostki o charakterze badawczym, prowadzące studia doktoranckie).

- Określenie perspektyw dalszego działania i wskazanie ścieżek rozwoju i przekształceń państwowych wyższych szkół zawodowych (PWSZ) oraz niepublicznych uczelni zawodowych (z uwzględnieniem opcji instytucjonalnych w ramach nowych rozwiązań ustrojowych w szkolnictwie wyższym), zapewniających utrzymywanie studiów o profilu zawodowym w tych uczelniach, poprzez opracowanie wariantowych propozycji rozwiązań dla PWSZ, z uwzględnieniem barier rozwojowych szkolnictwa wyższego o profilu zawodowym zgodnie z trendami europejskimi.

Komentarz:

Obecne kryteria zawodowego charakteru uczelni stają się nieadekwatne i mało przejrzyste. Sugerują one w szczególności, że

kształcenie na poziomie licencjackim ma charakter zawodowy, co nie odzwierciedla rzeczywistego profilu kształcenia wielu uczelni ani nie ma uzasadnienia merytorycznego. Profil kształcenia powinien wynikać z charakteru programów kształcenia i może być związany z misją uczelni, ale nie z kryteriami związanymi ze stopniem studiów. Należy zatem zrezygnować ze stosowania terminu „zawodowy” w odniesieniu do kryteriów niezwiązanych z profilem kształcenia. Termin „uczelnia akademicka” musi jednak być zastrzeżony dla uczelni, które osiągnęły zaawansowany poziom rozwoju w badaniach naukowych, zaś proces kształcenia jest w nich związany z tymi badaniami. W Polsce znalazło to swoje potwierdzenie formalne w preambule do *Ustawy o szkołach akademickich* z 1920 r., w sformułowaniu: „Najwyższe uczelnie, poświęcone pielęgnowaniu i szerzeniu wiedzy, noszą w Państwie Polskiem w ogólności nazwę szkół akademickich, a w szczególności wszechnic, czyli uniwersytetów, szkół głównych, politechnik i akademii (...)”.

Rozwój kształcenia o tzw. profilu zawodowym jest jednym z najważniejszych wyzwań stojących przed polskim szkolnictwem wyższym. Należy stworzyć warunki stymulujące ten rozwój, w szczególności poprzez określenie warunków, jakie to kształcenie powinno spełniać, w odróżnieniu od kształcenia o innym charakterze. Służyć temu będzie wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji. Dotyczy to zarówno programów nauczania realizowanych przez uczelnie w ramach poszczególnych kierunków studiów oraz wymagań kadrowych, jak i kryteriów klasyfikowania uczelni jako zawodowej. Należy jednak zwrócić uwagę, że termin „zawodowość” rozumiany jako profil kształcenia, przygotowujący do pracy w zawodzie, traci tę konotację na rzecz pojęcia „zatrudnialności” rozumianej jako zdolność uzyskania i utrzymania zatrudnienia – dostosowania do rynku pracy i przestaje być używany jako pojęcie mające swoje czytelne desygnaty w systemie edukacji. W Europie (patrz rekomendacja Parlamentu Europejskiego z maja 2009 r.) obowiązuje wyraźne zalecenie, zgodnie z którym edukacja dla potrzeb rynku pracy (co jest pożądane), może przybierać wymiar albo rozwijania kompetencji ogólnych, pozwalających się do niego łatwo dostosować dzięki szkoleniom, albo przystosowania do konkretnych zawodów i miejsc pracy (to ostatnie jedynie lokalnie – pomijamy kwestię zawodów regulowanych). Nie narzuca się tego

ściśle – pozostawiając uczelniom decyzję, co i w jakich proporcjach wybiorą. Dominujący zawodowy i praktyczny profil kształcenia pozwala uznawać uczelnię za „zawodową”, choć pewien zwrot w kierunku kształcenia bardziej praktycznego jest zalecany także w przypadku wielu programów kształcenia akademickiego.

CO7.3: Podniesienie efektywności zarządzania szkołą wyższą

Działania:

1. Wprowadzenie zmian ustrojowych w uczelniach publicznych w ramach nowelizacji ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* i statutów, zgodnie z następującymi założeniami:
 - Ustrój i reguły zarządcze uczelni powinny być dostosowane do założeń przedstawionych w CO7.2, dotyczących podziału uczelni na publiczne i niepubliczne.
 - Ustrój uczelni publicznych powinien być jedynie na tyle określony w ustawie, żeby – przy respektowaniu zasady autonomii uczelni – zachować istotę zarządu publicznoprawnego, tj. móc wprowadzić podstawy ujednolicenia typów organów.
 - W odniesieniu do uczelni niepublicznych ustawa powinna formułować jedynie podstawowe reguły służące respektowaniu ładu instytucjonalnego w szkolnictwie wyższym, pozostawiając trzon unormowania statutom ustalonym przez lub z udziałem założyciela. Statuty wszystkich uczelni nie powinny być poddawane kontroli ministra w trybie apriorycznym i powinny wchodzić w życie z dniem ich ogłoszenia.
 - Władztwo w uczelni publicznej powinno być sprawowane zgodnie z zasadą harmonizacji, rozróżnianych zgodnie z wymogami regulacji prawnych oraz praktyki działania uczelni, dwóch sfer działalności i odpowiadających za nie podmiotów (organów), a więc *governance* w sferze kształcenia i badań naukowych (pierwsza sfera) oraz *management* w odniesieniu do zasobów uczelni (druga sfera). Pierwsza sfera wymaga zaangażowania kwalifikowanej kadry naukowo-dydaktycznej, dydaktycznej i naukowej, a także przedstawicieli zewnętrznych interesariuszy uczelni, oraz przedstawicieli

studentów i doktorantów. Druga sfera wymaga zaangażowania profesjonalnej kadry menedżerskiej i administracyjnej. Organem wspólnym dla obu tych sfer powinien być, jednoosobowo odpowiedzialny za władzę wykonawczą w uczelni, rektor jako organ, w pierwszej sferze – działający we współpracy z podległymi mu kierownikami podstawowych jednostek organizacyjnych (dziekanami), w drugiej sferze – działający za pośrednictwem lub przy wsparciu podległego mu kanclerza. Relacje uczelni z jej otoczeniem obejmują działania należące odpowiednio do obu tych sfer. W uczelni niepublicznej statut powinien wskazać szczegółowe kompetencje poszczególnych organów, w tym założyciela i jego roli w powoływaniu organów uczelni.

- Uczelnia publiczna w swym statucie powinna móc rozdzielić – jeśli senat podjąłby taką decyzję – nadzór nad obiema tymi sferami w taki sposób, aby nadzór nad sferą pierwszą sprawowany był w uczelni przez senat, natomiast nadzór nad sferą drugą wykonywany był przez organ w postaci rady powierniczej (por. CO7.1 dz. 2).
- W uczelni publicznej rektor powinien być wyłaniany, ze względu na wymogi pierwszej sfery, z grona kandydatów legitymujących się stopniem doktora habilitowanego lub tytułem profesora¹⁴⁶ na okres czteroletniej kadencji (z istniejącym ograniczeniem do dwóch kolejnych kadencji) na zasadach i w trybie wskazanych w statucie. Statut mógłby przewidywać wyłanianie kandydatów do funkcji rektora z wykorzystaniem powoływanej przez senat roboczej komisji (typu *search committee*). Wyłonienie rektora elekta następowałoby zgodnie z aktualnymi rozwiązaniami (przez uczelniane kolegium elektorów). W uczelniach, w których działałaby rada powiernicza, organ ten wyłaniałby rektora wspólnie z senatem, w trybie i na zasadach określonych w statucie. Kierownicy podstawowych jednostek organizacyjnych (dziekani) powinni być wyłaniany na ten sam okres, we współdziałaniu wydziałowego kolegium elektorów z rektorem-

elektem (być może z wykorzystaniem wydziałowej komisji typu *search committee*) na analogicznych zasadach. Szczegółowe zasady i tryb tych działań powinny być określone w statucie.

- Ustawowe kompetencje organów uczelni publicznych powinny przewidywać zwiększenie odpowiedzialności organów jednoosobowych za działania o charakterze zarządczym, zarówno w obszarze *governance* jak i *management*. W szczególności powinno to dotyczyć zasady przekształcania lub znoszenia trwale zadłużonych jednostek uczelnianych oraz zniesienia nadkolegialności w procedurach zatrudniania na stanowiskach nauczycieli akademickich.
 - Senatowi nadal powinien przewodniczyć rektor, a radzie wydziału dziekan.
 - Konwent w uczelni publicznej powinien zachować swój dotychczasowy opcjonalny charakter.
2. Wprowadzenie w uczelniach zasady zarządzania przez jakość¹⁴⁷, poprzez inwestowanie dzięki środkom publicznym z dedykowanego źródła finansowania w rozwój uczelnianych zasobów informacyjnych oraz implementację dedykowanych systemów jakości – jako zintegrowanych elementów składowych, obejmujących: wewnętrzny system zapewniania jakości kształcenia, uczelniany system badań naukowych wraz z zapleczem organizacyjnym, system jakości zarządzania wraz z systemem informacyjnym, system transferu i komercjalizacji technologii wraz z regułami ochrony własności intelektualnej.
 3. Wprowadzenie w uczelniach publicznych regulacji zapewniających możliwość realizacji elastycznej polityki kadrowej i płacowej, a w tym:
 - ograniczenie mianowania do stanowisk profesora zwyczajnego i profesora nadzwyczajnego;
 - przywrócenie zasady, że stosunek pracy mianowanego nauczyciela akademickiego, zatrudnionego na stanowisku innym niż profesora zwyczajnego lub nadzwyczajnego, wygasa z końcem roku akademickiego, w którym ukończył on sześćdziesiąty piąty rok życia;

¹⁴⁶ Z możliwością dopuszczenia przez statut możliwości kandydowania przez doktora zatrudnionego na stanowisku profesora nadzwyczajnego, któremu CK przyznałaby prawo do doktoryzowania (patrz CO4.1, dz. 3).

¹⁴⁷ Np. systemu European Foundation for Quality Management.

- wprowadzenie (z *vacatio legis*) prawnych możliwości zastosowania w umowach o pracę lub w aktach mianowania nauczycieli akademickich zatrudnionych w podstawowym miejscu pracy, wymogu jednoetatowości (z możliwością podjęcia pracy u innego pracodawcy jedynie za zgodą rektora), z niwelowaniem konfliktu interesów poprzez instrumenty kontraktowe (w umowach o pracę lub zatrudniania na podstawie mianowania), z wykorzystaniem bodźców płacowych;
 - zrównanie kwoty bazowej dla nauczycieli akademickich z kwota bazową dla nauczycieli w szkołach i placówkach oświatowych;
 - odstąpienie w uczelniach publicznych, zgodnie z możliwościami wynikającymi z ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym*, od systemu płac opartego na rozporządzeniu ministra, poprzez wprowadzenie uczelnianego regulaminu wynagrodzeń, opartego na kryteriach zadaniowych i zasadach różnicowania wynagrodzeń;
 - wprowadzenie możliwości przechodzenia zainteresowanych profesorów tytułarnych w stan spoczynku wraz z przejściem na emeryturę z jednoczesnym przyznaniem tym osobom dodatku do emerytury, mającego charakter stypendium profesorskiego wypłacanego przez uczelnię z dodatkowych środków wydzielonych w budżecie państwa¹⁴⁸;
 - stworzenie prawnych możliwości renegotjowania i zmiany przez rektora dotychczasowych warunków zatrudnienia pracowników (w tym nauczycieli akademickich), w celu dostosowania tych warunków do zmieniających się uwarunkowań, zadań i struktur uczelni z uwzględnieniem czynników motywacyjnych, a w tym ustawowe upoważnienie rektorów do powszechnego dostosowywania reguł zatrudnienia pracowników uczelni (w tym treści umów o pracę i aktów mianowania) do nowych zasad systemowych i ustrojowych, wprowadzanych w uczelniach w ramach wdrażania strategii rozwoju szkolnictwa wyższego oraz strategii rozwoju danej uczelni (z uwzględnieniem praw nabytych);
 - zastąpienie pensum nauczyciela akademickiego jako kategorii ustawowej przez pensum lub inne rozwiązania mające charakter uczelniany, umożliwiające rozliczanie (niekoniecznie w godzinach przeliczeniowych), wyników działalności dydaktycznej. Upowszechnienie rozwiązań umożliwiających zastępowanie obowiązków wynikających z pensum dydaktycznego przez zwiększone zaangażowanie badawcze nauczyciela akademickiego (swoiste pensum badawcze);
 - wprowadzanie w uczelniach publicznych w wyniku ich własnej inicjatywy, wewnętrznych reguł etatyżacji, wskazujących limity zatrudniania na określonych stanowiskach w jednostkach organizacyjnych, w relacji do realizowanych zadań i osiągniętych przychodów.
4. Wprowadzenie mechanizmów ułatwiających stosowanie się uczelni publicznych do wymogów dyscypliny finansów publicznych (wyposażenie rektora w odpowiednie kompetencje zarządcze), poprzez wprowadzenie w uczelniach publicznych szczególnych zasad i trybu przekształcania lub znoszenia przez rektora jednostki organizacyjnej, w tym podstawowej (wydziału) w związku z utrzymującym się zadłużeniem tej jednostki wraz z zasadami nieuchronności stosowania w uczelniach tych reguł.

Komentarz:

W niektórych uczelniach publicznych wydziały mają daleko idącą samodzielność finansową, często nie ponoszą jednak pełnej odpowiedzialności za swoje działania. Brak poczucia zagrożenia ekonomicznego i zbyt duża stabilność warunków działania nie skłania jednostek uczelnianych w dostatecznym stopniu do poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów i do efektywnego gospodarowania posiadanymi zasobami. Z tych względów konieczne jest wypracowanie w uczelniach wewnętrznych procedur sanacyjnych, w tym o charakterze konsolidacyjnym. Decydującą rolę w działaniach na rzecz minimalizacji ryzyka naruszenia wymogów dyscypliny finansowej w uczelni i w jej jednostkach podstawowych powinien odgrywać rektor posiadający kompetencje niezbędne do skutecznego działania.

¹⁴⁸ Stanowiąc to będzie spełnienie zapowiedzi złożonej przez Prezesa Rady Ministrów ma spotkaniu z przedstawicielami środowisk akademickich i naukowych w Kancelarii Premiera 16 kwietnia 2008 r.

5. Stosowanie przez uczelnie wzorcowych rozwiązań o charakterze zarządczym i dobrych praktyk promowanych i upowszechnianych przez konferencje rektorów oraz inne wyspecjalizowane gremia i instytucje, poprzez m.in.:

- upowszechnienie zasady przyjmowania przez senat strategii rozwoju uczelni na kolejne kadencje władz akademickich wraz z obowiązkiem składania przez rektora rocznych sprawozdań z wdrażania strategii, w tym z finansowania działań i osiągnięcia efektów związanych z realizacją jej celów;
- zdecentralizowanie, zwłaszcza w większych uczelniach, reguł finansowania jednostek podstawowych, tak aby koszty mogły być księgowane w miejscu ich powstawania, a także tworzenie, wyodrębnionych w planie rzeczowo-finansowym uczelni, dedykowanych funduszy własnych (np. z nadwyżki w funduszu zasadniczym) z przeznaczeniem wydzielonych środków na konkretne przedsięwzięcia rozwojowe wskazane w strategii uczelnianej lub służące jej realizacji;
- stosowanie rozwiązań zawartych w kodeksach dobrych praktyk oraz systematyczną aktualizację tych kodeksów;
- rozwój adresowanych do uczelni usług doradczych i szkoleniowych oraz inicjatyw zmierzających do zapewnienia efektywnych sposobów wymiany doświadczeń pomiędzy uczelniami;
- działania na rzecz podnoszenia kwalifikacji kadr kierowniczych uczelni;
- finansowanie ze środków własnych uczelni szkoleń służących zdobywaniu nowych kwalifikacji związanych z realizowanymi zadaniami przez pracowników sfery zarządczej;
- upowszechnienie na uczelniach „niezarobkowych przedsiębiorstw finansowych” (typu amerykańskich *credit unions*) i innych podobnych instytucji ułatwiających studentom i pracownikom uczelni dostęp do środków finansowych.

Komentarz:

Użyteczność strategii opracowywanych przez uczelnie publiczne była dotąd ograniczona przez horyzont roczny wynikający ze sposobu przyznawania im dotacji oraz brak rządowej strategii

rozwoju szkolnictwa wyższego. Aktualnie realizowana inicjatywa opracowania takiej strategii, będąca następstwem wniosku złożonego przez KRASP, stwarza nadzieję na zmianę tego stanu rzeczy. Najbardziej znanym opracowaniem zawierającym przedstawienie dobrych praktyk jest *Kodeks Dobrych Praktyk Szkół Wyższych KRASP*. Kodeks dotyczy zasad postępowania jednoosobowych i kolegialnych organów uczelni i ich jednostek, nauczycieli akademickich i studentów będących członkami organów kolegialnych. Zasady fundamentalne oraz dobre praktyki w kierowaniu uczelnią zawarte w *Kodeksie* odnoszą się odpowiednio także do jednoosobowych i kolegialnych organów władzy niższych jej szczebli (dziekanów i rad wydziału, dyrektorów instytutów i ich rad itp.), z zachowaniem różnic kompetencyjnych, wynikających ze statutu lub innych regulacji prawnych.

Postuluje się, aby w uczelniach, które przyjęły w drodze głosowania senatu ten *Kodeks* w całości lub w części, senat powoływał – na wniosek rektora – odpowiednią komisję, której zadaniem byłaby kontrola zgodności z nim działań władz uczelni, lub też powierzał te zadania już działającej komisji o właściwych uprawnieniach. Komisja składałaby senatowi okresowe sprawozdania ze swej działalności, mogłaby też zgłaszać propozycje poprawek do treści Kodeksu.

Zakłada się okresowe nowelizowanie Kodeksu z inicjatywy poszczególnych uczelni lub konferencji rektorów (KRASP). Nowelizacji dokonywać powinno Zgromadzenie Plenarne KRASP na wniosek Komitetu Dobrych Praktyk powołanego przez Prezydium KRASP.

Na upowszechnienie zasługują wypróbowane w innych krajach instytucje finansowe typu *credit unions*, służące zarówno studentom, jak i pracownikom uczelni. Doświadczenia i możliwości sektora finansowego powinny w wyniku współdziałania z uczelniami doprowadzić do wprowadzenia nowych instrumentów finansowych i rozwiązań instytucjonalnych, ułatwiających pozyskiwanie środków finansowych dla potrzeb szkolnictwa wyższego.

Finansowe przedsiębiorstwo niezarobkowe to rozpowszechnione m.in. na terenie USA unie kredytowe, których działalność dopuszczona jest w odniesieniu do środowisk jednorodnych zawodowo lub socjalnie. Unie kredytowe prowadzące uproszczone usługi finansowe na rzecz osób związanych okresowo lub stale ze sferą nauki i szkolnictwa osiągnęły w niektórych krajach znaczny

potencjał ekonomiczny, a jednocześnie wzięły na swoje barki część zadań służących rozwojowi uczelni i budowie potencjału materialnego środowisk lokalnych. Ich upowszechnienie w Polsce jest bardzo pożądane.

6. Zwiększenie efektywności systemów biblioteczno-informacyjnych w uczelniach, poprzez:
- zmiany dotyczące zasad finansowania bibliotek obejmujące wprowadzenie rozwiązania, w ramach którego budżet bibliotek stanie się elementem kalkulowania przez Agencję NFSW wysokości kontraktu zawieranego z uczelnią oraz wprowadzenie rozwiązań pozwalających bibliotekom uczelnianym ubiegać się o dotacje na prowadzoną przez nie działalność w ramach odpowiednich funduszy na finansowanie nauki;
 - stworzenie przez biblioteki zdalnie dostępnych zasobów bibliecznych z uwzględnieniem systemów ogólnopolskich bibliotek cyfrowych;
 - wdrożenie nowoczesnych metod zarządzania bibliotekami akademickimi oraz zrealizowanie zapowiedzi rządowej wprowadzenia centralizacji procesu zakupu dostępu do baz danych.

Komentarz:

Pożądane jest stworzenie warunków do udostępniania (zgodnie z zasadą *open access*), pełnych tekstów materiałów dydaktycznych, w tym podręczników i skryptów oraz rozpraw doktorskich, habilitacyjnych i uczelnianych czasopism naukowych.

Wdrożenie nowoczesnych metod zarządzania bibliotekami może przyjąć formę np. obowiązkowego stosowania jednakowych wskaźników efektywności i kosztochłonności ich działania, wykorzystywanych przy ocenie bibliotek, dokonywanej dla celów akredytacji i parametryzacji jednostek.

Koszt zakupu pełnotekstowych baz danych jest bardzo dużym obciążeniem dla wszystkich bibliotek akademickich, niezależnie od ich wielkości. W obecnej sytuacji, w której biblioteki samodzielnie negocjują stawki, to dostawca dyktuje warunki. Konieczne jest odwrócenie ról, np. poprzez centralne prenumeraty na zasadzie licencji narodowych.

7. Zapewnienie właściwych relacji „uczelnia – student”:

- utrzymanie obecnego stanu prawnego w odniesieniu do relacji „uczelnia – student”, jako relacji o charakterze administracyjno-prawnym;
- stworzenie mechanizmów zabezpieczających studentów przed nieuczciwymi praktykami ze strony uczelni:
 - stworzenie obowiązku ogłoszenia przez uczelnie zamkniętego katalogu usług, za które pobierają one opłaty,
 - udoskonalenie (poprzez opracowanie wzorcowych rozwiązań) obowiązkowych, zawieranych między studentami i uczelnią, umów dotyczących warunków pobierania opłat i świadczenia usług edukacyjnych,
 - wprowadzenie ustawowych odsetek za nieterminowe wypłacanie świadczeń z winy uczelni;
- wprowadzenie mechanizmów gwarantujących wywiązywanie się przez studentów z ich zobowiązań formalnych i ekonomicznych wobec uczelni;

- wprowadzenie szkoleń dla studentów I roku w zakresie praw i obowiązków studenta.

CO7.4: Zwiększenie poziomu i poprawa racjonalności finansowania szkolnictwa wyższego

Komentarz:

Zasadniczym problemem szkolnictwa wyższego w Polsce jest niedostateczny poziom jego finansowania, zwłaszcza w ujęciu względnym. W szczególności, zbyt niskie nakłady na prowadzenie studiów w przeliczeniu na studenta, w porównaniu z innymi krajami o podobnym poziomie rozwoju gospodarczego, uniemożliwiają podnoszenie jakości kształcenia. Jeszcze gorzej wygląda finansowanie nauki.

Ocena zobowiązań i możliwości władz publicznych w zakresie finansowania szkolnictwa wyższego i badań naukowych powinna zostać dokonana przy uwzględnieniu następujących uwarunkowań:

- Z deklaracji rządowych z 2008 roku wynikała zapowiedź, że wydatki publiczne na naukę i szkolnictwo wyższe osiągną w 2013 roku poziom łącznie 2% PKB. Aby tak się stało, założono, że przyrost nakładów budżetowych na szkolnictwo wyższe i naukę (łącznie) będzie wynosił średnio ok. 0,156% PKB rocznie tj. ok. 2 mld zł w latach 2009-2013. Zjawiska kryzysowe uniemożliwiły realizację tego zapewnienia. Umiarkowana prognoza dotycząca PKB na następne cztery lata (do końca 2013 roku) pozwala zakładać jego wzrost na poziomie średnio 3%. Postulat osiągnięcia zadeklarowanych przez rząd wskaźników – przy założeniu zrównania nakładów budżetowych na szkolnictwo wyższe i naukę – musiałyby oznaczać następującą dynamikę wzrostu wydatków publicznych:
 - na szkolnictwo wyższe (aktualnie ok. 0,88% PKB z budżetu państwa) musiałyby one wzrastać przez następne cztery lata w tempie ok. 6% rocznie, aby w 2013 roku osiągnąć poziom ok. 14 500 mln zł (1%PKB w 2013 roku);
 - na naukę (aktualnie ok. 0,34% PKB z budżetu państwa) musiałyby one wzrastać w tempie ok. 33% rocznie, aby osiągnąć w tym samym okresie 1% PKB.

Rozpoczęcie już obecnie realizacji takich planów nie byłoby realistyczne.

- Biorąc pod uwagę aktualną trudną sytuację finansów publicznych w naszym kraju, należy dążyć do tego, aby wcześniej zapowiedziane wskaźniki publicznego finansowania nauki i szkolnictwa wyższego (2% PKB) zostały osiągnięte z pewnym opóźnieniem np. w 2015 roku (tj. na półmetku realizacji proponowanej strategii). Wymagałoby to wzrostu wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe nie mniejszego niż 5% rocznie, a wydatków na naukę o ponad 25% rocznie, co po powrocie naszego kraju na ścieżkę rozwoju gospodarczego stanie się realistyczne. Warunkiem osiągnięcia dostrzegalnej poprawy w sferze B+R jest nie tylko zapewnienie finansowania budżetowego na poziomie 1% PKB, ale także stworzenie mechanizmów zapewniających możliwości pozyskiwania przez tę sferę przychodów pozabudżetowych, w tym zwłaszcza pochodzących od podmiotów gospodarczych, na analogicznym poziomie. Zależy to oczywiście od przedsiębiorców i samych uczelni, ale w jeszcze większym stopniu zależy to od państwa jako regulatora.
- Warunkiem osiągnięcia dostrzegalnej poprawy w szkolnictwie wyższym jest wzrost jego udziału w PKB do 2%. W świetle wcześniejszych stwierdzeń oznaczałoby to konieczność stworzenia warunków do pozyskiwania przez uczelnie do 1% PKB spoza budżetu państwa.

Działania:

1. W etapie I:

Zrealizowanie, z 2-3 letnim opóźnieniem, publicznej deklaracji Prezesa Rady Ministrów z 16 kwietnia 2008, zawierającej zapowiedź przyrostu finansowania budżetowego łącznie szkolnictwa wyższego i nauki w kolejnych latach 2009-2013 o kwotę 0,156% PKB rocznie, tak aby osiągnięty został poziom tych nakładów w wysokości 2% PKB, z podziałem 1% PKB na szkolnictwo wyższe i 1% na naukę.

W etapie II:

Wprowadzenie rozwiązań stwarzających możliwość pozyskiwania przez szkoły wyższe (łącznie: publiczne i niepubliczne) przychodów

ze źródeł pozabudżetowych, przeznaczonych na finansowanie zadań edukacyjnych oraz zadań innych niż badania naukowe i prace badawczo-rozwojowe, w wysokości 1% PKB, poprzez:

- wprowadzenie zasady częściowej odpłatności za studia stacjonarne w uczelniach publicznych (powszechnego czesnego), na poziomie ok. 1/4 średniego kosztu kształcenia w tych uczelniach publicznych z zapewnieniem możliwości pozyskiwania przez uczelnie od Agencji Rządowej NFSW (na zasadach i w trybie jej działania) środków na pozostałe koszty tych studiów, przy spełnieniu następujących założeń:
 - wprowadzenia powszechnego dostępu do pożyczek i kredytów studenckich z elastycznym systemem odłożonej w czasie spłaty zobowiązania oraz możliwościami uzyskania zwolnienia z części spłaty po spełnieniu określonych warunków, tak aby obowiązek płatności mógł być przenoszony ze studenta na absolwenta, który podjął pracę;
 - umożliwienia uczelniom, pod warunkiem spełnienia wymogów wynikających z rozporządzenia ministra, zwiększenia w szczególnych przypadkach czesnego powyżej w/w poziomu w obszarach kształcenia o dużej kosztowności lub atrakcyjności rynkowej oraz w uczelniach o szczególnie wysokiej pozycji międzynarodowej.
- rozwój systemów LLL oraz upowszechnienie zasady ustawicznego kształcenia się przez obywateli

W etapie III:

zwiększenie nakładów na B+R spoza budżetu państwa do poziomu co najmniej 1% PKB

Komentarz:

Proponowane zasady wprowadzenia czesnego opierają się na założeniu, że student studiów stacjonarnych w uczelni publicznej wnosi ograniczoną, co do wysokości, jednakową dla wszystkich, opłatę za studia jako swój udział w finansowaniu studiów, bez względu na realny koszt swoich studiów (wyjątkiem mogłyby być tylko szczególne przypadki precyzyjnie zdefiniowane w rozporzą-

dzeniu ministra). Różnicę pokrywa państwo – bez względu na jej wysokość (zauważmy, że koszt niektórych kierunków studiów jest bardzo duży i osiąga wysokość, która może być nawet o rząd wielkości większa niż przewidywane czesne). Założenie to gwarantuje, że konstytucyjne wartości, takie jak równość i powszechność dostępu do wyższego wykształcenia, będą respektowane, a możliwość podjęcia studiów nie będzie zależała od statusu materialnego kandydata. Spełnienie tego wymogu ma fundamentalne znaczenie. Zagwarantuje bowiem, że żaden ze studentów częściowo odpłatnych studiów stacjonarnych w uczelniach publicznych nie będzie musiał w okresie studiów wyklądać na czesne własnych pieniędzy lub prywatnych środków pochodzących z innych źródeł (np. od rodziców). Czesne i inne koszty studiów będą mogły bowiem zostać sfinansowane w pełni z pożyczki lub kredytu, a więc ze środków bankowych, a ich zwrot będzie dokonywany przez zarobkującego pożyczkobiorcę lub kredytobiorcę jako absolwenta. System powinien także przewidywać pewien okres karencji (1–2 lata od ukończenia studiów) i może uzależnić obowiązek, sposób i termin spłaty od osiągnięcia określonego poziomu dochodów. Państwo powinno być gwarantem zobowiązań zaciąganych przez studentów. Wprowadzenie powszechnej, częściowej odpłatności za studia stwarza naturalne możliwości prowadzenia polityki w odniesieniu do preferowanych przez rząd kierunków studiów, poprzez system zwolnień z opłat oraz warunków dotyczących zwrotu pożyczek i kredytów.

Proponowane rozwiązanie jest analogiczne do brytyjskiego. Zostało ono wybrane, ponieważ jest zgodne z europejskimi trendami i stanowi właściwą alternatywę wobec zgłaszanej czasem alternatywnej propozycji modelu częściowej odpłatności z wykorzystaniem tzw. bonu edukacyjnego. Jeśli konstytucyjna zasada równości obywateli wobec prawa ma być poszanowana, wymiar finansowy bonu, którym studenci wnosiliby część opłaty za swoje studia, musiałby być jednakowy dla wszystkich. Wobec dużego zróżnicowania kosztów studiów dla różnych ich kierunków, mogłoby to oznaczać konieczność wnoszenia przez część studentów dopłat w postaci czesnego w bardzo zróżnicowanej wysokości, co – nawet w przypadku stworzenia efektywnego systemu pożyczek i kredytów studenckich – mogłoby ograniczyć dostęp do studiów. Bony edukacyjne w przypadku szkolnictwa wyższego charakteryzują się

mniejszą elastycznością w odniesieniu do kosztów kształcenia i warunków popytowo-podażowych, a także słabszymi bodźcami motywacyjnymi niż system oparty na powszechnym czesnym i równie powszechnym dostępie do kredytów i pożyczek studenckich.

Wprowadzanie zasady powszechnej częściowej odpłatności za studia stacjonarne w uczelniach publicznych musi mieć charakter wieloletniego procesu, obejmującego zapowiedziane, poddane debacie publicznej i uzgodnione w parlamencie działania prowadzone przez rząd, przy wsparciu konferencji rektorów i RGSWiN oraz przy udziale PSRP. Harmonogramowanie tego procesu powinno zakładać przeprowadzanie działań przygotowawczych w latach 2011–2015, z wdrożeniem systemu częściowej odpłatności za studia od roku 2015.

Poza wprowadzeniem powszechnego czesnego w przedstawionej formule, osiągnięcie wymiaru 1% PKB na szkolnictwo wyższe ze źródeł niepublicznych będzie wymagać wielu dodatkowych działań, w tym wydatnego wzbogacenia usług edukacyjnych w ramach LLL, pozyskiwania środków od darczyńców (m.in. od absolwentów) i znaczącego rozwoju finansowanej przez podmioty gospodarcze działalności badawczej i wdrożeniowej w uczelniach.

Brak decyzji politycznej o wprowadzeniu częściowej odpłatności za studia stacjonarne musiałby skutkować – aby cele i działania przedstawione w *Strategii* mogły zostać zrealizowane – proporcjonalnym zwiększeniem nakładów budżetowych na szkolnictwo wyższe.

2. Wprowadzenie możliwości:

- zawierania przez uczelnie umów na realizację przez nie zadań edukacyjnych z podmiotami zewnętrznymi (prywatnymi i publicznymi) na warunkach rynkowych, w celu uruchamiania dedykowanych programów studiów wyższych, a także studiów doktoranckich „na zlecenie”;
- powierzenia uprawnionym podmiotom zewnętrznym (innym uczelniom) realizacji części programu prowadzonych przez siebie studiów.

Komentarz:

W odniesieniu do tych przedsięwzięć edukacyjnych na poziomie wyższym, które nie są współfinansowane przez państwo, powinny obowiązywać zasady bardziej otwarte i rynkowe, łącznie z rynkowymi cenami za zlecane formy kształcenia, przy spełnieniu warunków i wymagań związanych z prowadzeniem procesu kształcenia. Wprowadzenie rozwiązania w odniesieniu do studiów wyższych lub studiów doktoranckich powinny być tu analogiczne do regulacji dotyczących prowadzenia studiów podyplomowych.

3. Stworzenie ram prawnych i uregulowań finansowych, adresowanych zarówno do podmiotów zewnętrznych, partnerskich wobec uczelni (np. wielkich korporacji lub darczyńców indywidualnych), jak i do samych uczelni, zachęcających do działań prowadzących do tworzenia tzw. kapitału żelaznego (*endowment*) w uczelniach, wzmacniającego podstawy finansowe ich działalności, zwiększającego ich autonomię, i możliwości planowania swego rozwoju, z powierzeniem senatowi lub – opcjonalnie – radzie powierniczej, w uczelniach, w których ona działa, odpowiedzialności za nienaruszalność kapitału żelaznego.

Komentarz:

Podstawą pozycji ekonomicznej wielu uczelni zagranicznych jest wysoki poziom zakumulowanego kapitału, z którego przychody służą finansowaniu uczelni. Przychody te mogą być znacznie wyższe niż wpływy z opłat za studia. Kapitał ten może służyć także do finansowania prestiżowych katedr i stanowisk profesorskich, przyciągających wybitnych naukowców. Kapitał żelazny, pomnażany i wykorzystywany pod nadzorem senatu lub opcjonalnie rady powierniczej w uczelni, wzmocni jej autonomię, a także pozwoli na bardziej realistyczne planowanie jej rozwoju w perspektywie wieloletniej. Rozwiązania prawne powinny ułatwiać uczelniom działania na rzecz tworzenia kapitału żelaznego.

4. Wprowadzenie zmian wynikających z przejętych przez rząd priorytetów i celów strategicznych w szkolnictwie wyższym do 2020 r., w zbiorze zadań i działań w ramach proponowanych funkcji dotyczących

szkolnictwa wyższego, wskazywanych w budżecie zadaniowym państwa, w szczególności w zakresie Funkcji 3. „Działalność edukacyjna, wychowawcza i opiekuńcza państwa”, a także objęcie prac nad budżetem państwa planowaniem kilkuletnim, np. w okresie 3–5 lat.

5. Upowszechnienie różnych form partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) w szkolnictwie wyższym, m.in. w zakresie finansowania wspólnych przedsięwzięć w uczelniach, w szczególności z wykorzystaniem możliwości partnerstwa uczelni niepublicznych Skarbu Państwa i innych uczelni niepublicznych.
6. Zaplanowanie, we współdziałaniu z konferencjami rektorów i RGSWiN, struktury celów programów operacyjnych, obejmujących zadania na rzecz szkolnictwa wyższego i nauki w ramach przyszłej agendy Unii Europejskiej, tak aby ich realizacja służyła w możliwy sposób do udokumentowania sposobu osiągania zasadniczych systemowych celów prorozwojowych wskazanych w strategii rozwoju szkolnictwa wyższego na lata 2010–2020, przyjętej przez rząd.

CO7.5: Zwiększenie efektywności alokacji środków budżetowych oraz ich wykorzystywania przez uczelnie

Komentarz:

Obecnie stosowany w naszym kraju system finansowania szkolnictwa wyższego nie może być uznany za efektywny m.in. z następujących powodów:

- Utrzymuje rozdział środków finansowych pomiędzy uczelnie, oparty na zastosowaniu analitycznej reguły decyzyjnej (tzw. algorytmu), mającej charakter inercyjny i pasywny (np. stała przeniesienia w obliczeniach tzw. dotacji stacjonarnej).
- Stymuluje uczelnie do rekrutowania zbyt dużej liczby studentów (w wyniku dążenia do maksymalizacji wysokości dotacji budżetowej) w stosunku do zasobów, zwłaszcza kadrowych, uczelni oraz do zaniechania realizacji misji w obszarach innych niż prowadzenie studiów, co negatywnie wpływa na jakość kształcenia i inne zadania uczelni (badania naukowe, działania proinnowacyjne itd.).

- Opiera się na krótkookresowej, jednorocznej perspektywie finansowania, co utrudnia racjonalne gospodarowanie zasobami i realizację długookresowych strategii.
 - Nie sprzyja podnoszeniu międzynarodowej konkurencyjności i rozpoznawalności polskich uczelni.
- Nowy, oparty na innych zasadach, stabilny, przejrzysty i efektywny system finansowania powinien stać się podstawą rozwoju szkolnictwa wyższego.

Działania:

1. Utworzenie ze środków budżetu państwa Narodowego Funduszu Szkolnictwa Wyższego (NFSW), który byłby przekazywany Agencji Rządowej NFSW i przez nią alokowany na uczelnie przy spełnieniu następujących założeń:
 - wprowadzenie zasady kontraktowania przez Agencję z uczelniami (w średnim okresie 3–5 lat – z możliwością korekty rocznej, z odpowiednim wyprzedzeniem, nie mniejszym niż 1–2 lata), zadań:
 - związanych z kształceniem studentów studiów stacjonarnych, uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich i kadr naukowych oraz utrzymaniem uczelni, w tym zadań remontowych;
 - związanych z bezzwrotną pomocą materialną dla studentów i doktorantów;
 - dofinansowywanie lub finansowanie kosztów realizacji inwestycji, w tym dotyczących rozbudowy istniejących szpitali klinicznych jako własnej bazy uczelni medycznych;
 - dofinansowanie lub finansowanie kosztów restrukturyzacji, konsolidacji oraz innych przedsięwzięć rozwojowych uczelni;
 - stosowanie zasady przyznawania uczelniom publicznym w ramach kontraktu dotacji podstawowej, związanej z utrzymaniem uczelni, oraz w postępowaniu konkursowym na podstawie zgłoszonej przez uczelnię aplikacji, dodatkowej dotacji zadaniowej na konkretne przedsięwzięcia edukacyjne, w tym rozwojowe związane z kształceniem;
 - uwzględnianie przez Agencję w postępowaniu konkursowym i w procesie uzgadniania kontraktu, analizy kosztów kształcenia oraz

charakterystyk i wskaźników zadaniowych, a w tym: specyfiki programów studiów oraz typów uczelni, zakresu realizowanych zadań edukacyjnych, zadań dotyczących studiów doktoranckich oraz przedsięwzięć innowacyjnych w procesie kształcenia, a także analizy trendów na rynku pracy, itp.¹⁴⁹;

- zróżnicowanie przez Agencję dedykowanych, specjalizowanych strumieni finansowania uczelni ze środków publicznych – z określeniem reguł dostępu do danego strumienia i z procedurami opartymi na zróżnicowanych kryteriach, a w tym określenie konkursowych reguł finansowania grupy uczelni flagowych oraz grupy uczelni badawczych;
- finansowanie budżetowe przez Agencję na zasadach kontraktowych, zgodnie z ogólnymi regułami jej działania, studiów stacjonarnych i stacjonarnych studiów doktoranckich z wydzielonego dla uczelni/wydziałów artystycznych strumienia środków przy uwzględnieniu specyfiki kształcenia w zakresie sztuki, w tym indywidualnego kształcenia wybitnych studentów – przyszłych twórców i artystów;
- finansowanie budżetowe przez Agencję na zasadach kontraktowych, zgodnie z ogólnymi regułami jej działania, studiów stacjonarnych i stacjonarnych studiów doktoranckich z wydzielonego dla uczelni/wydziałów medycznych strumienia środków, przy uwzględnieniu specyfiki kształcenia w zakresie zawodów medycznych;
- finansowanie budżetowe przez Agencję na zasadach kontraktowych, zgodnie z ogólnymi regułami jej działania, studiów stacjonarnych i stacjonarnych studiów doktoranckich tzw. cywilnych, z wydzielonego dla uczelni wojskowych i uczelni morskich strumienia środków, przy uwzględnieniu specyfiki kształcenia o charakterze branżowym w tych uczelniach;

¹⁴⁹ Zgodnie ze stanowiskiem OECD, powinna być stosowana zasada, że uczelnie nie otrzymują zwiększonych środków (w ujęciu realnym) na zadania analogiczne, ilościowo i jakościowo, do zadań zrealizowanych w poprzednim okresie (tj. nie powinno być gratyfikacji za utrzymywanie *status quo*). Uczelnie powinny być jednak premiiowane za wprowadzanie nowych, projakościowych metod, technik i narzędzi kształcenia.

- stworzenie prawnych, finansowych i organizacyjnych możliwości kontraktowania przez Agencję zadań edukacyjnych z uczelniami niepublicznymi spełniającymi określone warunki wraz z wydzieleniem przez Agencję dedykowanego strumienia środków na finansowanie studiów stacjonarnych w uczelniach niepublicznych (w etapie II, zob. CO7.4);
 - zapewnienie Agencji niezbędnego zaplecza badawczego, eksperckiego oraz zaawansowanych baz danych dotyczących finansów, zadań i zasobów oraz potencjału i efektów szkół wyższych i ich związków, także na poziomie jednostek organizacyjnych.
2. Konsekwentne stosowanie aktualnie obowiązującej zasady pozostawiania w dyspozycji uczelni publicznej środków finansowych niewykorzystanych w danym roku.
 3. Wprowadzenie rozwiązań w dziedzinie finansowania adresowanych do uczelni/wydziałów artystycznych:
 - nałożenie na ministra właściwego ds. kultury i dziedzictwa narodowego obowiązku przekazywania dotacji z budżetu państwa, na zadania uczelni/wydziałów artystycznych, związane z działalnością kulturalną;
 - opracowanie i wdrożenie zmodyfikowanych kryteriów oceny parametrycznej w odniesieniu do dorobku uczelni/wydziałów artystycznych z uwzględnieniem ich specyfiki, jako elementu kryteriów ewaluacji i przyznawania środków finansowych;
 - wypracowanie mechanizmów wspierania przez samorząd terytorialny działalności kulturalnej prowadzonej przez uczelnie/wydziały artystyczne.
 4. Wprowadzenie rozwiązań w dziedzinie finansowania, adresowanych do uczelni/wydziałów medycznych:
 - nałożenie na ministra właściwego ds. zdrowia obowiązku przekazywania dotacji z budżetu państwa na zadania uczelni/kolegiów/wydziałów medycznych, w tym Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego (CMKP), związane z prowadzeniem podyplomowego kształcenia w celu zdobywania specjalizacji przez lekarzy,

lekarzy dentystów, farmaceutów, pielęgniarki i położne oraz przez diagnostów laboratoryjnych;

- wypracowanie mechanizmów wspierania finansowego przez samorząd terytorialny konkretnych form działalności na rzecz ochrony zdrowia, wykraczającej poza zadania ustawowe, prowadzonej przez uczelnie/wydziały medyczne na rzecz społeczności lokalnych;
- opracowanie i wdrożenie zmodyfikowanych kryteriów oceny parametrycznej w odniesieniu do dorobku uczelni/kolegiów/wydziałów medycznych z uwzględnieniem ich specyfiki jako elementu kryteriów ewaluacji i przyznawania środków finansowych;
- poszerzenie zakresu celów w ramach programów operacyjnych UE o działania umożliwiające sfinansowanie rozwoju bazy materialnej kształcenia specjalistów w zakresie medycyny i innych kierunków studiów należących do obszaru ochrony zdrowia;
- stworzenie warunków prawnych umożliwiających przekształcenie CMKP w uczelnię prowadzącą studia III stopnia oraz studia

poddyplomowe (rozszerzenie definicji szkoły wyższej) i objęcie Centrum uczelnianymi regulami finansowania;

- wypracowanie mechanizmów prawnych umożliwiających uczelniom medycznym oraz kolegiom i wydziałom medycznym elastyczne kształtowanie formy prawnej zatrudnienia i zasad finansowania nauczycieli akademickich wykonujących jednocześnie obowiązki związane z zapewnieniem ciągłej opieki nad pacjentami, z uwzględnieniem przepisów prawa pracy i prawa cywilnego.
5. Opracowanie reguł alokacji środków budżetowych przez Agencję NFSW, przeznaczonych na bezzwrotną pomoc materialną dla studentów i doktorantów, a w tym zmiana systemu dystrybucji środków na fundusz pomocy materialnej (FPM), z uwzględnieniem następujących założeń:
 - zmiana algorytmu przyznawania środków w ramach FPM, tak by uwzględniał on w większym stopniu liczbę osób potrzebujących pomocy na uczelniach;
 - wprowadzenie stypendium za dokonania w uczelni, uwzględniające także osiągnięcia i kryteria inne niż średnia ocen, w miejsce dotychczasowego stypendium za wyniki w nauce;
 - wprowadzenie zachęt podatkowych do oferowania stypendiów fundowanych przez przedsiębiorców.
 6. Poszerzenie możliwości decydowania w samych uczelniach, we współdziałaniu organów szkół wyższych z samorządem studenckim i samorządem doktorantów, o szczegółowych rozwiązaniach dotyczących pomocy materialnej dla studentów i doktorantów oraz opcjonalnie – nagród za osiągnięte wyniki.

CZĘŚĆ III

UWARUNKOWANIA REALIZACYJNE

6. Karta strategiczna

Przedstawiona Karta Strategiczna jest łącznikiem pomiędzy sformułowaniem *Strategii*, a jej implementacją. Głównym celem Karty jest ukierunkowanie dalszych prac nad uszczegółowieniem i zoperacjonalizowaniem działań opisanych w rozwinięciu poszczególnych celów. Przedstawia ona cele strategiczne i cele operacyjne oraz w sposób syntetyczny przyporządkowuje im najważniejsze elementy związane z ich wdrażaniem: podmioty odpowiedzialne za realizację celów operacyjnych, termin ich realizacji, ocenę ryzyka ich nieosiągnięcia, oraz rodzaje mierników i wskaźników stopnia osiągnięcia celów. Dla przykładu, kwalifikacja „wysokie ryzyko” implikuje konieczność szczególnej mobilizacji na rzecz realizacji danego celu. Podmioty wymienione jako pierwsze (zaznaczone pogubioną czcionką) powinny pełnić rolę wiodącą, koordynującą realizację poszczególnych celów operacyjnych, a pozostałe powinny pełnić rolę odpowiednią do ich zakresów działania. Termin realizacji celu operacyjnego należy interpretować jako rok lub przedział czasu, w którym nastąpi jego pełne wdrożenie. W przypadku niektórych celów operacyjnych wyróżniono część działań (oznaczonych Dz. x-y), których termin realizacji różni się od terminu realizacji celu operacyjnego, jako całości. Pożądane wartości wskazanych mierników i wskaźników powinny zostać określone w ramach prac nad programami operacjonalizującymi realizację poszczególnych celów.

Jesteśmy przekonani, że realizacja celów strategicznych, a w tym odpowiednich celów operacyjnych, powinna zostać podjęta możliwie niezwłocznie po przyjęciu *Strategii*.

Wdrożenie *Strategii* wymagać będzie nakładów finansowych. Będą musiały one pochodzić przede wszystkim ze środków UE oraz z budżetu państwa. Zakłada się, że w uzupełnieniu tych źródeł, niektóre podejmowane przez uczelnie działania prorozwojowe przedstawione w ramach poszczególnych celów operacyjnych, będą mogły być także finansowane lub dofinansowywane przez uczelnie z ich środków własnych.

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA UCZELNI				
CS1: Dostosowanie systemu kształcenia do zmieniających się potrzeb społecznych				
Cel operacyjny	Podmioty odpowiedzialne	Okres realizacji	Ryzyko nieosiągnięcia celu	Mierniki i wskaźniki stopnia realizacji celu
CO1.1: Upowszechnienie uczenia się przez całe życie	RM, U, KR, RGSW	2010-2015	średnie	LS
CO1.2: Zwiększenie dostępności studiów i wyrównywanie szans edukacyjnych na poziomie wyższym	RM, ST, U	2010-2015	średnie	WS, WBS
CO1.3: Poprawa stopnia dopasowania kompetencji absolwentów uczelni do potrzeb społecznych i gospodarczych	U, M, ST, SP, KR RGSW	2010-2015	średnie	WZ
CO1.4: Poprawa warunków kształcenia się osób szczególnie uzdolnionych	M, MOŚ, U, KR	2010-2015 Dz. 1-2: 2010-2012	niskie	WBS, ARK

PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE	MIERNIKI I WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI
<p>KR – konferencje rektorów</p> <p>M – minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego</p> <p>MOŚ – minister właściwy ds. oświaty</p> <p>PKA – Państwowa Komisja Akredytacyjna/Polska Komisja ds. Akredytacji i Uprawnień Akademickich</p> <p>RGSW – Rada Główna Szkolnictwa Wyższego/Rada Główna Szkolnictwa Wyższego i Nauki</p> <p>RM – Rada Ministrów</p> <p>SP – stowarzyszenia pracodawców</p> <p>ST – samorząd terytorialny</p> <p>U – uczelnie</p>	<p>ARK – awans uczelni wdrażających w rankingach krajowych</p> <p>LS – liczba studentów lub osób dorosłych kształcących się w systemie LLL</p> <p>WBS – wyniki badań socjologicznych</p> <p>WS – wskaźniki skolaryzacji (zestaw wskaźników ilustrujących udział studentów z różnych środowisk, pod względem poziomu dochodów, wielkości miejscowości itp.)</p> <p>WZ – wskaźniki zatrudnialności absolwentów (odsetek absolwentów znajdujących zatrudnienie w pierwszym roku po zakończeniu studiów)</p>

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA UCZELNI				
CS2: Podniesienie jakości kształcenia w warunkach jego masowości				
Cel operacyjny	Podmioty odpowiedzialne	Okres realizacji	Ryzyko nieosiągnięcia celu	Mierniki i wskaźniki stopnia realizacji celu
CO2.1: Poprawa poziomu przygotowania kandydatów na studia poprzez lepszą koordynację działań w systemie szkolnictwa wyższego i w systemie oświaty	MOŚ, M, ST, U, KR, PKA	2010-2015	średnie	WE, WS
CO2.2: Stworzenie warunków systemowych sprzyjających jednoznaczności i poprawie efektów kształcenia oraz zwiększaniu społecznego zaufania do studiów wyższych	M, U, RGSW, PKA	2010-2015 Dz. 1-5: 2010-2012	średnie	WR, WZ
CO2.3: Zwiększenie skuteczności działania mechanizmów zapewniania jakości kształcenia w warunkach postępującej dywersyfikacji i internacjonalizacji szkolnictwa wyższego	M, U, PKA	2010-2015	średnie	ARK
CO2.4: Zwiększenie podmiotowości studentów w procesie kształcenia	U, M,	2010-2015 Dz. 4,5: 2010-2012	niskie	WE, ARK, WBS
CO2.5: Ograniczenie zjawisk patologicznych w procesie kształcenia	U M, PKA,	2010-2012	średnie	WE, ARK, WBS

PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE	MIERNIKI I WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI
<p>KR – konferencje rektorów</p> <p>M – minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego</p> <p>MOŚ – minister właściwy ds. oświaty</p> <p>PKA – Państwowa Komisja Akredytacyjna/Polska Komisja ds. Akredytacji i Upewnnień Akademickich</p> <p>RGSW – Rada Główna Szkolnictwa Wyższego/Rada Główna Szkolnictwa Wyższego i Nauki</p> <p>ST – samorząd terytorialny</p> <p>U – uczelnie</p>	<p>ARK – awans uczelni wdrażających w rankingach krajowych</p> <p>WE – wyniki egzaminu maturalnego i sprawdzianów rekrutacyjnych</p> <p>WBS – wyniki badań socjologicznych</p> <p>WR – wyniki raportów</p> <p>WS – wskaźniki skolaryzacji (zestaw wskaźników ilustrujących udział studentów z różnych środowisk, pod względem poziomu dochodów, wielkości miejscowości itp.)</p> <p>WZ – wskaźniki zatrudnialności absolwentów (odsetek absolwentów znajdujących zatrudnienie w pierwszym roku po zakończeniu studiów)</p>

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I BADAWCZO-ROZWOJOWA UCZELNI				
CS3: Zwiększenie produktywności działalności naukowo-badawczej szkolnictwa wyższego				
Cel operacyjny	Podmioty odpowiedzialne	Okres realizacji	Ryzyko nieosiągnięcia celu	Mierniki i wskaźniki stopnia realizacji celu
CO3.1: Udoskonalenie systemu finansowania działalności naukowo-badawczej i rozwojowej	P, M,	2010-2015 Dz. 2,4,7,8,10: 2010-2012	średnie	Rdz, ARM, UR&D
CO3.2: Udoskonalenie systemu organizacji i zarządzania badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi	P, M, NCBiR, NCN, PAN, U	2010-2015 Dz. 1: 2010 Dz.8: 2015-2020	średnie	Rdz, ARM, UR&D

PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE	MIERNIKI I WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI
KR – konferencje rektorów M – minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego NCBiR – Narodowe Centrum Badań i Rozwoju NCN – Narodowe Centrum Nauki P – Parlament PAN – Polska Akademia Nauk U – uczelnie	ARM – awans uczelni flagowych i badawczych w rankingach międzynarodowych Rdz – rozpoczęcie działalności przez instytucje UR&D – udział środków na badania i wdrożenia w przychodach uczelni

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I BADAWCZO-ROZWOJOWA UCZELNI				
CS4: Zwiększenie efektywności działalności naukowo-badawczej pracownika naukowego szkolnictwa wyższego				
Cel operacyjny	Podmioty odpowiedzialne	Okres realizacji	Ryzyko nieosiągnięcia celu	Mierniki i wskaźniki stopnia realizacji celu
CO4.1: Zracjonalizowanie mechanizmów ilościowego i jakościowego rozwoju kadr naukowych	M, P, U, KR, PKA, CK	2010-2015	średnie	WR
CO4.2: Poprawa systemu wspierania działalności naukowo-badawczej i rozwojowej na uczelniach	M, U, ST, UPRP	2010-2015	średnie	UR&D, AR

PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE	MIERNIKI I WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI
CK – Centralna Komisja ds. Stopni i Tytułów Naukowych KR – konferencje rektorów M – minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego P – Parlament PKA – Państwowa Komisja Akredytacyjna/Polska Komisja ds. Akredytacji i Uprawnień Akademickich ST – samorząd terytorialny U – uczelnie UPRP – Urząd Patentowy RP	AR – awans uczelni wdrażających w rankingach krajowych i międzynarodowych WR – wyniki raportów UR&D -- udział środków na badania i wdrożenia w przychodach uczelni

WSPÓLDZIAŁANIE UCZELNI Z ICH OTOCZENIEM				
CS5: Rozszerzenie służebnej roli uczelni względem społeczeństwa				
Cel operacyjny	Podmioty odpowiedzialne	Okres realizacji	Ryzyko nieosiągnięcia celu	Mierniki i wskaźniki stopnia realizacji celu
CO5.1: Określenie i upowszechnienie idei nowej społecznej odpowiedzialności uczelni	U, M, KR, RGSW, PSRP, KRD	2010-2015 Dz.1: 2010-2012	niskie	WBS
CO5.2: Poprawa stopnia przygotowania absolwentów do pełnienia ról społecznych	U, M, KR, RGSW, PSRP, KRD, ST	2010-2015	średnie	WBS
CO5.3: Wzmocnienie służebnej funkcji uczelni poprzez działalność na rzecz podmiotów jej otoczenia społecznego	U, M, KR, RGSW, PSRP, KRD, SP, ST	2010-2015	średnie	WBS

PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE	MIERNIKI I WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI
KR – konferencje rektorów KRD – Krajowa Rada Doktorantów M – minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego PSRP – Parlament Studentów RP RGSW – Rada Główna Szkolnictwa Wyższego/Rada Główna Szkolnictwa Wyższego i Nauki SP – stowarzyszenia pracodawców ST – samorząd terytorialny U – uczelnie	WBS – wyniki badań socjologicznych

WSPÓŁDZIAŁANIE UCZELNI Z ICH OTOCZENIEM				
CS6: Zwiększenie stopnia umiędzynarodowienia polskiego szkolnictwa wyższego i poprawa pozycji polskich uczelni w skali międzynarodowej				
Cel operacyjny	Podmioty odpowiedzialne	Okres realizacji	Ryzyko nieosiągnięcia celu	Mierniki i wskaźniki stopnia realizacji celu
CO6.1: Podniesienie atrakcyjności polskich uczelni jako partnerów w międzynarodowych przedsięwzięciach edukacyjnych i badawczych	M, U, KR, RGSW	2010-2015	średnie	AR, PM, UB&R, WIU
CO6.2: Nadanie międzynarodowego charakteru działalności edukacyjnej i badawczej prowadzonej w polskich uczelniach	U, KR, RGSW	2010-2020	średnie	AR, PM, UR&D, WIU
CO6.3: Poprawa wizerunku polskiego szkolnictwa wyższego w świecie	U, M, KR, RGSW	2010-2020 Dz. 3,4: 2010-2012	wysokie	AR, PM, UR&D, LS, WIU

PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE	MIERNIKI I WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI
KR – konferencje rektorów M – minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego RGSW – Rada Główna Szkolnictwa Wyższego/Rada Główna Szkolnictwa Wyższego i Nauki U – uczelnie	AR – awans uczelni wdrażających w rankingach krajowych i międzynarodowych LS – liczba studentów lub osób dorosłych kształcących się w systemie LLL PM – poziom mobilności UR&D – udział środków na badania i wdrożenia w przychodach uczelni WBS – wyniki badań socjologicznych WIU – wskaźniki internacjonalizacji uczelni

SYSTEM SZKOLNICTWA WYŻSZEGO				
CS7: Usprawnienie rozwiązań systemowych szkolnictwa wyższego				
Cel operacyjny	Podmioty odpowiedzialne	Okres realizacji	Ryzyko nieosiągnięcia celu	Mierniki i wskaźniki stopnia realizacji celu
CO7.1: Usprawnienie rozwiązań systemowych w odniesieniu do instytucji centralnych	P, RM, M, PKA, RGSW, CK	2010-2015	wysokie	We, WR
CO7.2: Rozszerzenie możliwości kształtowania statusu formalnoprawnego szkół wyższych	P, RM, M	2015-2020 Dz.1,2, 3(I), 4,5,6: 2010-201	wysokie	We, WR, LUFB, LJFB, LUSN
CO7.3: Podniesienie efektywności zarządzania szkołą wyższą	U, M, KR	2015-2020 Dz. 2,3: 2010-2012	średnie	WR, MEZ
CO7.4: Zwiększenie poziomu i poprawa racjonalności finansowania szkolnictwa wyższego	P, RM, M, NFSW, U	2015-2020 Dz. 2,3: 2010-2012	średnie	UPKB, UR&D
CO7.5: Zwiększenie efektywności alokacji środków budżetowych oraz ich wykorzystywania przez uczelnie	M, NFSW, U	2010-2015 Dz. 2,6: 2010-2020 Dz. 3,4: 2010-2012	wysokie	WR, MEA

PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE	MIERNIKI I WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI
<p>CK – Centralna Komisja ds. Stopni i Tytułów KR – konferencje rektorów M – minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego NFSW – Agencja Rządowa Narodowy Fundusz Szkolnictwa Wyższego P – Parlament PKA – Państwowa Komisja Akredytacyjna/Polska Komisja ds. Akredytacji i Upnień Akademickich RGSW – Rada Główna Szkolnictwa Wyższego/Rada Główna Szkolnictwa Wyższego i Nauki RM – rada ministrów U – uczelnie</p>	<p>LJFB – liczba uczelnianych jednostek flagowych i badawczych LUFB – liczba uczelni flagowych i badawczych LUSN – liczba uczelni realizujących strategię nadania badaniami naukowym wiodącej roli w ich działalności MEA – mierniki efektywności alokacji MEZ – mierniki efektywności zarządzania UPKB – udział wydatków na szkolnictwo wyższe w PKB UR&D – udział środków na badania i wdrożenia w przychodach uczelni We – wejście w życie aktów prawnych WR – wyniki raportów</p>

7. Uwagi końcowe

1. Opracowany projekt strategii, po jego publicznej prezentacji, będzie poddany debacie publicznej. Jej wyniki zostaną opracowane i ogłoszone w ciągu trzech miesięcy.
2. W projekcie zaproponowano wiele celów i działań, których realizacja przyniesie zasadniczą poprawę stanu polskiego szkolnictwa wyższego, pod warunkiem jednak, że zostaną zrealizowane wnioskowane działania dotyczące finansowania. Gdyby zasada powszechnej, częściowej odpłatności miała nie zostać wprowadzona, związany z tym ubytek przychodów szkolnictwa wyższego powinien zostać uzupełniony z innych źródeł, w tym z budżetu państwa.
3. Niektóre rozwiązania o charakterze systemowym, nowe w polskim szkolnictwie wyższym, wymagają uszczegółowienia w toku dalszych prac o charakterze projektowo-wdrożeniowym.